

פנינים יקרים
מפרד"ס התורה
על סדר פרשיות השבוע

וישלה

מאוצר שיהותנו ומאמריו
של הרב"ג מו"ר המקובל
רבי בניהו ושישבר שמואלו שליט"א

התשפ"ה

כל הזכויות שמורות
למוכן "בני יששכר"
שע"י ישיבת המקובלים "נדה שלום" תכב"ץ

ניתן להשיג את הספר בישיבתנו הקדושה

רחוב שילה 6 י-ם

02-6249000

או בחנויות הספרים,

הפצה ראשית

"סגולה"

02-6443300

ניתן לשלוח הארות והערות

למוכן "בני יששכר"

באמייל: m6222560@gmail.com

אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמהה

לעילוי נשמת מר אבינו עטרת ראשנו
ראש ישיבתנו הקדושה "נהר שלום" תכב"ץ
האי חסידא קדישא ופרישא
עמווד התפילה ענוותן כהלל
שייף עייל שייף נפיק
ולא מחזיק טיבותא לנפשיה
כמוהר"ר **שלום אהרן שמואלי** זצוק"ל
ב"ר שמואל ורחל ז"ל
נלב"ע ביום שב"ק כ"ג סיון התשפ"ד

ולעילוי נשמת
אמנו היקרה הצנועה והחשובה
שזכתה לזכות את הרבים
ולהעמיד דורות ישרים מבורכים
מסרה עצמה למען התורה הקדושה
הרבנית הצדקנית
מרת **שולמית רחל שמואלי** ז"ל
בת נחמיה ומזל ז"ל
נלב"ע ביום השישי ז"ך אלול התשע"ט

ת.נ.צ.ב.ה.

לזכר עולם יהיה צדיק

לעילוי נשמת

מורנו ורבנו

שר התורה ועמוד ההוראה

גאון ישראל ותפארתו

הרועה הנאמן פוסק הדור

ראש ממשלת התורה

מרון הראשל"צ הגאון כמוהר"ר

עובדיה יוסף

זצוקלה"ה זיע"א

נפטר ג' בחשוון התשע"ד

ת.נ.צ.ב.ה.

היכוננו

למעמד הנפלא והמרומם

גירסת הזוהר הקדוש

פרטים אודות המעמד בשנה זו
יש להתעדכן בטלפון: *6431

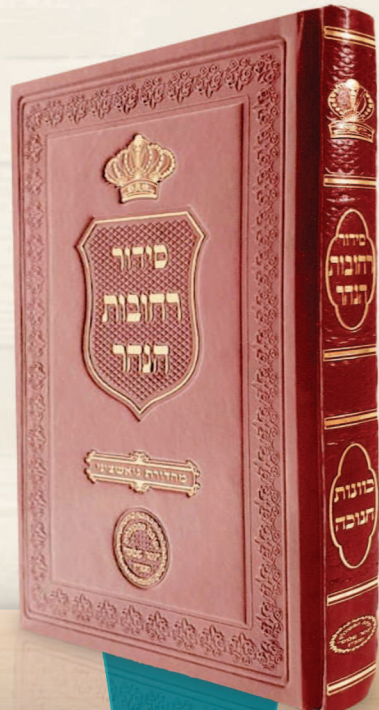

במעמד שר בית הזוהר הגאון המקובל רבנו **בניהו שמואלי שליט"א**
וסיום **26 פעמים** את הזוהר בתוך שעתיים מתוך הלל ושמחה

ספרי חנוכה עכשיו על המדף

ימי
חנוכה

חנוכה
כזונת

הפצה ראשית

סגולה - החנות של ספרי הישיבה

תשמישי קדושה • ספרי קבלה • סגולות • קמיעות ועוד

רחוב שילה 4 י-ם 02-644-33-00

הנהגות בשעת האכילה

הנהגות בשעת האכילה

א. צריך לזכור חורבן בית המקדש על שולחנו. ויצטער וידאג ויתעצב על היכלא דמלכא דאתחרב. ובשביל אותו צער והעצבות שמצטער על שולחנו באותה שמחה של המאכל ומשתה, הקב"ה מחשב עליו כאילו בנה ביתו והיכלו של המקום ב"ה, ובנה כל אותן חרבות בית המקדש, אשרי חלקו^א.

עיונים והארות

אוכל איך מתערבות זה עם זה ומה היא אכילה של השכינה.

ודע, דאדם האוכל בכונה בשולחן הנקרא מלכות שהיא שכינת עוזינו, ולומד בתוך השולחן או נותן צדקה לעני, וכן עוד כמה מצוות שמקיים בשולחן [כגון] ברכת על נטילת ידים והמוציא וברכת המזון, גורם הוא עליית מ"ן יחוד עליון זו"ן וכל העולמות עד ע"ב וס"ג דא"ק, ויורד שפע וברכה רבה לכל העולמות על דרך הקורבן שמקרב הכוחות העליונים כנזכר בכונת האכילה כנזכר בסידור להרב שלום שרעבי זלה"ה, נמצא כשאדם אוכל בכונת הבריור הנז"ל גם השכינה אוכלת, אלא שבזמן בית המקדש היו ב' בחינות נעשות על ידה, א. על ידי אכילה. ב. על ידי הקרבן שהיו מביאים ישראל ב' תמידים בכל יום וכיוצא לכפר. ובזה היה יורד שפע לכל העולמות מתזנין. לא כן עתה, דאין בנו רק אכילה בשולחן שהוא כמזבח.

ובאור צדיקים (סי' כ"ג הלכות סעודה אות י"ט) כתב שיאמר בכל יום אחר אכילה על נהרות בבל קודם ברכת המזון. ובשבת וביום שאין אומרים

א. **סידור** הרש"ש (כת"י חלק ב' דף 636). וכן מפורש בזוה"ק בפרשת תרומה (קנו ע"ב) וז"ל: מאן דמתעדן על פתוריה ומתענג באינון מיכלין, אית ליה לאדכרא ולדאגא על קדושה דארעא קדישא ועל היכלא דמלכא דקא אתחריב, ובגין ההוא עציבו דאיהו קא מתעצב על פתוריה בההוא חדוה ומשתיה דתמן, קב"ה חשיב עליה כאילו בנה ביתיה ובנה כל אינון חרבי דבי מקדשא, זכאה חולקיה עכ"ל.

וב"כ רבנו האריז"ל בשער המצוות (דף מה ע"א) וז"ל: עוד צריך שתדע שצריך האדם להיות זוכר בתוך אכילתו חורבן הבית כנזכר בפרשת תרומה ויהיה עצב בלבו ודואג, כי בזמן שבית המקדש קיים היתה השכינה אוכלת באופן אחר מעולה ומשובח ממה שהוא עתה אחר החורבן, והיו נתקנים מאד העולמות בתיקון יותר משובח עכ"ל.

ועיין להרב שמן ששון פרסיאדו בפירושו על שער המצוות (דף עט ע"ג) שכתב שצריך להבין מה ענין אכילת השכינה עם אכילת האדם בשעה שהוא

ב. צריך לעסוק בתורה על שולחנו, ועל ידי הלימוד שבתוך הסעודה, יכוין לברר נפש רוח ונשמה המגולגלים. וחלק הנשמות שבניצוצות המאכל שנבררו על ידי כונת האכילה.

עיונים והארות

פתוריה מילי דאורייתא, וחולקא למסכנין מההוא שולחן. כד סלקין ההוא פתורא מקמי דבר נש תרין מלאכין קדישין אזדמן תמן, חד מימינא וחד משמאלא, חד אמר דא איהו שולחן דמלכא קדישא דפלניא קא מסדר קמיה, מסדר יהא תדיר פתורא דא בברכאן עילאין, ומשחא ורבו עלאה, קב"ה ישרי עלוי. וחד אמר דא איהו שולחן דמלכא קדישא דפלניא קא מסדר קמיה, דא פתורא די עילאי ותתאי יברכון ליה, מסדר יהא האי פתורא קמיה עתיק יומין בהאי עלמא ובעלמא דאתי עכ"ל.

ובבב"ח (סי' קנז ס"ק טז) כתב להזהיר דיזוהר שלא ישיח שיחת חולין בתוך הסעודה כי אם דוקא מה שצריך לסעודה. ועיין בזה"ק פרשת תרומה (דף קסח ע"ב). וגם הזהיר המגיד למון ואם תהרהר במשניות בשעת אכילה הנה מה טוב ומה נעים ויחשבו אכילתך ושתייתך כקורבנות ונסכים לפני הקב"ה. ותמיד בהליכתך בדרך או בשדה או בים ובכל מקום שתמצא תהרהר בהם זולת במקום מטונף. ע"כ. ומה שהזהיר המגיד למון בלימוד המשניות הוא מפני שמרן ז"ל היה רגיל בהם, והוא הדין בדברי תורה אחרים עכ"ל.

ובסידור הרש"ש כתב, שיאמר קודם מים אחרונים השיר שהיו הלויים אומרים על הדוכן בכל יום ויום, וגם סדר פטום הקטורת, ומשנת איזהו מקומן של זבחים עד הסוף. ואח"כ או"א מלך רחמן רחם עלינו וכו' עכ"ד.

וכן הוא בבב"ח (שם אות א) וז"ל: גם יזוהר לומר בתוך הסעודה פטום הקטורת ופרק איזהו מקומן, ואח"כ יאמר או"א מלך רחמן רחם עלינו

בו תחנן יאמר מזמור בשוב ה' את שיבת ציון עכ"ד.

ובבב"ח (ש"א פר' בהר בחוקתי אות א) כתב בשם רבנו הארי"ז"ל בשעה"מ, צריך האדם לזכור בתוך אכילתו חרבן הבית כמ"ש בזוהר תרומה. וידאג בלבו על זאת שבזמן שבהמ"ק קיים היתה השכינה מקבלת שפע יותר מעולה ומשובח ממה שהוא אחר חרבן, על כן ירגיל לומר ליקבה"ו וכו' הריני זוכר את ירושלים אשר חרבה בעונותינו והריני מצפה לבניינה שיבנה אותה הקב"ה במהרה בימינו אמון, ויהר"מ ה' או"א שתשכון בתוך ירושלים עירך כאשר דברת, וכסא דוד עבדך מהרה בתוכה תכין, ובנה אותה בנין עולם במהרה בימינו, וקיים בה מקרא שכתוב ואני אהיה לה גאם ה' חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה.

ב. סידור הרש"ש (כת"י ח"ב דף 365).

ובזוה"ק פרשת תרומה (דף קנב ע"ב ודף קנד ע"א) כתוב וז"ל: שולחן דלא איתמר עליה מילי דאורייתא עליה כתיב כי כל השולחנות מלאו קיא צואה בלי מקום, ואסור לברכא על ההוא שולחן וכו'. ושולחן דמילי דאורייתא אתמרו ביה הקב"ה נטיל ההוא שולחן ושוי ליה לחולקיה.

ולא עוד אלא (סוויא) רב ממנא נטיל כל אינון מלין ושוי דיוקנא דההוא שולחן קמי קב"ה, וכל אינון מלין דאורייתא דאתמרו עליה סלקין על ההוא פתורא ואתעטר קמי מלכא קדישא משמע דכתיב זה השולחן לפני ה' דאתעטר קמיה קב"ה. שולחן דבר נש קיימא לדכאה ליה לבר נש מכל חובוי, זכאה איהו מאן דאלין תרין קיימין על

- ג. יזהר לא להניח מאכלים תחת המיטה, או תחת הכסא שיושב עליו, ואפילו תחת השולחן. מפני שרוח רעה שורה עליהם.¹
- ד. אין משיחין בשעת הסעודה. ובפרט כאשר האוכל בפיו, שמא יקדים קנה לו שט"ז.

עיונים והארות

השיג עליו וכתב הטעם משום רוח רעה, וכן כתבו הכסף משנה והמגדל עוז שם.

וב"ב הבא"ח (שנה ב' פרשת פנחס אות יז) לא יתן תבשיל ושום משקה תחת המטה מפני שרוח רעה שורה עליהן אפילו אם מכוסים בכלי ברזל. ויש לזוהר אפילו באוכלין חייך. ואפילו בדיעבד אסור לאכול, וכנז' בשיורי ברכה ודלא כהרב שבות יעקב. וי"א שזה דוקא תחת מטה שישנים עליה אבל מטה שיושבים עליה בשעת אכילה אין חשש, ויש מפקפקים בזה. ועיין שיו"ב כאן ובמחזיק ברכה או"ח סי' רס"ב, וראוי לזוהר בכל גוונא. ויש נזוהרין שלא להניח מאכל תחת השלחן וכמ"ש הרה"ג הרח"ף ז"ל, ופה עירנו אין נזוהרים בזה ומניחים תחת השלחן, ובתשובה בסה"ק רב פעלים כתבתי בזה.

ומו"ר מופת הדור כתב בהליכו"ע (ש"ב פ"י פינחס הלכה יז) שבדיעבד רבו המתירים על האוסרים וכ"ש אם הייתה הקרקע מרוצפת באבנים או בקורות ובעצים, שיש להתיר בדיעבד, ואפי' בהפסד מועט, ואפילו בקרקע עולם שאינה מרוצפת אם יש הפסד מרובה בדבר יש להתיר בדיעבד. והישן בבגדיו והיו בכיסי הבגדים שלו דברי מאכל אין לאסרם בדיעבד.

ד. **בן** פסקו הרמב"ם (פ"ו מהלכות ברכות ה"ז) והטשו"ע (סי' ק"ע סעי' א'), וכ"כ המג"א (סק"א ע"פ דברי הגמ' בתענית ה:; והמ"ב (סי"א א') וכה"ח (סי"א א'). והבא"ח (ש"א פרשת בהר בחוקתי אות ה').

טוב ומטיב הדרש לנו וכו' עד כברכת ה' אלהיך אשר נתן לך, אח"כ יאמר ותמלוך אתה הוא ה' אלהינו מהרה על כל מעשיך בהר ציון משכן כבודך ובירושלים עיר קדשך ככתוב בדברי קדשך ימלוך ה' לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה. וקודם פטום הקטורת ופרק הנז' יאמר פסוקים אלה: להודות להלל לשבח לפאר לרומם להדר ולנצח על כל דברי דוד בן ישי עבדך משיחך; בעצתך תנחני ואחר כבוד תקחני; והוא רחום יכפר עון ולא ישחית והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו: אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו: ואני בחסדך בטחתי יגל לבי בישועתך אשירה לה' כי גמל עלי: שוש אשיש בה' תגל נפשי באלהי כי הלבישני בגדי ישע מעיל צדקה יעטני כחתן יכהן פאר וככלה תעדה כליה: ויבטחו בך יודעי שמך כי לא עזבת דורשיך ה': שמחו בה' וגילו צדיקים והרנינו כל ישרי לב: נר לרגלי דבריך ואור לנתיבותי: אודך כי עניתני ותהי לי לישועה: ואח"כ יאמר מזמור היום, ואח"כ הושיענו ה' אלהינו וכו' עד וימלא כבודו את כל הארץ אמן ואמן, ואח"כ פטום הקטורת, ואח"כ איזהו מקומן, ואח"כ אין כאלהינו וכו'.

ג. **בנמרא** (פסחים קיב.) איתא, תנא אוכלין ומשקין תחת המטה אפילו מחופין בכלי ברזל רוח רעה שורה עליהן ע"כ. וכתב הר"ן (שם) שהטעם משום רוח רעה השורה תחת המטה. והרמב"ם כתב (פ"ב מהלכות רוצח ושמירת הנפש ה"ה) ולא יתן התבשיל תחת המטה אף על פי שהוא עוסק בסעודה שמא יפול בו דבר המזיק והוא אינו רואהו ע"כ. והראב"ד (שם)

ואפילו האיזנא שאין רגילים להסב. ומנהג העולם להקל בזה ה'.

ה. אין מסתכלין בפני האוכל, ולא במה שאוכל, כדי שלא יתביישו. גם לא יקח בידו מנה גדולה ויניח לפניו, או יאחזנה בידו, ויאכל ממנה. ואם אוכלים על ידי כף, לא ימלא הכף על כל גדותיו ויניח בפיו.

ו. טוב ונעים שלא יאכל אלא ע"י כף, ולא יאכל אלא רק ביד אחת ולא בשתי ידיים, ולא יניח לגימיה גדולה לתוך פיו. ולא ימהר בלעיסתו ואכילתו אלא יתנהג לאטו וילעס טוב טוב המאכל.

עיונים והארות

צהרים בימי החול אלו עניים שיאכלו עימו כל אותם שבקרבנו, והיה אומר להם חידושים על הגמרא שלמד באותו יום, וחידש בלימודו. ומו"ר חכם יהושע שהרבני היה רוצה לשמוע הדברים, ומרוב חשקו היה יושב מאחורי החלונות כשהשמש ליהטת ושומע בצמא את דבריו.

ו. **שו"ע** (סי' קע סעי' ד) וז"ל: אין מסתכלין בפני האוכל ולא במנתו, שלא לביישו.

ז. **בא"ח** (ש"א פרשת בהר בחוקותי אות ז).

ח. **בא"ח** (שם אות ח). וכ"כ הגאון הראשל"צ בספרו ילקוט יוסף (סי' קע הלכה ו) וז"ל: יזוהר שלא יטנף מלבושיו באכילתו. וטוב שיאכל על ידי כף ומזלג, ולא יאכל בשתי ידיים, אלא ביד אחת. ולא ימהר בלעיסתו ואכילתו, כדרך הגרגרנים, ויפסיק מעט בין לעיסה ללעיסה, ולא ישמיע קול בעת הלעיסה. ולא ישתה ב' כוסות בזה אחר זה, ולא יאחז בידו פרוסת לחם גדולה יותר מהרגיל אצל הבריות. וינהג כן אפילו הוא לבדו בביתו.

ט. **בא"ח** (שם אות ט). ואעתיק לפניך לשון הזהו"ק (זוהר חדש רות דף כה) וז"ל: תמינאה דלא היא גרגרן ובלען אלא כמאן דאכיל קמי מלכא, דברכתא לא שרייא במעוי דהווא דאשתכח בלען, אלא

ה. **כתב** הגאון חיד"א בברכ"י (סי' קע ס"א) בשם הפרישה והביאו הבא"ח (שם) וז"ל: ודין זה נזכר בגמרא ונפסק להלכה בכל ספרי הראשונים ז"ל וגם בשלחן הטהור (שו"ע שם) בלי שום מחלוקת, וכתב הגאון חיד"א בברכ"י דלא נמצא שום חכם וחסיד שנזוהר בד"ז, ולכן דבר זה בלבו כאש בוערת לדעת מה זה ועל מה זה, ונחה דעתו דעת עליון בטעם שכתב הרב א"ר ז"ל בשם הפרישה, דבחלקות ישית, שבזמנם היו מסובין באכילתם ושכיח הזיקא, והאיזנא יתובי יתבינון כולם שוים וימין ושמאל שקולאי ניהו וכגון דא ליכא למיחש, וגברא רבא אמר מלתא דמיתבא דעתא ומסתברא כוותיה עכ"ד. ועיין עוד להגאון הנז' בשיורי ברכה מ"ש בדבר זה עי"ש. ואין שיהיה הנה עתה אין לנו סמך לעבור על דברי חז"ל בדין הנז' כי אם רק לפי הטעם של הגאון פרישה ז"ל, ולכן בליל פסח זכולם מסובין חייבין מן הדין להזוהר בדבר זה וכמ"ש הרב ז"ל, וגם בשאר ימות השנה אם יזדמן איזו סיבה לאדם להיות מסב על שמאלו ואוכל חייב לקיים דברי חז"ל הנז' שלא ישיח. עכ"ל. אלא שסיים הפרישה וכתב שלא מצא חילוק זה בשום מקום.

ו. **וסיפר** לנו חכם יהושע שהרבני, שמנהגו של מו"ר בעל הבא"ח זיע"א היה להביא לכל ארוחת

- ז. לא יושיט ידיו לקערה עד שיגמור לבלוע מה שבפיו, ויפסיק מעט בין לעיסה אחת לאחרת. ואם המסובין עמו סילקו ידיהם מאותו מאכל, גם הוא יסלק ידו אף על פי שעדיין תאב לאכול. דלאו אורח ארעא לאכול יחידי בין המסובין.¹
- ח. לא יאחז בידו פרוסה כביצה ויאכל², ולא ישתה כוסו בבת אחת בלי שיו³.

עיונים והארות

מנהג חיות רעות והבהמות שדורסים ואוכלים. ולא ימהר ליתן לתוך פיו כמנהג הרעבתנים רק ישהה מעט בין כף לכף, ואשרי לו אם נזוהר בזה, כי זה בעצמו גורם קדושה גדולה והארה לנפש אפי' בלתי כוונה אחרת. ומובא במד' פנחס לר' פנחס מקאריץ (סי' כ"ד) וז"ל: הקפיד כמה פעמים לישב בשעת אכילה סמוך לשלחן ממש, כי בחי' האדם עם בחי' השלחן כידוע הוא יחוד ע"כ.

ומו"ר ראש ישיבת "נהר שלום" כמוה"ר מרדכי שרעבי זצוק"ל דרכו היה שבכל יום שבת מקודם צאת השבת לומדים שיעור בספר הקדוש ראשית חכמה, וזכורני שבאחד השיעורים היה מוסר בעניני אכילה איך וכיצד לאכול, ואמר לנו שראה אנשים טפשים שעוד קודם שגמרו האוכל מפייהם כבר ממלאים הכף השניה - איזו רעבתנות. צריך ללעוס המאכל הרבה פעמים טוב טוב וזה טוב גם לגוף וגם לנפש וכך צריך לנהוג לאכול במתינות וללעוס הרבה ולא להיות להוט אחר המאכל.

יא. מרן בשו"ע (סי' קע סעי' ז) וז"ל: לא יאכל אדם פרוסה כביצה, ואם אכל הרי זה גרגרן. וכתב בשולחן הטהור (דף קלה), וז"ל: דהיינו לא יתן לתוך פיו בפעם אחת חתיכה גדולה כביצה, וכן לא יקח בידו פרוסה גדולה כזו אע"פ שאינו נותן לתוך פיו חתיכה גדולה כזו (ועיי' ט"ז שם), רק ישבר פרוסה קטנה מן הגדולה ויתן לתוך פיו, וככה במאכלים שלא יתן בפיו כף מלאה וגדושה, רק לאט לאט יתנהג.

בהוא דלא אשתכח בלען. ובלען איהו כעשו דכתיב הלעיטני נא מן האדום האדום הזה, אורח הלעטה. מ"ט, בגין דחוייא בישא שריא במעוי. ולא ישבע, ולא עוד אלא דאיכרי רשע דכתיב (משלי יג) ובטן רשעים תחסר. בג"ד, בעי למיכל בנחת על פתוריה כמאן דיתיב קמי מלכא.

י. בא"ח (שם). וכתב בספר שלחן הטהור (עמ' קל"ד) מובא במס' דרך ארץ רבה (פ"ו) שנים שהיו יושבין על שלחן אחד, הגדול שבהם שולח ידו תחילה, ואחר כך הקטן. והשולח ידו בפני מי שגדול הימינו, הרי זה גרגרן. מעשה בר' עקיבא שעשה משתה לתלמידיו, הביא להם שני תבשילין, אחד חי, ואחד מבושל. בתחילה הביא להן חי, הפקח שבהן אחז את הקלח בידו אחת ותלשו, לא בא אחריו, משך ידו הימינו, ואכל פתו ריקן. הטפש שבהן אחז את הקלח בשתי ידיו ותלשו. אמר לו ר' עקיבא, לא כך, בני, אלא הנח עקבך עליו בתוך הקערה ותלשהו. ואחר כך הביא להן מבושל, אכלו ונסתפקו, ואחר כך אמר להם, בני, לא עשיתי לכם כל כך, אלא כדי לבדוק אתכם, אם יש בידיכם דרך ארץ אם לאו, ע"כ. וכן מהראוי ביושב לפני בעה"ב, וכש"כ לפני הגדול ממנו, שלא יתחיל לאכול עד שהגדול מתחיל לאכול, אז יש לו רשות לאכול, ולא ישב אצל השלחן כדרך גסי הרוח בלי כובע עליונה, רק בשפלות רוח ובצניעות, ולא ישב מוטה פרקדן ובדרך שגעון כדרך הכסילים, ויאכל במתינות כאוכל לפני המלך, ולא כדרך הרעבתנים חי", כי זה

ט. ישים על לבו שיאכל וייתה כדי להברות גופו ואבריו, לפיכך לא יאכל כל שהחיק מתאוה, אלא יאכל דברים המועילין לגוף, אם מרים ואם מתוקים².

עינים והארות

יותר מצרכו הכל הולך לסט"א, וכ"ש אם יתענג במאכל ומשתה גם את הכל לוקחת הסט"א. והתורה היא רוחנית קדושה ראשונה, ואיך יתכן שתשרה עם הסט"א, לכן אמרו עד שאתה מתפלל שיכנסו דברי תורה וכו', דאם בא אל קרבו מעדנים ורוב אכילה, נטמא הגוף ונעשה משכן לסט"א, ואיך יתכן שיכנסו דברי תורה, לכן התפלל שלא יכנסו מעדנים ואז הגוף נקי וטהור ונקל הוא ליכנס ד"ת.

והשל"ה (שער האותיות אות הקו"ף - קדושת האכילה ב אות רלב) כתב וז"ל: וכמו שיעקב ועשו היו בגוף אחד, שרומז להשתלשלות העולמות כדפירשתי לעיל (אות רכט), כן תמצא בגוף האדם שנקרא עולם קטן (תנחומא, פקודי ג'), שני עינים עיקרים שחיותו תלויה בהם, שהם נגד יעקב ועשו, וזהו הקנה והושט. הקנה שהוא סוד הדבור הנאצל מהנשמה שמשכנה בעולם הבא, נגד יעקב, והושט שהוא ענין אכילה ושתיה הוא סוד עשו. וגם הושט כשנתפשט הו"א ו' מ'ושט' נעשה 'שטן', שהוא ס"מ שרו של עשו. וזה הדבר מבואר ברעיא מהימנא (זוהר ח"ג דף רל"א ע"ב - רל"ב ע"א בפקודא לשרוף הקדשים) וזה לשונו: אמר רעיא מהימנא, ודאי בתר דאברים וערקין דלבא, אינון בעאקו, דדמיין לישראל, צריכין לאתערא בקנה, דאיהו שופר, ודא קנה דריאה. בתר דכנפי ריאה לא יכלין לשכא רוגזא דמרה, דאתגברת על ערקין דלבא, ועל כל ערקין דאברים דגופא, ההוא רוחא דנשיב בהון, סליק בקנה, דאיהו שופר, [עלמא דאתי, דהכי אוקמוהו], ושט דומה לעלמא דין, דביה אכילה ושתיה. קנה, דומה לעלמא דאתי, דלית ביה אכילה ושתיה. ולבתר דשט ו' מן וושט, ברבוי אכילה דגזל, אתארך ואתעביד שטן. ומאן גרים דא, 'שטו העם

יב. שו"ע (שם סעי' ה') לא ישתה כוסו בבת אחת, ואם שתה ה"ז גרגרן, שנים, דרך ארץ, שלשה, הרי זה מגסי הרוח. וברמ"א מיהו כוס קטן מאוד, מותר לשתותו בבת אחת, וכן גדול מאוד, בשלש או ארבע פעמים. וכתב המג"א (ס"ק י"ב) ואם משייר מעט לא הוי גרגרן, אבל כששתהו בשתי פעמים הוי דרך ארץ (הביאו המ"ב ס"ק כ').

ובבא"ח (שם) כתב עוד, ולא ישתה שתי כוסות זו אחר זו.

יג. כ"ב הרמב"ם (פ"ג מהלכות דעות ה"ג) וז"ל: וכן כשיאכל וישתה לא ישים בלבו לעשות דברים האלה כדי להנות בלבד עד שנמצא שאינו אוכל ושותה אלא המתוק לחיך כדי להנות, אלא ישים על לבו שיאכל וישתה כדי להברות גופו ואיבריו בלבד, לפיכך לא יאכל כל שהחיק מתאוה ככלב וחסמוז אלא יאכל דברים המועילים לגוף אם מרים אם מתוקים. ולא יאכל דברים הרעים לגוף אף על פי שהן מתוקים לחיך, כיצד, מי שהיה בשרו חם לא יאכל בשר ולא דבש ולא ישתה יין, כענין שאמר שלמה דרך משל אכול דבש וגו'. ושותה מי העולשין אף על פי שהוא מר שנמצא שותה ואוכל דרך רפואה בלבד כדי שיבריא ויעמוד שלם, הואיל ואי אפשר לאדם לחיות אלא באכילה ושתיה. ע"כ.

וגדר אכילה גסה - מבואר ברמב"ם (שם ה"ב) לא יאכל אדם עד שתתמלא כריסו אלא יפחות כמו רביע משביעתו.

והחיד"א (בסי' חומת אנך תהלים מ) כתב, וכתבנו בעניותנו בדרושים במ"ש בזוהר הקדוש ורבנו האר"י זצ"ל, שמה שאוכל אדם בחול

י. בהיות המאכל או המשתה שלפניו מתוק לחיך, וחביב עליו ביותר "ימשוך ידיו ממנו" וימנע עצמו ממנו, וזו תשובה מרוצה לפני ה' בכל זמן ונחשב לו "כתענית" ז.

עיונים והארות

'הבשר עודנו בין שיניהם [טרם יכרת] ואף ה' חרה בעם' (שם, לג). אבל הקנה שהוא סוד השופר, סוד ספירת הבינה שהוא עולם הבא שאין בו לא אכילה ולא שתיה, עליו אמרו (משלי ד, ה) 'קנה חכמה קנה בינה', רצוני לומר, הקנה רומז על זה שאין בו רק הקול קול יעקב, שהוא הדיבור שנחצב מהנשמה, כמו שנאמר (בראשית ב, ז) 'ויהי האדם לנפש חיה', ותרגם אונקלוס לרוח ממללא. עכלה"ק.

מה שרואים לפעמים אדם כשר נופל בפתע פתאום ממדרגותיו, או בא עליו מאורע קשה (ברוחניות) הוא עקב שאינו אוכל בטהרה, אלא כדי למלאות תאות ליבו הבהמית, ופוגם בנפשות המוגולגלים במאכל, ועולם הנפשות מתגברים עליו להחטיאו. וזה הטעם שר' יוחנן כ"ג שימש פ' שנה בכהונה גדולה ולבסוף נעשה צדוקי. (האר"י ז"ל בשער המצוות).

על כן הנהגה טובה לומר לפני האוכל: אין אני אוכל להנאת גופי רק לבריאות גופי לעבודת בוראי. ודיבור זה בורא מלאך חדש, וגם מסלק מעליו מדת הדין. (שבט מוסר, וכן מביא הנועם אלימלך בהוספות צעטיל קטן)

יד. כן הביא הא"ר (סי' קע"ק כג) וז"ל: וכתב של"ה שם הנני מלמדך תשובה מעולה והיא חמורה מאוד וקלה בהיות המאכל או המשתה שלפניו מתוק לחיך וחביב עליו ביותר ימשוך ידיו ממנו וימנע עצמו ממנו וזו היא תשובה בכל עידן וזמן ומרוצה ומקובלת עד ה' אלקים.

עוד כתב השל"ה הקדוש (שער האותיות אות ק, קדושת האכילה ב, אות רכו): וזה לשונו: כשישב האדם

ולקטו' (במדבר יא, ח), שטותא דלהון, דאתערבו בערב רב שטיין, דתאווה דלהון אכילה ושתייה וכו', ודא גרם דאתפשט שטן באכילה ושתייה, ואתגבר על כל אברין וערקין בשס"ה לא תעשה, כחושבן השט"ן חסר חז, דא יום הכפורים דלית ביה אכילה ושתייה, ואיהו כגוונא דקנה וכו', עכ"ל הזה"ק.

וממשיך השל"ה בזה"ל: סוד סעיל' ב' משש מעלות שכתב אדוני אבי, שאל ימלא אדם גרונו כבהמה, כי מביאו לידי ביזה ושמה. וכוונת המאמר הזה, כי הושט הוא נגד העולם הזה, ודרכו של ושט להתכווץ, ומכח רוב מאכל ומשתה מתפשט, אשר כבר היה כדמות ו' ועתה נתפשט ונעשה ו', ואז נעשה מן ושט שטן. ומי גורם זה, שטות שלו, כי 'שטו' (במדבר יא, ח) לשון שטות, כי 'החכם עיניו בראשו' (קהלת ב, יד), רצוני לומר תמיד מסתכל שישאר הו' מן ושט בראש, וזהו מה שאמר 'בראשו', רצוני לומר בראש ו', אבל הם בשטות מסלקין הו' של ושט לאחור ושם נעשה נו"ן פשוטה, ואז הוא אותיות 'שטן', דהיינו ששולט השטן ומחטיא את האדם. כדאיתא בספרי (האיניו, שי"ח) 'וישמך ישרון ויבעט' (דברים לב, טו), לפי השובע הם מורדים, וכן אתה מוצא בדור המבול שלא מרדו לפני המקום אלא מתוך מאכל ומשתה, וכן אתה מוצא באנשי דור המדבר, שנאמר (שמות לב, ו) 'וישב העם לאכל' וגו', מה נאמר בהם (שם שם, ח) 'סרו מהר מן הדרך' וגו'. וכן אמר הכתוב (דברים לא, ט) 'כי אביאנו אל האדמה אשר נשבעתי לאבותי ארץ זבת חלב ודבש ואכל ושב ודשן ופנה אל אלהים אחרים' וכו', עיין שם (בספרי). ולאחר שהשטן מחטיא, עולה ומקטרג ויורד והורג, כאשר תמצא בהנך שכתב בהם (במדבר יא, ח) 'שטו העם ולקטו',

יא. יזהר האדם לכוון באכילת בשר להבריא את גופו, כדאיתא בגמ' הא דלא עייני בשמעתתא טובא, דלא אכלית בשרא דתורא. אבל מי שאוכל רק למלאת בטנו, נותן כח לסט"א טי.

עיונים והארות

ונתכפר לו, ועכשיו ישבתי בתענית ונתמעט חלבי ודמי, יה"ר שיהא כאלו הקרבתי לפניך על המזבח ותרגני. ולפי המובא במאמרים הקודמים על המפסיק מאכילה דנחשב כמו תענית ותענית הוי כמו קרבן, וזה בשביל עונותיו, וא"כ נראה הכוונה על קרבן חטאת, כדמשמע לשון הגמ' שאז נתמעט חלבו על מיעוט תאותו ונתכפר לו. ע"כ.

טו. כתב הרמב"ם (שם פ"ה ה"י) וז"ל: תלמיד חכם מכלכל דבריו במשפט, אוכל זון את אנשי ביתו כפי ממונו והצלחתו, ולא יטריח על עצמו יותר מדאי. צו חכמים בדרך ארץ שלא יאכל אדם בשר אלא לתיאבון, שנאמר כי תאוה נפשך לאכול בשר, דיו לבריא לאכול בשר מערב שבת לערב שבת. ואם היה עשיר כדי לאכול בשר בכל יום אוכל. צו חכמים ואמרו לעולם יאכל אדם פחות מן הראוי לו לפי ממונו, וילבש כראוי לו, ויכבד אשתו ובניו יותר מן הראוי לו. וכתב בלחם משנה דיו לבריא לאכול בשר וכו': בפרק כסוי הדם (חולין דף פד.) אמרינן, ואינך אימת, מערב שבת לערב שבת, ואמרו שם, אמר רבי יוחנן אבא ממשפחת בריאים וכו', אבל אנו וכו' כגון אנו לוין וכו' ומופני כן כתב רבנו לבריא, אף על פי שבזמן הזה אין אנו בריאים כדאמרינן בגמ', מ"מ אם יש אדם בריא שיכול לעמוד הרי טוב.

ובפלא יועץ כתב (ערך בשר), ומי שאפשר לו להיות מתחסד עם קונו, לא יאכל בשר כי אם משבת לשבת, ובימים שאין אומרים בהם תחנונים. שהרי כתב בספר חסד לאברהם וזה לשונו: דע, כי עונש חבוט הקבר אינו בא אלא בשביל השמחה

לאכול, קודש יהיה, יקדש עצמו במותר לו, ויתן לבו מידי אכלו ומידי שתייתו לפרוש מתאותו, ולא ימלא גרונו ובטנו כבהמה, ובעודו תאב לאכול, יניח מתאותו לכבוד הבורא יתברך.

ומי שמתמיד בהנהגה זו "פקח" הוא, שגם אוכל גם מתענה בבת אחת. (ציפורן שמייר)

וכתב החיד"א בספר יוסף אומץ, נ"ל דזה נחשב תשובה יותר גדולה מתעניות ממש, כי יותר צריך לכוף את יצרו לפסוק באמצע אכילתו.

ואפי' שמפסיק באמצע האוכל לכמה רגעים ועוצר תאוותו, ובפרט אם בזמן זה קורא משנה או הלכה - נחשב לו הפסק זה כתענית. (ר' צדוק מלובלין).

במה יוודע אהבת האדם אל בוראו? העיקר בשעת תוקף תאוותו. (ספה"ק).

וב"כ בשולחן הטהור (עמוד ז) ואם האדם מפסיק באמצע אכילתו לכבוד בוראו נחשב כמו תענית, והתענית נחשב כאלו מקריב קרבן, כמובא במגיד הק' באזהרות לב". וז"ל: ובעת מאכלך כשאתה תאב ביותר לאכול או לשתות תסלק ידך, ואם כה תעשה בכל סעודה יהיה כאלו אתה מקריב קרבן בכל סעודה, ושולחנך יהיה מזבח ממש לזבוח עליו יצר הרע, עד כאן לשונו. ונתבונן על איזה קרבן מהקרבנות כיונו רבותינו זכרונם לברכה, ונראה מלשון הגמ' (ברכות יז.) רב ששת כי הוה יתיב בתעניתא אמר בזמן שבהמ"ק קיים אדם חוטא ומקריב קרבן, ואין מקריבין ממנו אלא חלבו ודמו

יב. רוב החלאים שבאים על האדם אינם אלא או מפני מאכלים רעים או מפני שהוא ממלא בטנו ואוכל אכילה גסה וכו' וזהו ששלמה אומר בחכמתו (משלי כא, כג) "שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו" ט.

יג. צריך לחשוב כשאוכל, אני אוכל לפני ה', וזה מביא את האדם לקדושה. וע"י שיאכל בקדושה מחזק האוכל בתוכו את הד' יסודות שיש באדם: אש, רוח, מים, עפר".

עיונים והארות

תבעו לדין תורה, בעבור שנתן לו חלק פחות משובח בבשר שהוא הריאה, בעוד התחייב לו בכל יום מנת בשר משובחת. (דחשש שזה ישפיע על לימודו ועבודתו).

וכתב בספר קב הישר, להשתדל לאכול בשר בכוונה נכונה וברכה טובה, כי זה מעלה נשמות שנכנסו לצמחים שמהם אכלה הבהמה. וזה הסיבה שהיה אסור לאדם הראשון לאכול בשר כי לפני שחטא לא היה דבר בעולם שצריך תיקון, ורק אחרי שחטא ונתערב טוב ורע אז התחיל הצורך בתיקון וברור, ולכך הותר לנו לאכול בשר. וה' יזכנו להחזיר הכל לקדושה. וזכורני שמו"ר המקובל האלקי הרי' יצחק כדורי שהיה רוצה לומר לנו לאכול לא היה אומר "תאכלו" אלא "תתקנו".

טז. בן כתב הרמב"ם (פ"ד מהלכות דעות הט"ו) וז"ל: ואכילה גסה לגוף כל אדם כמו סם המות, והוא עיקר לכל החלאים, ורוב החלאים שבאים על האדם אינם אלא או מפני מאכלים רעים, או מפני שהוא ממלא בטנו ואוכל אכילה גסה אפילו ממאכלים טובים, הוא ששלמה אמר בחכמתו שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו, כלומר שומר פיו מלאכול מאכל רע או מלשבוץ, ולשונו - מדלבר אלא בצרכיו.

יז. ולפעמים נשמות קדושות מתגלגלות באוכל, ואם אוכל בקדושה שואב אליו מנפש הקדושה,

שאדם שמח בזמן שאינו ראוי, ואין שמחה אלא בבשר ויין, וכל הימים המותרים בנפילת אפים אינם ימי שמחה, ולכן אסור בהם אכילת בשר ושתית יין. אלא אם לקח בשר ויין לשם שבת, או שהם מותר של שבת, מותרים. אבל בלאו הכי אסורים, ונענש עליהם בחבטת הקבר, עיין שם. אבל לא יוכל לקיים את זאת אלא מי שהוא ממשפחת בריאים. ועתה יש לנו תואנה שאנו אומרים כי כשל כוחנו, ודיינו אם נזוהר שלא להרבות בשמחות וגיל שמחת מרעות וסעודות הרשות, רק נאכל לשובע נפשנו בכונה טובה וכל מעשינו יהיו לשם שמים, אולי יתעשת האלקים לנו ולא יחשב ה' לנו עון. וטוב לגבר שיקיים את אשר בקל יכול לקיים מאמר רבותינו ז"ל שאמרו (יומא עה): על פסוק (שמות טו, ח) "בתת ה' לכם בערב בשר לאכל ולחם בבקר".

למדה תורה דרך ארץ, שלא יאכל אדם בשר אלא בלילה. והכל לפי מה שהוא אדם, יכלכל דבריו במשפט ויאכל פחות ממה שיש לו, ופחות מכדי שבעו, ולא יהא מרבה בשר, ובזה אף בשרו ישכן לבטח, ע"כ.

החושש לבריאותו אין לו להמנע מאכילת בשר. ועיין בחולין (פד) וברש"י שם - שאפשר ללמוד שהדורות הולכים ונחלשים עד כדי כך שאם לא נאכל בשר מידי יום ביומו נחלש ח"ו בעבודת ה'.

וכבר ידוע המעשה המובא על ה"ב"ח, שהט"ז חתנו

יד. לא יאכל מעומד ולא ישתה מעומד, ולא ישן סמוך לאכילה, ולא יעמוד מיד אחר אכילה וישהה כשיעור ברכה אחרונה של אותה אכילה, דאם אכל פת ישהה בישיבתו שיעור בהמ"ז, ואם אכל מזונות וכיוצא ימתין שיעור ברכה מעין שלש י"ה.

טו. הנכנס לבית בעל הבית, לא יאמר תנו לי לאכול עד שיאמרו הם, ורק במים יאמר תנו לי מים לשתות. וכן לא ישוך פרוסה ויתננה לפני חברו או לתוך הקערה לפי שאין דעת כל הבריות שוה, ולא ישתה מהכוס ויתן לחברו דשמא מחמת בושה יקבלנו חברו וישתה וינזק מחמת מיאוס ואפשר שימות ט"ו.

טז. כתב רבנו מהרח"ו ז"ל בשער טעמי המצוות, היה נוהג מורי ז"ל פעמים רבות לצוות לבני ביתו שיביאו לפניו עשבי דברא שאין נזרעים בידי אדם, או קוצים ודרדרים שדרך בני אדם לאכלם, והיה אוכלם כדי לקיים בעצמו קללת אדה"ר שנתקלל וקוץ ודרדר וכו' ואכלת וכו' י.

עיונים והארות

יט. בא"ח (שם אות יב-יג). וכתב עוד, ובצוואות רבי אליעזר הגדול מזהיר שלא לשתות ממה ששייר חברו דשמא יש לו חולי ויתערב רוק בפיו באותו שיור, ומה שנוהגים העולם לטעום בני הבית מכוס של הקידוש שמקדש בעה"ב, היינו מפני שיודעים שהבעה"ב אין בו חולי שיזיק להם, ואף על פי שאמרו בהלכות דרך ארץ שלא ישתה כוס ויניחנו ריקן על השלחן אלא יאחזנו בידו עד שיבא השמש ויתנהו לו, מ"מ אם מנהג המדינה דלא קפדי בהכי גם הוא לא יקפיד.

עוד כתב, (אות יד) אף על פי שאמרו חכמים ז"ל לשייר פאה בקערה מן התבשיל, עכ"ז כתב רבנו ז"ל בשער טעמי המצוות דאין דין זה נוהג עתה בזה"ז ע"ש, מ"מ לאו אורח ארעא לאכול המאכל כולו עד בא עת קיצו, וכ"ש שלא להיות מלחך פינכי משום שורת דרך ארץ וכנ"ז בחסד לאלפים.

כ. הביאו בא"ח (שם אות טו).

ויכול לבוא עי"ז ליראת שמים האמיתית, ולשבור מחיצות המבדילות בינו לשכינה, ואז לזכות לחזות בנועם ה'.

אדם שאוכל בקדושה, האוכל מחזור אחריו, וכשלא עושה כן צריך הוא לחזר אחר האוכל. (מבשר

טוב)

כתב בכתר שם טוב: בכל אוכל (או לבוש) יש חיות רוחני, שמקיים את אותו החפץ, וכשאוכלו (או לבושו) ועובד ה' עם הכח שמקבל ממנו - זהו תיקונו של אותו הדבר.

יה. בגמרא (ברכות נא), אמר רבי אבהו ואמרי לה במתניתא תנא, האוכל ומהלך מברך מעומד, וכשהוא אוכל מעומד מברך מיושב, וכשהוא מיסב ואוכל יושב ומברך, והלכתא בכולהו יושב ומברך, ע"כ. וכן פסקו הלכות גדולות (סי' א, ברכות פ"ז) והרי"ף (ברכות שם) והרא"ש (ברכות ז, לו). והובא בבא"ח (שם אות י"א).

- יז. אם רואה אוכלים מושלכים בקרקע, אסור להניחם כך, אלא צריך להסירם משם. וכן אסור לגרום לאוכלים שיאסרו בהנאה שלא לצורך. וכל פירות שנמאסים ע"י זריקה, אסור לזרקן אפילו לפני חתן וכלה, בעבור שמחה או סימנא טבא כ"א.
- יח. אף על פי שמותר לאבד פרורין שאין בהם כזית, מכל מקום קשה לעניות כ"ב.
- יט. טוב להביא על שולחנו, ששה מינים ששלח יעקב אבינו ע"ה ע"י בניו ליוסף הצדיק. והם: צרי, דבש, נכאת, ולט, בטנים ושקדים. ויסדרם על השולחן לפי סדרם בכתוב בשורה אחת, כל מין בצנצנת קטנה, ויכתוב עליה השם של אותו מין, וכך יכוין תמיד בשם צדנלב"ש, ויש בו תועלת גדולה מאד כ"ג.

עיונים והארות

כא. בא"ח (שם אות טז).

כב. שו"ע (סי' קפ סעי' ד) וכתב הכה"ח (שם סי' ק"ג) וז"ל: וכן הוא בזוהר הקדוש פרשת עקב (דף ע"ב ע"ב) יעו"ש. ודוקא כשדורסין עליהם אבל כשאין דורסין עליהם אף שמאבדין במים אין קשה לעניות כיון שאין בהם כזית. מג"א (סי' ג), א"ר (אות ה), רבנו זלמן (אות ה), בית מנוחה (אות ה). וכתב שם המג"א שאף להפסידן במים של נטילה כיון שאין בהם כזית לית לן בה יעו"ש. מיהו עיין חכם צבי הנוספת בליקוטים (אות ו) שהשיג עליו דדוקא להשליכן לנהר, מה שאין כן ליטול ידיו עליהם יעו"ש, והביאו ארחות חיים (אות א). ועיין אשל אברהם (אות א). ועל כן יש להחמיר. עכ"ל.

כג. כ"ב הבא"ח בספרו עטרת תפארת (כתר מלכות אות קנ"ו) עי"ש וזת"ד: טוב להביא על שולחנו ששה מינים אשר שלחם יעקב אבינו ע"ה מנחה ליוסף הצדיק זיע"א על ידי השבטים זיע"א, שהם: צרי, דבש, נכאת, ולט, בטנים, שקדים. וידוע כי יש שם קדוש צדנלב"ש יוצא מראשי תיבות ששה

מינים הנזכרים שהם צרי דבש נכאת וכו', ואזוהרה שמענו בשם רבנו האר"י זיע"א שטוב לכל אדם לכיין בשם זה תמיד ויש בו תועלת מאד כנודע, ולכן יביא האדם על שולחנו ששה מינים הנזכרים ויסדרם על השולחן בשורה אחת כפי סדרם בכתוב, ויכוין תמיד בשם היוצא מהם. והצרי אף על פי שאינו אוכל אותו יניחנו בקערה אחת לראותו בלבד, ויש מתקנים אותו היטב ואוכלים אותו לחזק הלב, וכן יעשה אם אפשר לו. וידוע הוא כי הדבש הזה הוא דבש דבורים. גם ידוע כי הנכאת הם חרובין. וכמו שכתב רבנו סעדיה גאון ז"ל ושם פירש לט הוא פְּלוֹמָה, בטנים – בְּטָמִים א, ושקדים לְוִן א, ושמות אלה הם בלשון ערב. והנה רש"י ז"ל פירש: נכאת - שעוה וכן פירשו במדרש רבה. לכן בקערה של החרובין ידביק בראשה עיגול אחד של שעוה כדי לצאת ידי חובת דעה זו. והנה הצרי פירש רבנו סעדיה גאון תְּרִיא"ק, אך במדרש רבה פירשו שהוא אפרסמון, לכן יניח משניהם בקערה אחת לפניו.

מאמרי הזוה"ק

עם לבן גרתי ותרתי"ג מצוות שמרתי

וישלח יעקב מלאכים לפניו. צ"ל מה הטעם ששלח יעקב מלאכים ולא בני אדם, ויש לומר, כי יעקב בקש להפחיד את עשו ביתר שאת, כמו שאמרו הז"ל (מדרש תנחומא ג') כי כששלח יעקב את המלאכים שהיו מתלווים עמו לארץ ישראל אל עשו, נראו כשני ראשי גייסות לפני עשו. פגעה בו כת ראשונה, נפלו עליו והכוהו. אמר להם: הניחוני שאני בן בנו של אברהם! הוסיפו להכותו. אמר להם: הניחוני שאני בנו של יצחק שנעקד על גבי המזבח! הוסיפו להכותו. אמר להם: הניחוני שאני אחיו של יעקב שבא מפדן ארם ואני הולך לקראתו! כיון שהוכיר להם יעקב הניחוהו. אמרו לו: אתה הוא אחיו של יעקב אהובנו?! הרי אנו מניחין אותך לכבודו ולאהבתו, ואמור לו ששאלנו בשלומו. כשפרשה ממנו כת ראשונה, פגעה בו כת שניה ועשו בו כמו שעשתה כת ראשונה, וכן השלישית וכן הרביעית ע"כ. ובכך התקיים ביעקב "כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך וגו'".

**וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים [א], אָמַר רַבִּי אֲבָא וְכִי אֲמַאי אֲתַעַר
אִיהוּ לְגַבְיָהּ דְּעֵשָׂו, וְטַב הָוָה לִיָּה לְאַשְׁתּוּקֵי מַנְיָה מְדוּעַ**

נתעורר יעקב לגבי עשו לשלוח לו מלאכים, והרי מוטב היה לו לשתוק ממנו, שהרי בזה הוא

עיונים והארות

א. וישלח יעקב מלאכים, פי' רש"י מלאכים ממש. בזה"ק מיכאל מליכאל שנדיאל, ל, שלשה אלה ופי' רבנו שמשון מאוסטרופולי על פי מ"ש עזרו ליעקב מצרת עשו, ומספר שמותם גי'

מעורר את כעסו ומזכיר לו מה שעשה לו, ועוד, שהיה לו לבטוח בקב"ה. **אֵלָא אָמַר יַעֲקֹב, יַדְעָנָא דְעֵשׂו חַיִּישׁ לִיָּה לִיקָרָא דְאַבָּא, וְלְעָלָם לָא אַרְגִּיזוּ קַמִּיָּהּ** ומפרש, אלא אמר יעקב אבינו, יודע אני בעשו שהוא חושש לכבודו של אבא, ולעולם לא הרגיו לפניו, כי עשו הוא כנגד הס"מ היונק מן הגבורה וחולק לו כבוד, ולכן מעולם לא הרגיו לפניו כי רק יפסיד מזה, **וְהָא יַדְעָנָא, הוֹאִיל וְאַבָּא קָיִים לָא מְסַתְּפִינָא מִנִּיהּ** והרי אני יודע, כי הואיל ואבא חי וקיים אין לי מה לפחד ממנו (מעשו), כי הגבורה של יצחק שולטת ומכנעת אותו, **אֲבָל הַשְּׁתָּא דְאַבָּא קָאִים בְּעֵינָא לְאַתְפִּיִּסָּא עֵמִיָּהּ** אבל עתה שאבא עדיין חי וקיים, אני רוצה להתפייס עמו, כדי שגם לעתיד לאחר אריכות ימים של אבא לא יזיק אותי, **מִיָּד, וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו** כי אסור לסמוך על הנס.

רַבִּי שְׁמַעוֹן פֶּתַח וְאָמַר, (משלי יב ט) **טוֹב נִקְלָה וְעֶבֶד לֹא מִמֶּתְפַבֵּד וְחֶסֶד לֶחֶם, וְכו'.** דְּבָר אַחַר טוֹב נִקְלָה (וְעֶבֶד לוֹ), **דָּא יַעֲקֹב דְּמֵאִיד רֻחִיָּה לְגַבִּיָּה דְעֵשׂו** פירוש אחר טוב נקלה ועבד לו, זה יעקב אבינו שהשפיל רוחו לפני עשו ועשה עצמו נקלה ועבד לפניו, ומדוע עשה כן, הרי אין

עיונים והארות

להיציא"ל", וזה רמז ויבא יעקב של"ם, ר"ת שלשה מלאכים אלו. ואמרו שלם בגופו שלם בממונו שלם בתורתו, כי ג' של ג' מלאכים אלו תתלו"ו ג' גוף ממון תורה", בדיוק נפלא.

"עזרת", וצריך לכוין באמרו עזרת אבותינו. וז"ש רש"י מלאכים ממ"ש ר"ת מיכאל מלכיאל שנדיא"ל שלחמו לפניו לעזרו. ועוד איתא שם, ג' מלאכים הלכו עם יעקב לשכם, "שגביא"ל מטטרו"ן

דרך הצדיקים להשפיל עצמם לפני הרשעים, כדי שלא יינקו מן הקדושה, ומטביר. **בְּגִין**
דְּלִבְתָּר לְיַהוּי עֶבֶד לוֹ וַיִּשְׁלוּט עָלָיו וַיִּתְקַיֵּם בֵּיהּ כדי שאח"כ יהיה
עשו עבד ליעקב וישלוט עליו, ויתקיימו ביעקב הברכות שברכו אביו (בראשית כז יט) **יַעֲבֹדוּךָ**
עַמִּים וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לְךָ לְאֲמִים וְגו' שכל זה שמר יעקב לעתיד לאחרית הימים,
וְעַדִּין לֹא הָיָה וּמִנִּיהּ כָּלֵל ועתה עדיין כלל לא היה זמנו של יעקב אבינו לשלוט.
אַלֵּא בְּגִין דְּסִלִּיק לֵיהּ יַעֲקֹב לְבָתֵּר יוֹמֵיָא אלא היות שהעלה ושמר יעקב
אבינו את הברכות לאחרית הימים, **וְעַל דָּא הָיָה מִיַּד נִקְלָהּ** ומטעם זה היה יעקב
בעת נקלה וכפוף לפני עשו. **וּלְבָתֵּר הָהוּא דְּאִיהוּ מִתְכַּפֵּר, יְהֵא עֶבֶד לוֹ**
ואח"כ עשו שהוא מחזיק עצמו מכובד ביותר יהיה עבד ליעקב, **הָהוּא דְּאִיהוּ חֲסֵר**
לְחָם, יְהֵא עֶבְדָּא לְהָהוּא דִּיִּהְיֵבוּ לֵיהּ רוּב דְּגִן וְתִירוּשׁ ואותו עשו
שהוא חסר לחם בכל המובנים כי הרי לא נתברך בדגן ותירוש, יהיה עבד באחרית הימים לאותו
יעקב שניתנו לו הברכות והתברך ברוב דגן ותירוש.

הָאָה חַוִּי בא וראה, **עַל דָּא בְּגִין דִּידַע יַעֲקֹב דְּאַצְטְרִיךְ לֵיהּ** לפי שידע
יעקב שיצטרך לעשו עתה בגלות כיון שהוא לקח העוה"ז והשעה משחקת לו, **הַשְׁתָּא**
אַתְתַּפֵּךְ לֵיהּ נִקְלָהּ לכן עתה נתהפך לפניו לנקלה. **וַיּוֹתֵר חֲכָמָה וַעֲקִימוֹ**
עֶבֶד בְּדָא, מְכָל מַה דְּעֶבֶד לְגַבֵּי דְעֵשׂוֹ ויותר חכמה וערמה עשה בזה שיקח
עשו עתה את השליטה בעוה"ז כח ברכות אביו, מכל מה שעשה עד עתה נגד עשו שלקח הבכורה
ואת הברכות. **דְּאִילוּ הָיָה יוֹדַע עֵשׂוֹ חֲכָמָה דָּא, יִקְטִיל לֵיהּ לְגַרְמִיָּה**
וְלֹא יִיתֵי לְדָא כי אילו היה יודע עשו הרשע ומבין את החכמה הזאת שיעקב נתן לו

את ממשלת העוה"ז ולקח לעצמו את ממשלת העוה"ב היה הורג את עצמו כדי שלא יבא לידי זה, כי עיקר החיים והממשלה הם חיי העוה"ב, **אָבֵל בְּלֹא עֶבֶד בְּחֻמַּתָּא, וְעֵלְיָהּ אָמְרָה חֲנָה** אבל יעקב הכל עשה בחכמה. ועל יעקב אמרה חנה (שמואל א ב י) **יְהוָה יַחַתּוּ מְרִיבָיו וְגו' וַיִּתֵּן עֵז לְמַלְכוֹ וְגו'** הקב"ה ישבור ויכניע את מריביו-שהוא עשו, ובאחרית הימים יתן עוז וכח למלך משיח צדקנו.

וַיֵּצֵאוּ אֹתָם לְאֵמֶר, כֹּה תֹאמְרוּן לְאֲדֹנָי לְעֲשׂוֹ, כֹּה אָמַר עֶבְדְּךָ יַעֲקֹב, עִם לְבָן גְּרָתִי וְאַחַר עַד עָתָה. מִיַּד פָּתַח יַעֲקֹב לְאַתְהֶפְכָּא לִי לְעֶבְדָּא [ב], מיד התחיל יעקב לבזות עצמו לפני עשו, ולהתהפך לו כאילו היה לו לעבד **בְּגִין דְּלֹא יִסְתַּבֵּל עֲשׂוֹ בְּאַנּוּן בְּרַכָּאן דְּבְרַכְיָה אֲבוּי,** בשביל שלא יסתכל עשו באותן הברכות שברכו אביו, ויחשוב שלא יתקיימו כיון שרואה שיעקב מתנהג כמו עבד שלו **דְּהָא יַעֲקֹב סְלִיק לֹוּן לְבָתֵּר בְּדְקָאמְרֵן** שהרי יעקב סילק והניח אותם לאחרית הימים כמו שאמרנו.

אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, מַאי חֲמָא יַעֲקֹב דְּשִׁדְר לִי לְעֲשׂוֹ וְאָמַר עִם לְבָן גְּרָתִי מה ראה יעקב ששלח לו לעשו ואמר לו עם לבן גרתי, **וְכִי מַה עֶבֶד בְּשִׁלְיֹותֶיהָ דְּעֲשׂוֹ מְלָה דָּא.** וכי מה עשה בשליחות זו לעשו לאמר לו

עיונים והארות

את עצמו. ובספר אור ישראל כתב סוד הענין, כי עשו הוא נחש דאית ליה ז' רישין, וע"י כל השתחוויה של יעקב נפסק לו ראש אחד. ולכן השתחוה יעקב ז' פעמים. וזוהי החכמה שעשה יעקב לעשו שפסק את ראשו וחיותו.

ב. והכוונה, במה שהשפיל יעקב עצמו לפני עשו, כי בכח אותה הכנעה בירר יעקב הטוב שבעשו ולקחו לעצמו, וקצת רע שהיה ביעקב לקחו עשו לעצמו וזו החכמה שעשה יעקב לעשו בזה. ואילו ידע עשו זה המעשה שעשה לו נוח היה לו להרוג

(דאָמער) דבר זה עם לבן גרתי, אם רוצה רק לפייס את עשו **אַלֵּא, לָבֵן הָאֲרָמִי קָלִיָּה**
אָוִיל בְּעֵלְמָא, דְּלֵא הָוּה בְּרִנְשׁ דִּישְׁתִּיזִיב מִנִּיהּ, אלא לבן הארמי קולו
 ושמעו היה הולך בכל העולם, והיה מפורסם מאוד שלא היה בן אדם בכל העולם שיכול להנצל
 ממנו, מכיון **דְּהוּא הָוּה חֲרָשׁ בְּחֲרָשִׁין וְרַב בְּקוֹסְמִין,** שהוא היה המכשף
 הגדול ביותר שבמכשפים, וראש וגדול מאוד שבקוסמים **וְאָבוֹי דְּבַעוֹר הָוּה, וְבַעוֹר**
אָבוֹי דְּבַלְעָם, ואביו של בעור היה ובעור היה אביו של בלעם הרשע **דְּבַתִּיב** (יהושע
 יג כב) **בְּלַעַם בֶּן בְּעוֹר תְּקוּסִים, וְלָבֵן חֲכָם בְּחֲרָשִׁין וְקוֹסְמִין יִתִּיר**
מִבְּלָהוּ, ולבן היה חכם בכשפים ובקוסמים יותר מכולם **וְעַם כָּל דָּא לֹא יָכִיל**
בְּיַעֲקֹב, וְבָעֵא לְאוֹבְדָא לְיַעֲקֹב בְּכַמְהָ וַיִּנָּין ועם כל זה לא היה יכול לעשות
 שום רע ליעקב, אע"פ שרצה לאבד את יעקב בכמה מיני אופנים וכשפים **הָדָא הוּא**
דְּבַתִּיב, (דברים כו ה) **אֲרָמִי אֲבִד אָבוֹי.** כי היה כוחו גדול מאוד בפיו להרוג את מי
 שהוא רוצה, וכל זה רצה יעקב להשמיע לעשו ע"י המלאכים, שהיה לו כח לגור עם לבן שנים
 רבות ויצא ממנו בשלום.

אָמַר רַבִּי אַבָּא, כּוּלִי עֲלֵמָא הוּוּ יְדַעִי, דְּלָבֵן הָוּה רַב חֲפִימִין
וְחֲרָשִׁין וְקוֹסְמִין מוסיף רבי אבא ואומר, כל העולם היו יודעים שלבן היה גדול
 שבחכמים ובמכשפים ובקוסמים, **וּמֵאֵן דְּבַעִי לְאוֹבְדָא בְּחֲרָשִׁין, לֹא**
אֲשְׁתִּיזִיב מִנִּיהּ ומי שרצה לבן לאבד בכשפיו, לא היה יכול להנצל ממנו, **וְכָל מַה**
דִּידַע בְּלַעַם, מִנִּיהּ הָוּה וכל מה שידע בלעם ממנו היה. **וְכַתִּיב בֵּיהּ בְּבַלְעָם**
וְכָתוּב בּוּ בְּבַלְעָם כְּאֲשֶׁר שָׁלַח לוֹ בַלַּק (במדבר כב ו) כִּי יְדַעְתִּי אֵת אֲשֶׁר תַּבְרֹךְ
מִבְּרַךְ וְאֲשֶׁר תָּאֵר יוֹאֵר וכ"ש שהסבא לבן ידע לקלל. **וְכוּלִי עֲלֵמָא הוּוּ**

מִסְתַּפֵּי מִלֶּבֶן וּמִחַרְשׁוֹי וכל העולם היו פוחדים מלבן ומכשפיו, **וּמִלָּחָה קִדְמָאָה דְּשִׁדְרָר יַעֲקֹב לַעֲשׂוֹ אֶמְרָ עִם לְבָן גִּרְתִּי** ודבר ראשון ששלח יעקב לעשו, אמר עם לבן גרתי ובכל זאת לא יכל להזיק לי כלל.

וְאִי תִימָא דְזַעִיר הָוָה-יֵרַח אוֹ שְׂתָא ואם תאמר שזמן מועט היה-חודש או שנה, ולכן לא הצליח להזיק לו. **לֹא הָכִי לֹא כִךְ הִיָּה, אֵלָא וְאַחַר עַד עֲתָה, עֲשָׂרִין שָׁנִין אֶתְאַחֲרִית עִמִּיהָ** עשרים שנה נתאחרתי עמו, כמ"ש "זה לי עשרים שנה בביתך". **וְאִי תִימָא דְלֹא סָלִיק בְּיַדִּי כְּלוּם** ואם תאמר שלא עלה בידי כלום ולא הצלחתי בעושר גדול וכוחות רוחניים גדולים, דע לך, **וַיְהִי לִי שׁוֹר וַחֲמֹר, אֲנֹנִי תֵרִין גְּזָרִי דִינִין** [ג] כלומר שני כוחות הדין, שהם הזכר והנקבה של

עיונים והארות

דלפי הנראה שכל אלו דברי ר' יהודה כדאמרי ר' יוסי ור' יצחק לקמן. ור' אבא הפסיקו בענין לבן לבד, שאם הם דברי ר' אבא אמאי קאמרי אע"ג דא"ר יהודה, ולא אמרי אע"ג דא"ר אבא. אלא ודאי העיקר הם דברי ר' יהודה. והוסיף ר' אבא על דברי ר' יהודה דאילו ר' יהודה אמר קליה אזיל בעלמא, ור' אבא הוסיף כולי עלמא ידעין דלבן, לא קול בעלמא אלא ידיעה גמורה, ולא הביא ראייה מבלעם הקוסם אלא מאשר תברך ואשר תאור וכו', ועיקר פרשה דברי ר' יהודה, עכ"ל הרמ"ק.

וז"ל בזהר חי: מבואר בלק"ת שור מועד-סמאל, והוא נכנע ע"י יצחק-אבגית"ץ דקדושה, הנותן והמנותן כל הקליפות בכוחו הרב, כלול באברהם חסד שבגבורה, ונוקבא לילית. חמור נכנע ע"י אברהם ויחבש את החמור. והן תרין גזרי דינין בישינן, והיחוד בקליפה הוא לאבאשא עלמא, כי יתפרדו פועלי און. כתיב: לפיו ס'ביב מ'עשה אורג, לסתום

ג. וענין זה היה אפשר לפרש שור וחמור דקדושה, דהיינו שור יוסף וחמור יששכר, כדכתיב בכור שורו וכתיב חמור גרם. ובחוץ (כשהם קליפות) הם פועלים בתרי גזרי דינין, דכד מתחברן וכו'. אמנם יעקב כל דבריו בקדש שכוחם יפה מן החיצונים. ואתיא האי כהאיך דקאמרו בשני שעירים שהם שמעון ולוי בפרשת אחרי מות וכבר פרשתי שם הענין. אבל קשה, אמרו צאן ועבד ושפחה אלן כתרין תתאין שממש שבח (יעקב) עצמו בחיצונים. ואפשר לפרש כי מה שאמר ענין זה, להורות שאלו הם משועבדים תחת ידו ומכניעים, שהרי האחוז בשכינה-אחוז בכל מה שתחת ממשלתה, ועם היות שהוא עשה הבדלה בהם כדפי' בפרשת ויצא, עכ"ז צד הקדושה כובשם ומשדדם, ועשו יחשוב שאומר שהוא משתמש בהם. ועכ"ז דחיקא להו לקמן לר' יוסי ולר' יצחק שיאמרו דברים שיהיה משמעותם שהיה לו חלק בחוץ (עם החיצונים) כלל. ור' יהודה לא דחיק ליה האי. ור' אבא מתרץ לטעמיה לקמן

הקליפות, שהייתי שולט עליהם והיו כפויים תחת ידי שלא יתחברו יחד להזיק, אלא רק בשביל להרע לרשעים, **דְּבַדְּ מִתְּחַבְּרָן תְּרוּוּיָהוּ בְּחָדָא, לָא מִתְּחַבְּרָן אֱלָא לְאַבְאָשָׁא עֲלָמָא** שכאשר מתחברים שניהם כאחד לא מתחברים אלא להרע ולהזיק לעולם. **וּבְגִין כִּדְ בְּתִיב** ומשום כך כתוב (דברים כב), **לֹא תַחְרֹשׁ בְּשׂוֹר וּבַחֲמוֹר יַחְדָּו** היות ומי שעושה כן גורם ששתי הקליפות הגדולות הללו יתחברו ויזיקו לבני העולם, ואמר לו יעקב דע לך שקליפות אלו משועבדות תחת ידי ואני עושה בהן כרצוני.

צֵאן וְעֶבְד וְשִׁפְחָה, אֵלִין אֲנוּן בְּתִרֵי תַתָּאִי דְקַטְל קוּדְשָׁא בְּרִידְ
הוּא בְּמִצְרַיִם פי' אלה הם הכתרים וספירות תחתונות של הס"א, שהרג הקדוש ברוך הוא במצרים כמ"ש (שמות יב) **בְּכוֹר בְּהֵמָה** (שמות יב) ואח"כ **בְּכוֹר הַשְּׂבִי** (שמות יא) ואח"כ **בְּכוֹר הַשִּׁפְחָה, הָדָא הוּא דְכְּתִיב** זהו מה שכתוב **צֵאן וְעֶבְד וְשִׁפְחָה**. ויעקב אומר לעשו שאלה כוחות הקליפה, זו למטה מזו, וכולם נמסרים בידי והוא שולט בהם **מִיַּד מִסְתַּפִּי הָוָה עֲשׂו וְנִפְק לְקַדְמוּתִיהָ, וְדַחִילוּ הָוָה לִיָּה מִיַּעֲקֹב בְּמָה דְהָוָה לִיָּה לִיַּעֲקֹב מִעֲשׂו** מיד היה עשו מתפחד מיעקב, ויצא לקראתו לרצות אותו, ופחד גדול היה לו לעשו כמו שיעקב היה מתיירא מעשו.

לְבַר נֶשׁ דְּהָוָה אָוִיל בְּאַרְחָא משל לבן אדם הוא יעקב, שהיה הולך בדרך כמ"ש ויעקב הלך לדרכו **עַד דְּהָוָה אָוִיל שָׁמַע עַל חַד לְסֻטִים דְּהָוָה כְּמַן בְּאַרְחָא** עד שהיה הולך, שמע על שודד אחד שהיה אורב בדרך, דהיינו עשו, **פְּנַע בֵּיהּ**

עיונים והארות

פיו, מעשה הצדיקים סותמים פיו כפי ר"ת ה', תחרא יהיה לו לא יקרע, בודאי לקרעים יתפרדו כל פ'עלי, ביניהם. כי באמת כל פעל יבולו ויחרגו ממסגרותיהם.

בַּר נָשׁ אַחֲרָא פגש בו ביעקב בן אדם אחר והוא שרו של עשו. **אָמַר לִיה מַמְאן אַנְתָּ** שאל לו יעקב משל מי אתה, **אָמַר לִיה, מַפְלוּנִי לְגִיוֹן אָנָא**, אמר לו אני איש מאנשי אותו לגיון שקוראים לו עשו, כלומר שרו של עשו, **אָמַר לִיה סְטִי לָךְ מַנְפָּאֵי דְכָל מַאן דְקָרִיב בְּהָדָאֵי** אמר לו יעקב לשרו של עשו, נטה לך מיד ולך מאצלי, כי כל מי שמתקרב אצלי **חַד חוּיָא אָנָא מִיִּיתֵי וְקָטִיל לִיה** נחש אחד אני מביא והורג אותו. ור"ל ב' הקליפות הנקראות שור וחמור שאני שולט עליהם שהם כוחות הדין ז"ן דקלי', וכשאני רוצה אני משתמש בהם להרוג. והכוונה היא שיעקב לא מפחד לא ממנו ולא מעשו. **אֲזַל תְּהוּא בַר נָשׁ לְתַהוּא לְגִיוֹן** הלך זה האדם שהוא שרו של עשו לאותו הלגיון, פ' שחזר אל עשו, **אָמַר לִיה חַד בַּר נָשׁ אֲתִי, וְכָל מַאן דִּי קָרִיב בְּהָדִיָּה נְשָׁבִיָּה חַד חוּיָא דְהוּא מִיִּיתֵי** (דף קסז ע"א) וּמִיִּיתֵי אמר לו, בן אדם אחד בא שהוא יעקב, ומי אשר מתקרב אצלו, נושך אותו נחש אחד שהוא מביא, שהיינו קליפת שור וחמור, ומת. **שְׁמַע תְּהוּא לְגִיוֹן וְדַחִיל** שמע אותו לגיון שהוא עשו ופחד, **אָמַר יָאוּת דְאֲזִיל לְקַבְּלִיה וְאֲתַפְיִים בְּהָדִיָּה** אמר עשו, ראוי וטוב שאלך לקראתו להתפייס עמו.

עַד דְחָמָא לִיה תְּהוּא בַר נָשׁ אמנם, מכיון שראה אותו אדם-יעקב אבינו לעשו, פחד, **אָמַר, ווִי דְתַשְׁתָּא יְקַטְלִינִיה תְּהוּא לְגִיוֹן** אמר, אוי שעתה יהרגני אותו לגיון. **שְׁאֲרֵי סָגִיד וְכָרַע לְקַבְּלִיה** התחיל להשתחוות ולכרוע כנגדו. **אָמַר תְּהוּא לְגִיוֹן, אֲלִמְלָא הָוָה לִיה בִּידֵיה חוּיָא לְקַטְלָא, לָא סָגִיד כּוּלֵי הָאֵי לְקַבְּלֵי** אמר אותו לגיון-עשו בלבו, אם היה לו בידו נחש להרוג בני אדם, לא היה משתחוה כל כך כנגדי. **שְׁאֲרֵי לְגִיוֹנָאָה לְאֲתַנְּאָה** התחיל אותו לגיון

להתגאות על יעקב, אָמַר בגאותו, הוֹאִיל וְכָל כֹּד כָּרַע לְקַבְּלִי כנגדי, ונתן לי כבוד גדול לָא אֶקְטְלִינִיהּ לא אהרגנו.

כֹּד אָמַר יַעֲקֹב, עִם לְבֹן גִּרְתִּי וְאַחַר עַד עֵתָהּ, עֲשִׂרִין שָׁנִין אֶתְאַחֲרִית עִמָּיהּ עשרים שנים התאחרתי ושהיתי עמו. וְאַנָּה מִיִּיתִי חַוִּיָּא, לְקַטְלָא בְּנֵי נֶשְׂאָ וּאני מביא נחש, שהוא קליפת שור וחמור להרוג בני אדם. שָׁמַע עֲשׂוֹ, אָמַר, וְוִי מֵאֵן יִקְוִם קַמִּיהּ אוי מי יקום ויעמוד לפניו. דִּתְשָׂתָא יֶקְטְלִינִיהּ יַעֲקֹב בְּפִמְיָהּ שעתה יהרגני יעקב בפיו ע"י קליפת שור וחמור, שְׂאֲרֵי נַפְיָךְ לְקַדְמוּתִיהּ לְאַתְפִּיסָא עִמָּיהּ התחיל לצאת לקדם פני יעקב, כדי להתפייס עמו, ויעקב חשב שעשו יפחד ולא יבוא כלל.

כִּיּוֹן דִּתְמָא לִיהּ כיון שראה אותו יעקב, חשב שטעות בידו שעשו מפחד ממנו מַה בְּתִיב וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיֵּצֵר לוֹ שֵׁמָא בא עשו להרגו, כִּיּוֹן דְּקָרִיב בְּחַדְיָהּ שְׂאֲרֵי כָּרַע וְסָגִיד לְקַבְּלִיהּ כיון שהתקרב עשו אצלו, התחיל כורע ומשתחוה כנגדו. הָדָא הוּא דְּבְתִיב זֶה הוּא שְׂכַתוּב, וַיִּשְׁתַּחֲוּ אֶרְצָה שֶׁבַע פְּעָמִים עַד גִּשְׁתּוֹ עַד אָחִיו. אָמַר עֲשׂוֹ אֶלְמָלָא פֶּל כֹּד הָוָה עִמָּיהּ, לָא סָגִיד לְקַבְּלִי, שְׂאֲרֵי לְאַתְנַגָּאֵהּ אמר עשו אם באמת כל כך היה עמו הכח של הנחש והקליפות, לא היה משתחוה כנגדי, ולכן התחיל להתגאות על יעקב.

מאמרי הפרשה

”וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לִפְנֵי אֵל עֵשׂוֹ אָחִיו אֶרְצָה שְׂעִיר שָׂדֵה אָדוֹם” (לב, ד)

לבן שלח אל עשו הודעה עם בנו, יעקב לקח כל ממוני, הרי הוא נתון לך במתנה

דרשו רבותינו (עי' בס' כתב והקבלה ריש וישלח ובסדר הדורות ב' אלפים ר"ה) כשחזר לבן הארמי אל ביתו, תכף שלח את בעור בנו אל עשו, ארצה שעיר שדה אדום, לאמר לו, לקח יעקב את כל אשר לי, צאן ובקר וגמלים ועבדים ושפחות וכסף וזהב לרוב מאד והלך לו. ועתה קום מהר לך לקראתו וקח לך את כל אשר לו, כי לי הוא ומאתי גזלו, אם יש את נפשך, לך אליו ועשית לו כאשר תאוה נפשך. וישמע עשו את הדברים האלה, ויזכור את אשר עשה לו יעקב, על הבכורה ועל הברכה אשר לקח ממנו, ויחר לו מאד, ויחם לבו ויקח עמו ארבע מאות איש גבורים, וילך לקראת יעקב בבואו מפדן ארם להכותו אם על בניו.

בנו בעור בשובו בא אל רבקה וסיפר לה שעשו רודף אחרי יעקב להורגו

אלא שתוך כדי כך, בעור בנו בשובו מהר שעיר מאצל עשו, הלך אל רבקה אם יעקב, והגיד לה לאמר, עשו בנך כבר יצא לקראת יעקב כדי להרגו ועמו ארבע מאות איש. [כנראה עשה כן כדי לצערה.] ויצר לרבקה מאד ותמהר ותשלח שבעים ושנים איש מעבדי יצחק אל יעקב לעזור לו בעת צרה. וילכו אל יעקב ויגידו לו לאמר, הנה רבקה אמך שלחה אותנו אליך להגיד לך כי עשו אחיך בא עם ארבע מאות איש לקראתך, בני יקירי אתה תדבר עמו דברים רכים ותן לו מתנה הגונה, כדי שישבו מחרון אפו וירצך וישא פניך. בני בני יעקב, למה אשכל שניכם יום אחד קצין והבל, בני יקירי תשפיל עצמך מפניו. והי כשמעו את הדברים האלה, וישא יעקב קולו ויבך בכי גדול ואמר כן אעשה. והי כבא יעקב אצל נחל יבק וירא את מלאכי ה' הולכים לקראתו, ומהם שלח לעשו אחיו ויצוום לקרא לו אדון, כי מלך הר שעיר הוא וגדול ממני, וגם תגידו לו כי אני עבדתי בצאן לבן כפועל פשוט, ואתה אחי הנה גדול ומלך אתה, ובך נתקיימו הברכות ולא בי ואני כמו עבד לך. אבל עשו אמר להם, אקח ממנו נקמה על מה שעשה

לי וללכן אחי אמי. חזרו המלאכים אל יעקב ואמרו לו, כך דיבר עשו, כי לשפוך דם נקיים הוא בא. ויצר ליעקב ויתפלל אל ה' ויאמר הצילני נא. וישמע ה' את תפילתו וישלח עוד גדוד של מלאכים רוכבי סוסים לובשי בגדי ברזל אנשי חיל וסוסי אש ומרכבי אש, ויחרד עשו וישאלם לאמר למי אתם, ויענו לו ליעקב אנו. אז אחזתו רעדת מות וירא מאד ויפול מעל סוסו וחשב בלבו ואמר חלילה לי מדבר עם יעקב אחי ברע, כי לא ינקה כל הנוגע בו. נוסף על כך ראה עדרים באים כל עדר לבדו, וישאל למי אלה, ויענוהו, לעבדך ליעקב מנחה היא שלוחה לאדוני לעשו, אז אמר איזו מנחה גדולה שלח לי יעקב. ולכן נכנע לבו לשלום ולא למלחמה ותעבור המנחה על פניו ורווח לבו.

”וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו אֵל עֵשָׂו אָחִיו אֲרֻצָּה שְׁעֵיר שָׂדֵה אֲדוֹם” (לב, ד)

יעקב אבינו שולח שני מחנות מלאכי מרום לעשו, של ארץ ישראל ושל חו"ל

אמרו במדרש תנחומא (וישלה סימן ג'), וזה לשונו: מהיכן היו המלאכים הללו, ראה מה כתיב למעלה (בראשית לב, ג) ויאמר יעקב כאשר ראם מחנה אלהים זה, ויקרא שם המקום ההוא מחנים, מהו "מחנים"? שני מחנות, שבשעה שהלך יעקב לארם נהרים היו מלאכי ארץ ישראל משמרין אותו ומלוין אותו, כיון שהגיעו לחוץ לארץ הסתלקו וירדו אחרים ונתלוו לו. כיון שחזר מלבן היו אותם מלאכים שנמסרו לו מלוין אותו עד ארץ ישראל. כשהרגישו מלאכי ארץ ישראל שיעקב בא, יצאו לקראתו להתלוות לו, שנאמר (לעיל לב, ב) ויפגעו בו מלאכי אלהים, התחילו שני מחנות עומדין אצל יעקב, שנאמר "מחנים" והיה כל המחנה ששים רבוא מלאכים, וביחד מאה עשרים רבוא מלאכים (בראשית רבה פרשת ויצא סוף פרשה ע"ד). מה עשה, שלח מהם בשליחותו. מיד הלכו וקדמו לעשו, ועשו עצמן כשני ראשי גייסות. פגעה בו כת ראשונה שהיו בה ד' כתות, נפלו עליו הכוהו ושברוהו. אמר להם הניחוני, שאני בן בנו של אברהם. הוסיפו להכותו. אמר להם הניחוני, שאני בנו של יצחק שנעקד על גבי המזבח. הוסיפו להכותו. אמר להם הניחוני, שאני אחיו של יעקב שבא מפדן ארם. התחיל מבקש מהם ולומר להם, יעקב אחי בא לכלל עשרים שנה שלא ראיתיו ואני מבקש לראותו. כיון שהזכיר להם יעקב, הניחוהו. אמרו לו, אתה הוא אחיו של יעקב אהובנו, הרי אנו מניחין אותך לכבודו ולאהבתו. שאל לנו בשלומך. כשפירשה ממנו כת ראשונה, פגעה בו הכת השנייה ועשו בו כמו שעשתה הכת הראשונה וכן השלישית וכן הרביעית, עד כאן לשון המדרש.

ודברים אלו נרמזים בתיבת (בראשית לב, ג) "מחנים" שנמצאת בסיום הפרשה שעברה, שכן "מחנים" ראשי תיבות מאותו חיל נטל יעקב מלאכים.

גם מה שנאמר (לב, ג) ויאמר יעקב כאשר "ראם", הוא ר"ת רפאל אוריאל מיכאל, אלו שמות המלאכים שראה יעקב.

"וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו אֵל עֵשָׂו אָחִיו אֲרֻצָּה שְׁעֵיר שְׂדֵה אֲדוֹם" (לב, ד)

"לפניו" לראות את דמות "פניו" שחקוקה בכסא הכבוד האם היא מאירה

רש"י (כאן) מפרש את המילה "מלאכים", שהם "מלאכים ממש", ומקורו טהור ממדרש בראשית רבה (פרשה ע"ה סי' ד'), דהיינו כוונת התורה שיעקב שלח לעשו מלאכים ממרום, ואל תפרש מלאכים, שליחים, כפי שהתורה משתמשת במילה מלאך גם לומר שליח.

והנה לכאורה בפסוק זה יש שתי תמיהות, אחת מנין למדרש שהכוונה למלאכים ממש ולא לשליחים כפי הפירוש הפשוט בכל התורה. ועוד מהו אומרו לפניו מספיק לומר וישלח יעקב מלאכים אל עשו אחיו.

וראיתי בספר ילקוט חמישאי (כריף, ריש וישלח) שהביא בשם ספר מאור ישראל חידוש נפלא מהמקובל האלהי ר' ישראל אבוחצירא זיע"א, שהנה יעקב אבינו הכין עצמו גם למלחמה, אם חס ושלום עשו ילחם עמו, וחשש יעקב שמא יגרום החטא, כפי שאמרו חז"ל (מכילתא דרבי ישמעאל בשלח פרשה ב') ש"וירא יעקב", שמא יגרום החטא. והנה ידוע (בראשית רבה פרשה ב' סי' ב') שדמות דיוקנו של יעקב אבינו חקוקה בכסא הכבוד, ואמרו חז"ל, בזמן שישראל עושים רצונו של מקום, דמותו של יעקב, מאירה. ואם חס ושלום, אין ישראל עושים רצונו של מקום, דמות דיוקנו של יעקב אינה מאירה.

ולפי"ז אתי שפיר. דהנה רצה יעקב לדעת האם באמת עושה הוא רצונו של מקום, ללא כל חשש של חטא או שמא לא, ולכן שלח מלאכים לכסא הכבוד לבדוק האם דמות דיוקנו זוהרת או לא, וזהו שאומר הפסוק, וישלח יעקב מלאכים ל-פָּנָיו, היינו לראות את פניו שלמעלה. ובה מובן מדוע פירש רש"י מלאכים "ממש", ולא כפשוטו, כי כאמור שלח מלאכים להביט בכסא הכבוד, וזאת יוכלו עשות רק מלאכים ממש.

"וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לִפְנֵי אֵל עֲשׂוֹ אָחִיו אַרְצָה שְׁעִיר שָׂדֵה אֱדוֹם" (לב, ד)

מלאכים "ממש" ר"ת מ'מצוות ש'עשה, שע"י המצוות שעשה נבראו מלאכים ואותם שלח

עוד יש לפרש ולומר מהו ממש דהנה הקשו המפרשים (הרה"צ רבי מסעוד אדרעי בס' שפת אמת) מהיכן היו ליעקב אבינו מלאכים להשתמש בהם לצרכו? ותירצו, דידוע שכל אחד ואחד שעושה מצוות ומעשים טובים בורא לו מלאכים וסנגורים כמאמר חז"ל באבות (פ"ד מי"א) העושה מצוה אחת, קונה לו פרקליט אחד, וא"כ יעקב אבינו היה משופע מהמלאכים מהמצוות שעשה וזה שאומר מלאכים - "ממש" ראשי תיבות ממצוות שעשה, שעל ידי המצוות שעשה, נבראו מלאכים, ואותם שלח לעשו (הובא דבריו בספר חכמי גאוני מרוקו ריש פרשת וישלח).

"ממש" ר"ת מ'יכאל מ'לכיאל ש'ננדיאל אותם שלח יעקב"

עוד יש לפרש מהו מלאכים ממש, שבספר וזרע יצחק (טי"ב, ריש וישלח) כתב בשם המקובל הרש"ם, שאלו הם שמות המלאכים ששלח יעקב לעשו, מיכאל מלכיאל שננדיאל. ושמותם נרמזים בתיבת "ממש" שהיא ראשי תיבות שמות המלאכים הנזכרים. גם נרמז הדבר בברכות קריאת שמע של שחרית, שאומרים "עזרת אבותינו", והכוונה שהמלאכים עזרו ליעקב במלחמה עם עשו. וכשתחשב תמצא ש"עזרת" עולה בגימטריא, מיכאל מלכיאל שננדיאל, ונפלא.

לקח מלאכים כמנין "ממש"

ובס' תורת משה נתן (יוגריז, כאן, נדפס תרפ"ג) מבאר, שיעקב בא עם שלש מאות ושמונים מלאכים, כמנין "ממש". ומדוע דוק מספר זה? אלא מכיון שעשו בא ליעקב עם ארבע מאות כוחות טומאה, בשביל לגבור עליו, היה צריך יעקב אבינו ארבע מאות ואחד מכוחות הקדושה. והנה יעקב עם ד' נשיו עולים חמישה. ועוד אחד עשר ילדיו, עולה ששה עשר. ועוד היו עמדו חמשה רועים, כנאמר (להלן לב, יז) ויתן ביד עבדיו עדר עדר לבדו, והלא היו שם חמשה עדרים (לב, טו-טז) של עזים, רחלים, גמלים, פרות אתונות, הרי שהיו לו חמשה רועים, רועה לכל עדר, ויחד עולים עשרים ואחד. ועוד שלוש מאות ושמונים מלאכים כמנין "ממש", יחד עולים ארבע מאות ואחד, ועל ידי כך התגבר יעקב על עשו.

יעקב שלח מלאכים "לפניו" שיחצו בינו לבין עשו

עוד י"ל מהו אומר "לפניו", שיעקב חשש שמא יצטרך להשתחוות לפני עשו, ולא רצה לעשות זאת, לכן שלח מלאכים שיעמדו בינו לבין עשו, כדי שישתחוה רק למלאכים, ולא לעשו,

וזה שאומר "לפניו", שיעמדו לפני יעקב ויחצצו בינו לעשו. ואם תשאלנו והלא גם למלאך אסור להשתחוות כי להשתחוות למלאך לרוב הראשונים היא ע"ז גמורה, ולאדם מותר להשתחוות. וגם בזוהר פירשו שהשתחוה לגבי שכניה. יש ליישב ע"פ דברי הרקאנטי (פרשת יתרו) שתמה על יהושע בן נון איך השתחוה למלאך שנאמר (יהושע ה, יד) ויפול יהושע אל פניו ארצה וישתחו, וכן אברהם אבינו ע"ה שנאמר (בראשית יח, ב) וירא וירץ לקראתם מפתח האהל וישתחו ארצה. ותירץ כי בלובשם צורת אדם מותר להשתחוות להם כמו שמותר להשתחוות לאדם, מה שאין כן בפושטן המלבוש, והבן זה. עכ"ד. וה"נ צ"ל כאן שמכיון שהמלאכים היו נראים כבני אדם שהרי הם העבירו לו את המנחה לכן היה מותר להשתחוות אליהם, והעדיף יעקב להשתחוות להם ולא לעשו.

ודע שבקונטרס הראיות לריא"ז (סנהדרין ס"ה ע"א) כתב שלכתחלה ודאי אין להשתחוות ולעבוד המלאכים, שנראה כעובד ע"ז, אך אם נראה לו המלאך בשליחות הבורא ראוי להשתחוות לו כמו שהשתחוה יהושע למלאך שנראה אליו ואמר לו אני שר צבא ה', ע"כ. אלא שאין זה שייך כאן. ועי' עוד לקמן על הפסוק "והוא עובר לפניהם" (ני"א).

"וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו אֶל עֵשָׂו אָחִיו אֲרֻצָּה שְׂעִיר שָׂדֵה אֲדוֹם" (לב, ד)

הפרשה נדרשת על ראש השנה ויום הכיפורים

הרב דברי יואל (מסאטמר, וישלח אות ח') הביא את דברי הזוהר הקדוש פרשת אמור (דף צ"ט סע"ב והלאה ברעיא מהימנא), בחודש השביעי באחד לחודש וגו', ביומא דראש השנה נפיק יצחק וקרא לעשו ואמר לו צודה לי צידה ועשה לי מטעמים וכו', ויעקב אזל באינון יומין דבין ראש השנה ליום הכפורים וישב בתשובה ושם עצמו בתענית, עד שבא יום הכיפורים ועשו בא וארבע מאות איש עמו, כל המקטרגין זומנו לקטרג עליהם. מיד וירא יעקב מאוד וייער לו וכו', עד שנטל עצה ואמר אכפרה פניו במנחה ההולכת לפני. ויקח מן הבא בידו מנחה... עזים מאתים ותישים עשרים וגו', והמקטרג הוא הלך במנחה הזו ופרש מהם, ומה כתוב אחר כך ויעקב נסע סוכותה, כיון שישבו בסוכות הקדוש ברוך הוא שמח בבניו. עד כאן לשון הזוהר בקיצור. הנה שדרשו רבותינו את כל הפרשה על ראש השנה ויום הכיפורים, והמנחה לעשו על השעיר המשתלח. אמנם כמובן גם אין מקרא יוצא מידי פשוטו ויתפרשו הפסוקים הללו לפי פשוטו של מקרא.

”וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מִלְאָכִים לִפְנֵי אֵל עֲשׂוֹ אָחִיו אַרְצָה שְׁעִיר שָׂדֵה אֱדוֹם” (לב, ד)

מפרשה זו נלמד כיצד לנהוג עם בני עשו

כתב הרמב"ן (בראשית לב, ד - ריש וישלח) דיש בשליחות זו ששלח יעקב רמו לדורות, כי כל אשר אירע לאבינו עם עשו אחיו, יארע לנו תמיד עם בני עשו. וראוי לנו לאחוז בדרכו של צדיק, שנזמין עצמנו בהנהגתנו מול בני עשו המרעים לנו לשלשה דברים שהזמין הוא עצמו, לתפלה ולדורון ולהצלה, בדרך מלחמה לברוח ולהנצל. עד כאן. הנה שיש כאן לימוד דעת לדורות הבאים, להתנהג בהכנעה נגד עשו ובניו, ולא לבקש שררה ושלטונות.

וכמו שמצינו דבר זה במדרש (בראשית רבה פרשה ע"ח סי' ט"ו), שרבנו הקדוש נהג לקרות פרשת "וישלח" קודם שהלך אל הקיסר. ופירש הרמב"ן (בראשית לג, טו) שהיתה קבלה בידם שזו "פרשת גלות", ועל ידי הקריאה בפרשה זו, ילמד האדם עצה איך להתנהג כשהוא יושב בחברת עכו"ם, כשישים אל ליבו את הנהגת יעקב עם עשו. ולכן גם כשחזר רבנו הקדוש לביתו, סירב להתלוות בדרך עם עבדיו הרומאים של הקיסר, שכן מצינו ביעקב אבינו שסירב להתלוות עם עשו.

ומספר המדרש, שפעם אחת אירע שרבנו הקדוש לא קרא פרשת וישלח לפני שהלך לקיסר, והסכים להתלוות לביתו עם עבדי הקיסר, ולא הגיע לעכו, עד שהוצרך למכור את סוסו ומעילו לעבדי הקיסר כדי לשחדן. וכן איתא במדרש לקח טוב (ריש פרשת וישלח) אמר רבי יהונתן כל מי שרוצה לרצות מלך או שלטון ואינו יודע דרכם וטכסיסייהם, יניח פרשה זו לפניו, וילמוד הימנה טכסים פיוסים וריציום.

”וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מִלְאָכִים לִפְנֵי אֵל עֲשׂוֹ אָחִיו” (לב, ד)

עשו זורעו עמלק בכל הדורות עומדים עלינו לכלותינו

בפרשתנו מסופר שעשו מתאמץ להרוג את יעקב, ולכך מגיע עם ארבע מאות איש להפיק את זממו חס ושלום, אבל הקב"ה הסיט אותו והפך את ליבו. ועוד, שכבר קודם לכן כשהגיע יעקב אל מעבר יבוק, כבר ניסה שרו של עשו לעכבו מלהכנס לארץ ישראל, וכמו שנאמר (בראשית לב, כה) ויוותר יעקב לבדו ויאבק איש עמו עד עלות השחר. ופירשו חז"ל (בראשית רבה פרשה ע"ז סי' ג', ותנחומא סי' ח'), ויאבק איש עמו זהו שרו של עשו.

דבר זה שעשו וזרעו ניסו למנוע לישראל נשנה וחזר על עצמו בהיסטוריה של עם ישראל בכמה מקומות ואלו הן: שכשהביאו את ארונו של יעקב ממצרים לקוברו במערת המכפלה, עשו לא נתן להם לקוברו שם, וכמובא במדרש (ילקוט שמעוני מ"ח, ג') שכיוון שהגיע למערת המכפלה אתא עשו וקא מעכב.

וכן בצאת ישראל ממצרים בדרכם לארץ ישראל, מגיע עמלק מזרעו של עשו ונלחם בהם, כדי שלא יכנסו לארץ ישראל, כמו שנאמר (שמות יז, ח) ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידיים.

וכן כשעם ישראל עמדו לסיים את הגלות הראשונה, בעודם עולים אל ארץ ישראל לבנין בית המקדש השני, קם עליהם המן מזרעו של עשו ורצה להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים, כמו שנאמר (אסתר ג, יג) ונשלוח ספרים ביד הרצים אל כל מדינות המלך להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים ביום אחד.

וכן הגרמנים ימח שמם, שהם מזרעו של עשו [כפי שנוכיח בהמשך] רצו להשמיד את היהודים. ולא להשאיר מהם שום זכר רחמנא ליצלן.

והביאור לכך הוא כפי שהגמרא (מגילה ו:) אומרת, א"ר יצחק מאי דכתיב (תהלים קמ, ט) אל תתן ד' מאווי רשע, זממו אל תפק ירומו סלה. אמר יעקב לפני הקב"ה, רבוננו של עולם, אל תתן לעשו הרשע תאוות לבו, זממו אל תפק, זו "גרממיא" של אדום, שאלמלי הן יוצאין, מחריבין כל העולם כולו. עד כאן. ופירש רש"י (שם) גרממיא, שם מלכות והיא אדום. עיין שם. ובהגהות הרב יעב"ץ (בגליון הגמרא) כתב, כמדומה רצונו לומר גרמניה, היא אשכנז שלנו. גם בהגהות הגר"א (על הדהף) מגיה במקום גרממיא גרמניה.

ובספר טיב השבוע (אביטן, מאמר תצוה עמ' 209) מביא בשם הגר"א בשם הילקוט (נח, ט) שהאומה הגרמנית הם מזרע עמלק. וכך מובא בספר איש על החומה (עמ' ק"ח), על הגר"ח זוננפלד, שבעת ביקור הקיסר הגרמני, יצאו כל העיר לקבל את פניו, חלקם מסקרנות וחלקם כדי לברך "שחלק מכבודו לבשר ודם", אולם הגר"ח לא יצא לראותו, כי אמר שמקובלני מהמהרי"ל דיסקין, שמסורת בידו מהגר"א שהגרמנים הם מזרע עמלק. ואיך אברך על מי שמצווים למחותו.

הריגת עשרת בני המן השניים - הגרמנים הרמוזים במגילה

נאמר במגילת אסתר (ט, ה והלאה): ויכו היהודים בכל אויביהם מכת חרב והרג ואבדן ויעשו בשונאיהם כרצונם. ובשושן הבירה הרגו היהודים ואבד חמש מאות איש ואת פרשנדתא

ואת דלפון ואת אספתא ואת פורתא ואת אדליא ואת ארידתא ואת פרמשתא ואת אריסי ואת ארידי ואת ויזתא עשרת בני המן בן המדתא צרר היהודים וגו', ותאמר אסתר אם על המלך טוב, ינתן גם מחר ליהודים אשר בשושן לעשות כדת היום, ואת עשרת בני המן יתלו על העץ. ויאמר המלך להעשות כן ותנתן דת בשושן ואת עשרת בני המן תלו.

כל המתבונן בקטע זה מיד שואל:

- א. מדוע האותיות תש"ז נכתבות באותיות קטנות והאות ו' [של ויזתא] היא אות גדולה?
- ב. כיון שמסופר שהרגו את עשרת בני המן, אם כן לשם מה מבקשת אסתר לתלות אותם?
- ג. "את" בכל התורה בא לרבות, ואם כן צריך להבין את מי עוד באו כאן לרבות שכל שם מעשרת בני המן התווספה המילה "את"?

בספרים להתעדה באהבתך (כאן) ובטיב הפרשה (אביטן, וישלח עמ' 290) מביאים מיומן נירינברג (מאת מרטין ג'לברט, בו מתעד את המשפט שערכו בנות הברית לגרמנים ותלייתם) שם מסופר אחרית דבר הנידונים. לבסוף, בין 30 בספטמבר ל-1 באוקטובר [יום הושענא רבה], הוציא בית הדין את פסקי הדין של אחד עשר הנאצים למוות בתלייה ואחד מהם התאבד. וצורר היהודים יוליוס שטרייכר ימ"ש קודם שנתלה הסתכל על עדי הראיה וזעק "חג פורים 1946".

בזוהר (פרשת צו לא ע"ב, קי"ד) כתוב, ביומא שביעאה של חג, הוא סיומא דדינא דעלמא, ופתקין נפקין מבי מלכא, וגבורן מתערי ומסתיימן דהאי יומא, וכו'. [פירוש, ביום השביעי של החג, דהיינו בהושענא רבה, הוא סיום הדין של העולם, ופסקי הדינים יוצאים מבית המלך והגבורות מתעוררות ומסתיימות ביום ההוא.]

לאור נתונים אלו ניתן להבין א. מדוע אסתר ביקשה שיתלו את עשרת בני המן לאחר שהרגו אותם. זאת כיוון שכוונתה היתה על העתיד, על עשרת הנאצים שיתלו. ומה מופלא שאחד עשר נדונו למוות, ואולם רק עשרה מהם נתלו, שהם כנגד עשרת בני המן, ואחד התאבד, והוא כנגד בתו של המן שהתאבדה כדברי הגמ' (מגילה טז. ועי' בילקוט שמעוני אסתר רמז תתרנח).

ב. התאריך תש"ז הינו התאריך שבו נתלו הגרמנים, ומה נפלא שהאותיות תש"ז בעשרת בני המן, הן אותיות קטנות. ואם תאמר מנין שהכוונה על האלף השישי? לכן נכתבה האות ו' אות גדולה, להורות על הכמות של האלפים.

ובזה יובן איך יצא מצורר היהודים שטרייכר שיום זה הוא "חג פורים 1946", וזה דבר שלא יאומן, שפירושו שבפורים שבשנת התש"ז זה התאריך שהיה בדיוק באותה שנה, אותו

מאורע של פורים שהיה בימי מרדכי ואסתר שאז נתלו עשרת בני המן חזר על עצמו אף עתה בשנה זו, ונתלו עשרת בני המן שהם הגרמנים ימ"ש כן יאבדו כל אויבך ה'. אמן.

וַיֵּצֵאוּ אֹתָם לְאֹמֶר כֹּה תֹאמְרוּן לְאֹדְנֵי לְעֵשׂוֹ כֹּה אָמַר עֲבַדְךָ יַעֲקֹב עִם לִבְּן גִּרְתִּי וַיֵּאָחֵר עַד עֶתְהָּ" (לב, ה)

עם לבן גרתי ותרי"ג מצוות שמרתי ולכן לא תוכל להרע לי

רש"י הקדוש, מפרש וזה לשונו, "גרתי", בגימטריא תרי"ג, כלומר עם לבן הרשע גרתי, ותרי"ג מצוות שמרתי ולא למדתי ממעשיו הרעים. עד כאן לשונו. דהיינו המילה "גרתי" עולה בגמטריא תרי"ג, לכך שלח יעקב לעשו לאמור, שאף בהיותו אצל לבן הרשע, תרי"ג מצוות שמר, ולא למד ממעשיו הרעים ולכן לא תוכל להרע עמדי.

והנה ידועים דברי רבנו המהרש"ו בשערי קדושה (ח"א שער א') שעל ידי קיום רמ"ח מצוות עשה, ממשיך אדם חיות וקיום לרמ"ח אבריו, ועל ידי קיום שס"ה מצוות לא תעשה, ממשיך חיות וקיום לשס"ה גידיו, נמצא שאדם שמקיים תרי"ג מצוות, על ידיהם מקיים ושומר את גופו. וכבר אמרו רבותינו ז"ל (שבת מט.) דכנסת ישראל נמשלה ליונה, מה יונה כנפיה מגינות עליה, אף ישראל מצוות מגינות עליהן. עד כאן. וזה שאמר יעקב לעשו הרשע, לא תוכל לגעת בי לרעה, שכן תרי"ג מצוות "שמרתי", ולא רק שמרתיים "שמירה" בעלמא, אלא קיימתים במצב של קושי ונסיונות, שהרי "עם לבן גרתי", ובכל זאת במשך כל עשרים השנים שהייתי עמו, תרי"ג מצוות שמרתי. ולכן אמר יעקב לעשו, ודאי לא תוכל לגבור עלי, כיון שהמצוות מגינות ושומרות עלי.

כיצד קיים תרי"ג והלא חיסר כיבוד הורים, קרבנות ומצוות התלויות בארץ?

ואם תשאלני ומה עם מצות כיבוד הורים שלא קיימתי? כיון שאתה נשאתר וכבדת את אבא, ואני מקיים מצות "ואהבת לרעך כמוך" ולכן אני אוהב אותך, נחשב לי הדבר כאילו קיימתי בעצמי. היות ועל ידי קיום מצות ואהבת בשלימות, נעשים האוהב והאהוב שותפים בענייני מצות הבורא, ונחשב לפני הקדוש ברוך הוא, המצוות של כלל ישראל, כאילו כל אחד ואחד קיים המצוה. (כ"כ בספר ליקוטי מהרי"א, ווינברג, פרשת וישלח, משם פתח עינים ח"א שארית יוסף עמ' קל"ב) והיות ויעקב אבינו לא נטר השנאה לעשו, ורצה להיות עמו באחוה, ממילא קיום מצות כיבוד אב ואם שעשה עשו, עולה גם ליעקב. ועוד הלא בצווי אבא הלכתי לישא אשה, ואם כן זהו כיבוד ההורים עשיית רצונם.

ואם עוד תקשה, הרי עדיין ישנן מצוות רבות שלא שייך לקיימן רק בבית המקדש. ויש מצוות רבות התלויות בארץ שאי אפשר לקיימן אלא בארץ ישראל. ואם כן כיצד אמר "תרי"ג" מצוות שמרתי, ולא שמר תרי"ג מצוות, אלא רק את חלקם?

אלא ידוע מה שאמרו חז"ל (מנחות דף קי.) מאי דכתיב (ויקרא ו, יח) זאת תורת החטאת וזאת תורת האשם. כל העוסק בתורת חטאת, כאילו הקריב חטאת. וכל העוסק בתורת אשם, כאילו הקריב אשם. עד כאן. דהיינו לימוד התורה של מצות החטאת והאשם, מעלה על הלימוד כאילו הקריבם. וכן הוא גם בשאר מצוות התורה, שעל ידי לימוד המצוה, נחשב כאילו קיימה, ובצורה זו קיים יעקב אבינו את כל תרי"ג מצוות, כיון שעסק בלימוד התורה של כולן. וכ"כ בס' תורת יחיאל (שליזנר, וישלח סי' תקס"א).

מנין תרי"ג המצוות אינו מופיע במפורש במקרא, רק בדרך רמז

וכידוע שהמנין של תרי"ג מצוות אינו מופיע במפורש במקרא, רק בדרך רמז, כמו כאן שנאמר "גרת" ועולה בגימטריא תרי"ג, שאמר יעקב אבינו ששמר תרי"ג מצות. ובחז"ל מופיע מושג זה לראשונה במסכת שבת (דף פז.) מה פסח שהוא אחד מתרי"ג מצות, וכן הוא מופיע עוד כמה פעמים בש"ס. והמקור של מנין תרי"ג מצוות הינו במסכת מכות (דף נג:), דרש רב המנונא, שש מאות ושלוש עשרה מצוות נאמרו לו למשה, שלש מאות וששים וחמשה לאוין כמנין ימות החמה, ומאתים וארבעים ושמונה עשין כנגד איבריו של אדם. אמר רב המנונא מאי קראה [מהיכן זה נרמז בתורה]? "תורה" צוה לנו משה מורשה (דברים לג, ד), "תורה" בגימטריא שית מאה וחד סרי הוי, "אנכי" ו"לא יהיה לך" מפי הגבורה שמענום. עד כאן. דהיינו "תורה" שעולה בגימטריא שש מאות ואחד עשר, אותם "ציוה לנו משה", ועוד שתי מצוות "מפי הגבורה" שמענו במעמד הר סיני, הן שתי הדברות הראשונות, אנכי ולא יהיה.

החל מתקופת הגאונים קיימות בידינו רשימות של מנין התרי"ג מצוות. החיבור הראשון המונה את תרי"ג המצוות, נחשב ספר "הלכות גדולות" לרבנו שמעון קירא ז"ל מראשוני הגאונים שבבבל, שחיבר חיבורו בשנת ד' אלפים ת"ק בערך, ואחריו נתחברו הרבה ספרים המונים את מנין המצוות, כמו רבי סעדיה גאון, הרמב"ם, החינוך, ספר מצות גדול (סמ"ג), ועוד. והמנין של תרי"ג מצוות שחיברו הגאונים ז"ל, חלקם חוברו בצורת מנין, אבל רובם חוברו בצורת שיר. השירים על מנין המצוות מכונים בשם "אזהרות", כמו ספר אזהרות לרבנו שלמה אבן גבירול ז"ל, וספר אזהרות לרבנו יצחק ב"ר ראובן אל ברצלוני.

”וַיֵּצְאוּ אֹתָם לֵאמֹר כֹּה תֹאמְרוּן לְאֹדְנֵי לְעֵשׂוֹ כֹּה אָמַר עֲבַדְךָ יַעֲקֹב עִם לְבָן גִּרְתִּי
וַיֵּאָחֵר עַד עֶתְהָּ” (לב, ה)

יעקב שלח לעשו, שלבן המכשף הגדול לא הצליח להזיקני

בזוהר הקדוש (ח"א דף קס"ו ע"ב) הסביר שאמר יעקב לעשו, ידוע לך שלבן הארמי קולו ושמעו הולך בכל העולם, והיה מפורסם מאד שאסור להתעסק עימו ולהתקרב אליו, שלא היה אדם בעולם שיכול להנצל ממנו, מכיון שהוא היה מכשף גדול ואב בקוסמים ואבי אבות הטומאה, ואביו של בעור, ובעור אביו של בלעם הקוסם. וכמה שרצה להרע לי, לא הצליח. ועשה כל מיני אופנים בעולם להרע לי, כי היה כוחו גדול מאוד בפיו להרוג לכל מי שירצה, ובכל זאת לא הצליח עלי. ואם תאמר שרק זמן מועט לא הצליח להזיק לי. דע לך, עשרים שנה הייתי גר אצלו, כמו שכתוב (בראשית לא, מא) זה לי עשרים שנה בביתך, והיה מפחד ממני, ולא יכל להרע לי. ותדע לך, כי כוחות הטומאה הגדולים ביותר הן קליפת שור וקליפת חמור. ולכן כתוב בתורה (דברים כב, י), לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו, כי ברגע שאדם חורש בשור וחמור, הרי הוא מחבר את שתי הקליפות החזקות בעולם והן יכולות לכלות את העולם, ואומר יעקב לעשו, דע לך כי הקליפות הגדולות הללו, הן בידי "כחומר ביד היוצר". ולכן תחשוב טוב האם כדאי לך להרע לי, כי לא תצליח, שהרי יצאתי מלבן בלא שהצליח להרע לי בשום אופן, וכל מה שרצה לעשות לי לא הצליח.

עוד השיב לעשו, לא קיבלתי כלום בעולם הזה, אקבל רק בעולם הבא

ביאור נוסף אומרים העולם, אמר יעקב אבינו לעשו, על מה תלחם בי? הרי אני לקחתי את העולם הבא ואתה קיבלת את העולם הזה, כמו שבירך אותך אבא (בראשית כז, לט) הנה משמני הארץ יהיה מושבך. שמא תאמר, הרי יש לי נשים וילדים שור וחמור צאן ועבד ושפחה, כסף וזהב וכו'. דע לך כי כל זה הוא לי אמצעי כדי לקיים את המצוות, שהרי כדי לקיים את מצות פריה ורביה, הייתי חייב לישא אשה, ואני רציתי את רחל בלבד, אך לבן נתן לי את לאה, ושוב לקחתי את רחל שרציתי. ואת השפחות הביאו לי נשותי כדי להבנות מהן. וכיון שיש לי נשים וילדים, אני צריך כסף ורכוש כדי לפרנסם. וכן על זה הדרך, מוכרח אני בכל מה שאתה רואה, כדי לקיים תרי"ג מצוות, לזכות להגיע למקום ששייך לי, שהוא העולם הבא. ולכן אמר לו, "עם לבן גרתי", ותרי"ג מצוות שמרתי, ולכן ויהי לי שור וחמור וכו', ומה לך להלחם בי (שופרא דישראל פרשת ויצא עמ' מ"א).

עשו הביא את סמא"ל ולילי"ת העולים בגימטריא תרי"ג

עוד ביארו על פי דברי בעל המגלה עמוקות בס' מצת שימורים (שער המזווה) שהנה עשו בא להלחם ביעקב לא במלחמה פיזית בלבד, אלא גם במלחמה רוחנית, שהביא עמו את כוחות הטומאה הם, ס"מ ופלונית. והנה ס"מ עולה בגימטריא מאה שלושים ואחד (סמא"ל = 131), ופלונית עולה בגימטריא ארבע מאות ושמונים (לילי"ת = 480), ושניהם יחד עם שני הכוללים שלהם עולים שש מאות ושלוש עשרה. לכך השיבו יעקב ואמר לו, איני מתירא מכוחות טומאה אלו, כי יש לי כנגדם את תרי"ג המצוות שמגינות עלי.

"וַיֵּצֵאוּ אֹתָם לְאֹמֶר בַּהּ תֵּאֲמְרוּן לְאֹדְנֵי לְעֵשׂוֹ בַּהּ אָמַר עֲבָדְךָ יַעֲקֹב" (לב, ה)

החנופה: מותר להחניף לרשע כשהשעה משחקת לו

בספר באר שבע (איילינבורג, סוטה מב ע"א) מביא מפרקי דרבי אליעזר (סוף פרק ל"ז) שהקשה ה' ליעקב כיצד אמר לעשו "עבדך יעקב" ועשית הקודש לחול? וכן ראינו שקראו לעשו "אדוני", והשיבו יעקב אני מחניף לרשע כדי שלא יהרגני. ע"כ.

עוד שנינו במדרש תנחומא (תולדות ס"ס ח') על הפסוק (בראשית כז, א) ויקרא את עשו בנו הגדול, ולמה קורא לו "בנו הגדול"? אלא למדנו שמחניפין לרשעים בשעתן, לפי שראה שהעולם הזה בידו, קרא לו בנו הגדול. אמר הקדוש ברוך הוא לישראל, בעולם הזה לפי שהשעה ביד עשו אתם מחניפים לו, וכביכול אף מלכותי אינה מתבוססת. אבל לעתיד לבא אני פורע ממנו ומלכותי מתבוססת, שנאמר (עובדיה א, כ) "ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו", ובאותה שעה "והיתה לה' המלוכה".

ואתן בה סימנא "מאבהה" ראשי תיבות מחנפין את הרשעים בעולם הזה.

והנה אמרו רבותינו זכרונם לברכה בגמ' (סוטה מא:): אמר רבי שמעון בן לקיש מותר להחניף לרשעים בעולם הזה, שנאמר (בראשית מו, ל) כראות פני אלוקים ותרצני. והנה יש לכך רמז נפלא שהמתבונן בדברי חז"ל יראה שמותר לאדם להחניף לחמשה, ואלו הם: רשע, אשה, יצר, תלמידו, רבו. וסימנך (בראשית מו, ל) אחרי ראותי את פניך, "ראותי" ראשי תיבות רשע אשה יצר תלמיד ורבו (ליקוטים מפרדס ח"ב עמ' שכ"ח אות ז').

בגנות החנופה וגודל איסורה

בגמ' מסכת סוטה (מא:) אמר רבי אלעזר כל אדם שיש בו חנופה, מביא אף לעולם, שנאמר (איוב לו, ב) וחנפי לב ישימו אף. ולא עוד אלא שאין תפילתו נשמעת, שנאמר (שם) לא ישועו כי אסרם. וכן שנינו במדרש (ילקוט שמעוני איוב רמז תתק"ט), עיין שם.

והנה הטעם שחנופה מביאה אף, לפי שהאל"ף בתחילה היתה נקראת "אף", ראה הקדוש ברוך הוא שאין העולם יכול להתקיים, הטיל את האות למד בתוכה, והוא לימוד התורה, והחנף שאין לימודו חשוב לימוד, לפיכך הסיר את האות למד מן האלף ונשאר לו "אף".

וכך אמרו עוד בגמ' סוטה (מא.) שישראל נתחייבו כליה על שהחניפו לאגריפס המלך, וזה למרות שהיה מלך וירא שמים וענו. כשהגיע אגריפס לפסוק, לא תוכל לתת עליך איש נכרי (דברים יז, טו) זלגו עיניו דמעות, מאחר שאביו לא היה מישראל, והמקרא הזה פוסלו מן המלכות. אמרו לו אל תירא אגריפס, אחינו אתה (אמו מישראל, רש"י). תנא משמיה דרבי נתן, באותה שעה נתחייבו שונאי ישראל כליה, שהחניפו לו לאגריפס, אמר רבי שמעון בן חלפתא, מיום שגבר אגרופה של חנופה, נתעותו הדיינין ונתקלקלו המעשים, ואין אדם יכול לומר לחברו מעשי גדולים ממעשיך.

ארבע כיתות חשמ"ל אין מקבלים פני שכינה

עוד אמרו רבותינו ז"ל (סוטה מב.) אמר רבי ירמיה בר אבא, ארבע כיתות אין מקבלות פני שכינה, כת ליצים, וכת חנפים, וכת שקרנים, וכת מספרי לשון הרע. כת ליצים (הושע ד, ה) משך ידו את לוצצים. כת חנפים דכתיב (איוב יג, טז), כי לא לפני חנף יבוא. כת שקרנים דכתיב (תהלים קא, ז) לא ישב בקרב ביתי עושה רמיה. כת מספרי לשון הרע דכתיב (שם ה, ה) כי לא אל חפץ רשע אתה, לא יגורך רע. צדיק אתה ה' לא יגור במגורך רע. עד כאן.

ובספר שני לוחות הברית (שער האותיות אות ש') מביא שראשי תיבות ארבע כיתות אלו הוא "חשמל", חנפים, שקרנים, מספרי לשון הרע, ליצים.

בספר מוסר חכמים השלם (שרים, וישלח עמ' רכ"ב) מובא בשם הזוהר, שאלו הארבע כיתות פוגמות בארבע אותיות שם הוי"ה, כת ליצים פוגמין ביו"ד ומתמעטים מזונותיהם, וזה נרמז בפסוק הנ"ל, משך "ידו" את לוצצים, כי מהאות יו"ד המזוון נשפע, שנאמר (תהלים קמה, טז) פותח את "ידיך", רמז לאות י' שממנה מגיע השפע. כת חנפים פוגמים באות ה"א הראשונה

שבשם הויה, ואילו כת שקרנים פוגמים בוא"ו, לפי שהוא"ו היא אות אמת. וכת מספרי לשון הרע פוגמים באות ה"א האחרונה שבשם הויה.

וכתב הראשית חכמה (שער הקדושה פרק י"ב אות ב') בשם המקובלים, שד' כתות אלו מתגלגלים בארבע חיות טמאות, שפן, ארנבת, גמל, חזיר. וכנגד אלו יש ארבע קליפות למעלה, להעלות מעשה החוטא בארבעה דברים אלו ולהענישו בהיגים לעד לעולם.

החנופה חמורה יותר מעבודה זרה

כתב הקדוש בעל ראשית חכמה (שער הקדושה פרק י"ב אות כ"ב) שהחנופה חמורה יותר מעובד עבודה זרה, שהיא עץ ואבן ושמש וירח וכו', אבל החונף הוא עובד לממרה ה' יתברך ומורד בו. ועוד, כי העובד עבודה זרה עובד לדבר אחד, אבל החונף אין קץ לנעבדיו. ועוד העובד עבודה זרה אין עניינו נסתר ונזהרים ממנו בני אדם, אבל החונף אין כפרנותו נראית ובטוחים עליו.

כמה קשה החנופה

נאמר ב"תנא דבי אליהו" (רבא ט"ו כ"ט) חורשי רע, ומהפכי דברים, ומפטירי שפה, ומחליקי לשון עליהם הכתוב אומר (תהלים לה, ו) יהי דרכם חושך וחלקקות וכו'.

וכתב רבנו בחיי בס' חובות הלבבות (שער ז' שער התשובה פרק ח') שאמר כבר אחד מן הצדיקים לתלמידיו אילו לא היה לכם עוון הייתי מפחד עליכם בדבר שהוא גדול מן העוון, אמרו לו מה הוא, אמר להם הגאות והחונף.

ובספר מעלות המדות (סוף המעלה הי"ב) כתוב בזה הלשון: בני, צאו וראו כמה קשה מדת החונף, שכל מקום שהחנופה מצויה, שם גלות מצויה, שכך אמרו חכמינו זכרונם לברכה (סוטה מב.) כל עדה שיש בה חנופה לסוף גולה, שנאמר (איוב טו, לד) כי עדת חנף גלמוד. ולא עוד אלא שכל עדה שיש בה חנופה, מאוסה כנדה, שכן בכרכי הים קורא לנדה גלמודה. כלומר, גמולה דא מבעלה, כלומר פרושה מבעלה, והוא מלשון ויגמל. ולא עוד אלא שכל מי שיש בו חנופה, אשה של גהינם אוכלתו כענין שנאמר (איוב טו, לד) ואש אכלה אהלי שוחד, שאין לך לא שוחד דברים ולא שוחד ממון שאין בהם חנופה. שכך אמרו חכמינו זכרונם לברכה (בראשית רבה פ"ה ס"ב) כל המודה לרשע סופו נופל בידו או ביד בנו [או ביד בן בנו], שכן מצינו גבי חנניה בן עזור. ע"כ.

בני אם ראייתם חברכם נוהג שלא כשורה, הוכיחוהו בינו לביניכם, אולי ישמע לכם ויתחרט וישוב מדרכיו המכוערים. ואם הוכחתם אותו ביניכם ובינו פעמים רבות ולא שב, הוכיחוהו עוד, ולא תאמרו מה לנו ולצרה הזאת לגרום עלינו שנאה ואיבה ולהתקוטט עמו. הרי כבר נאמר (תהלים קלט, כא) הלא משנאיך ה' אשנא ובתקוממיק אתקוטט. ואמרו חכמינו זכרונם לברכה (יומא פו:) מפרסמין את החנופים מפני חילול ה', שנאמר (יחזקאל ג, ג) ובשוב צדיק מצדקו ועשה עול ונתתי מכשול לפניו. ולמה נותן הקדוש ברוך הוא מכשול לפניו? כדי לפרסם מעשיו לכל, שאם יארע בו פורענות, ידעו הכל כי מעשיו הרעים גרמו לו, ולא ירננו אחרי מדת הדין.

והנה בספר מוסר חכמים השלם (שרים, וישלח עמ' רכ"ה) הביא את דבריהם וכתב שדבר זה נרמז בפרשתנו (בראשית לב, כה) ויותר יעקב לבדו ויאבק איש עמו עד עלות השחר. "אבק" ראשי תיבות אקמצא בר קמצא, והגיע עוון זה עד כסא הכבוד זה בית המקדש, וזה רמז "וי - אבק", "וי" שנעשה על ידי "אבק", כי בגלל קמצא ובר קמצא נחרב הבית בשביל שנאת חנם, כי לא היתה שנאה ממש בין בעל הבית לבר קמצא, דאם לא הכי למה בא בר קמצא לביתו? אלא שנאת חנם היתה.

אופן אחר, "ויאבק" רמז לחרבן בית ראשון, שנחרב בשביל עוון עבודה זרה, ונרמז במילה "אבק" העולה בגימטריא "עגל", על שהעלו "אבק" עד שהחריבו בית המקדש, שנקרא כסא הכבוד, שנאמר (ירמיה יז, יב) כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו.

אתה הראת לדעת כמה גדול עוון זה וכמה החמירו בו רבותינו זכרונם לברכה, ולכן צריך להזהר בו ולהזהיר ממנו, ויש מעט מועד מדורנו אלה שאין מחשיבין עוון זה לכלום, ואף אינם חושבים אותו כמו העבירות שאדם דש בעקביו, ואם כן כיצד יהיה נמחל להם וכיצד מתקבלת תפילתם, שנאמר (איוב כז, ח) כי מה תקות חנף בי יבצע וכו' הצעקתו ישמע אל, הכתיב (איוב יג, טז) כי לא לפניו חנף יבא. לכן צריך כל אדם להיות דוחק ונכנס, ולהתפלל ולחזור ולהתפלל עד שתתקבל תפילתו, וראשי תיבות יבצע יתפלל בוקר צהרים ערב.

"עם לִבְנֵי גֵרְתֵיךָ וְאַחַר עֵד עֲתָהּ. וַיְהִי לִי שׂוֹר וַחֲמוּר" (לב, ה-ו)

מי היה כ"שור וחמור"

כאמור רש"י פירש, עם לבן הרשע גרתי ותרי"ג מצוות שמרתי ולא למדתי ממעשיו הרעים. **בספר** טללי אורות (רובין, וישלח עמ' סב) מביא בשם הגרי"ד סולוביצ'יק, שבעת ששהה מרן הגרי"ז זצ"ל בקריניצא, פגש בו הראבינר של המבורג, ואמר לפניו דבר תורה זה, הנה

לכאורה היאך זה יתכן במציאות לחיות עם רשע כלבן, ועם כל זה "תרי"ג מצוות שמרתי" לשמור ולדקדק על כל פרט, וכי לבן הרשע הניח לו לברך, להתפלל וכדו'?

על זה ענה יעקב "ויהי לי שור וחמור", שלבן שאצלו גרתי, הוא היה בעיני כשור וחמור, ולכך לא הושפעתי ממנו כלל, כשם שמעולם לא שמענו על אדם שעבד ברפת 20 שנה שיעשה מו מה...

והנה אף שאין זה הפשט בפסוק, מכל מקום עצם הדבר נכון הוא. שאם האדם יתן איזו חשיבות לרשעים, הרי אז כבר לא יוכל לקיים את כל התרי"ג מצוות. וזאת בנוסף לזה שיש איסור לכבד ולהחשיב את הרשעים, ורק אם מחשיבים כ"שור וחמור" ופחות מזה, אז יתכן שיהיה מצב כזה של "לא למדתי ממעשיו הרעים".

"וְיִהְיֶה לִי שׁוֹר וְחֹמֹר צֹאן וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה" (לב, ו)

יש עימי נשמות חשובות ולכן לא תוכל להרע לי

כתוב במדרש אגדה (ריש וישלח סי' ה') יעקב השיב לעשו, דע כי יש עימי נשמות חשובות עד מאוד ולפיכך לא תוכל להרע עמדי, ורמזם כאן בפסוק:

"שור" - זה יוסף, שנאמר (דברים לג, יז) בכור שורו וגו'. "חמור" - זה יששכר, שנאמר (בראשית מט, ד) יששכר חמור גרם. "צאן" - אלו ישראל, שנאמר (יחזקאל לד, לא) ואתנה צאני צאן מרעיתי. "עבד" - זה דוד, שנאמר (תהלים קטז, ו) אנא ה' כי אני עבדך. "שפחה" - זו אביגיל, שנאמר (שמואל א, כה, יא) הנה אמתך לשפחה.

"וְאַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ עֲמוֹ" (לב, ז)

ארבע מאות הוא מספר אות ת', תצרפה עם "עשו" יעלה "תושע" למפרע

בפרשתנו מסופר שיעקב שלח שליחים אל עשו, ובשובם השיבוהו, "באנו אל אחיך אל עשו וגם הולך לקראתך וארבע מאות איש עמו". ובגלל אמירתם זו נאמר, "ויירא יעקב מאד ויצר לו" וגו'. והדבר צריך תלמוד, לפי דברי רז"ל (בראשית רבה פרשה ע"ה סי' ד') שהיו השליחים מלאכים ממש, ששלחם הקדוש ברוך הוא לשמרו, אם כן למה הפחידוהו בדברים אלו, ולכל הפחות היה להם להרגיעו ולהוסיף אל תירא מעשו, כי אנחנו שלוחים לשומרך? רבנו יוסף חיים בספרו עוד יוסף חי (וישלה כאן) כתב ליישב זאת, שאמירתם שעשו בא עם ארבע מאות איש, היתה כדי שידע שלא יאמין בעשו, לפי שהוא עושה הכנה להרע לך. ויחד עם כך

כאן בשרו אותם בשורה טובה בדרך רמז, ולזה אמרו ו"ארבע מאות איש" - "עמו" דהיינו תצרך את "ארבע מאות" שהוא האות ת', אל "עמו" - אל האותיות "עשו", ואז יעלה בידך המילה "תושע" למפרע. על דרך שאמר (ירמיה כג, ו) "תושע" יהודה, וישראל ישכון לבטח. הנה שבישרוהו, שאף על פי שהוא הולך לקראתך להלחם בך, אל תדאג מן הצרה הזאת, כי לבסוף "תושע" ממנה.

"וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיֵּצֵר לוֹ" (לב, ח)

חשש על הריגת עשו מפני שעתיד לצאת ממנו רבי מאיר

רש"י (כאן, וראה בראשית רבה פרשה ע"ו סי' ב') מפרש, "וַיִּירָא יַעֲקֹב", שמא יהרג. "וַיֵּצֵר לוֹ", אם יהרוג הוא את אחרים.

לכאורה יש להבין, מדוע חשש יעקב פן יהרוג את עשו, הן בדין הוא שיהרגנו, וכמו שהורו רבותינו בתלמוד (סנהדרין עב.). הבא להרגך השכם להרגו?

הסבירו המפרשים (הובא במעינה של תורה כאן), כי הנה אמרו חכמינו (גיטין נו.) על נידון קיסר, שהיה ממלכי אדום, ונתגייר ויצא ממנו רבי מאיר. וכידוע נקרא רבי מאיר בשם "אחרים", כאשר מצינו בתלמוד (הוריות יג סוע"א) שרבי מאיר מכונה "אחרים".

ולפיכך יש לומר, שאכן לא הוצר ליעקב שמא יהרוג את עשו, כי כן דינו של הרודף להורגו. אלא שהוצר לו על זרע טוב העתיד לצאת ממנו, הוא רבי מאיר, וזהו שכתב רש"י, ויצר לו שמא יהרוג את "אחרים", צר היה לו ליעקב אבינו שמא יהרוג את עשו, שממנו עתיד לצאת רבי מאיר המכונה בשם "אחרים".

וַיֵּצֵר לוֹ שְׂמָא יֵהְרוּג אֶת עֵשׂוּ, וְאִזּוּ גַם הוּא יָמוּת כְּנִבְוֹאת רַבְקָה

שמעתי ממרן הראשל"צ הגר"ע יוסף זצוק"ל ליישב בדרך אחרת מדוע פחד יעקב, על פי משל: מעשה במלך צרפת שהיה לו יועץ חכם חרשים, חוזה בכוכבים ובקי באצטגנינות, והיה מגיד לו תמיד נסתרות ועתידות, ולכך המלך היה מאמין בו עד מאד לרוב חכמתו, ויעשירהו ויכבדהו. והנה יום אחד נהפך לב המלך עליו, על ידי הולכי רכיל שדיברו על היועץ לשון הרע מרוב קנאתם בו, שכאילו קשר היועץ קשר עם אויבי המלך להדיחו ממלכותו. תיכף גזר המלך אומר להביא לפניו את היועץ, ועלה בדעתו להכנס עמו בדברים טרם יהרגנו כדין מורד במלכות.

והנה כאשר הובא החוזה בכוכבים לפני המלך, פנה אליו המלך בשאלה, האם יש בידך לחזות מה צפוי לך בעתות כאלה? ויאמר החוזה: יש ויש. אמר לו המלך, אם כן הגידה נא לי יום מותך? ויבהל החוזה מאד, שהרגיש כי רעה נגד פניו. ויתבונן לחשוב במשטר הכוכבים בלוחות שלפניו, ויעש כן בחכמה למראה עיני המלך, כאילו הוא רואה במשטר הכוכבים והמזלות. ואחר איזה רגעים השתנו פניו, והנה אימה חשכה גדולה נופלת עליו, ואת פיו פתח בחכמה, אדוני המלך, שני הכוכבים גילו לי כי סכנה גדולה מרחפת על ראשי, אולם צר לי מאוד, כי על ידי הכוכבים נודע לי שיום מותי יהיה לפני יום מותו של המלך מספר ימים, ולא על עצמי אני דואג, אלא על אדוני המלך כי קרב קצו, וקץ ממלכתו האדירה...

וישתומם המלך למשמע אזויו, כי דברי החוזה הטילו עליו אימה ופחד, ויירא לנגוע בו לרעה. כיון שכן נתן דעתו לעמוד על דברי הרכילות ששמע עליו ובתוך בירור הדברים הוציא לאור משפטו, ויצא זכאי לפני המלך. וישם המלך משמר להגן על היועץ בכל אשר ילך, כי האמין שדברי חזונו יבואו באחרית הימים, ולכך הוסיף שמירה על שמירתו כדי שיאריך ימים ולא יארע לו כל רע. ועל זה נאמר (קהלת ז, יב) החכמה תחיה בעליה.

והנמשל, הנה ידועים דברי חכמינו (סוטה יג.) שרבקה נתנבאה שיעקב ועשו ימותו ביום אחד, כמו שנאמר (בראשית כז, מה) למה אשכל גם שניכם יום אחד. ואף על פי שמיתתם לא היתה ביום אחד ממש, מכל מקום נקברו ביום אחד, שכאשר ערער עשו על קבורת יעקב במערת המכפלה, נטל חושים בן דן מקל והכה בראשו של עשו, ובא יהודה והשלים הריגתו כמו שכתוב (בראשית מט, ח) ידך בעורף אויבך. נמצא שדברי רבקה, למה אשכל גם שניכם יום אחד, נאמרו ברוח הקודש. ולכן "ויירא יעקב" - שמא יהרג, "ויצר לו" - שמא יהרוג, חששו שמא יהרוג אינה מפני מיתתו של רשע זה הרודפו ומיתתו בדין, אלא חששו מוצדק הוא על עצמו, כי אז ימות גם הוא כאחיו, כאשר התנבאה רבקה.

"ויירא יעקב" על שלא קיים מצוות כיבוד אב ואם

בספר דעת זקנים מבעלי התוס' (ריש וישלח) מפרש ש"ויירא יעקב" יעקב אבינו לא היה מתיירא על מה שהוא יהרג חלילה ע"י עשו אלא פחד יעקב אבינו מפני הקטרוג, על שלא קיים במשך עשרים ושנים שנה מצות כיבוד אב ואם, בזמן שעשו כן קיימה כל אותו הזמן. ובספר מלא העומר, ביאר שנרמז הדבר במילה "ויירא", כפי שנאמר (ויקרא יט, ג) איש אמו ואביו תיראו. "ויצר לו", על שום שנשא שתי אחיות לנשים, ומרומז הדבר ב"ויצר", כנאמר (ויקרא

יה, יח) ואשה אל אחותה לא תקח "לצרור". ומפני חששו זה חצה יעקב את בניו לשני מחנות, מחנה אחד של לאה וילדיה, ומחנה שני של רחל וילדיה, אמר לפחות ינצל מחנה לאה שלא נשאה לו באיסור ולא תסבול בגלל האחרת.

"וייצר לו" על פטירת אביו יצחק

בדרך אחרת מפרש הכלי יקר (כאן) בשם ספר תולדות יצחק, "ויצר לו", שהיה מיצר על מיתת אביו יצחק, וזאת כיון שאמר עשו (בראשית כז, מא) יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי, לכך כשראה שעשו יוצא להורגו, חשב יעקב שבודאי אביו יצחק נפטר, ולכן התיר עשו לעצמו לצאת לקראתו ולהורגו.

"וייצר לו" על היראת שמים שלו

רבנו יצחק מוואלוז'ין בספרו פה קדוש (וישלח כאן, נדפס תר"נ) מיישב זאת בדרך אחרת, הן לצדיק אסור לפחד היות ועליו לבטוח בהקב"ה, ואם כן צריך להבין איך יעקב פחד מעשו? אלא שהיא הגורמת, "ויירא יעקב מאד" בגלל שיעקב פחד, אמר בליבו, סימן הוא שאין לי יראת שמים מספקת, אחרת אין לי לפחד כלל ולפיכך "ויצר לו" - נצטער על היראת שמים שלו.

ויש לתבל זאת מהמובא בחובת הלבבות (שער אהבת ה' פ"ו) מעשה בחסיד אחד שהלך במדבר ותעה בדרכו. לימים כששב לביתו שאלוהו, איך לא היה לך פחד בלילות כשהיית במדבר? אמר להם, אם יש לי פחד מה', אין לי עוד פחד, שכל הפחדים האחרים מתבטלים ממני. משל לאדם שפגש במדבר ארי וכלב, ממי הוא ירא? מהארי, ושוב פחד הכלב אינו עושה בו שום רושם. כך המפחד מהקב"ה, הפחדים האחרים אינם עושים בו רושם. וכן אמרו חכמי המוסר "פחדך הסיר ממני כל הפחדים". וזהו מה שכאן יעקב נתיירא, כיון שראה שהוא פוחד מאחרים, סימן שהפחד שלו מהקב"ה אינו בשלמות.

"וַיֹּאמֶר אִם יָבוֹא עֲשׂוֹ אֶל הַמַּחֲנֶה הָאֶחָת וְהִכּוּ וְהָיָה הַמַּחֲנֶה הַנִּשְׁאָר לְפִלִּיטָה" (לב,

ט)

דרך היצר הרע להחשיב את האדם כחוטא בכדי שיפול לשאול תחתית

הרה"ק הדברי ישראל טובי זי"ע (וישלח כאן) המשיל את ה"יצר הרע" לדרכם של הגנבים שהיו בימים ההם. הגנבים היו עומדים ואורבים מחוץ לחנות, והאחד מהם, היה נכנס אל

החנות וחוטף חפץ אחד ובורח. או אז היה הסוחר רודף אחריו, ובין כך היו נכנסים כל חבורת הגנבים אל החנות ויבוזו כל אשר לו. ומה יעשה סוחר פיקח בראותו אחד מהגנבים חוטף ממרכולתו איזה דבר? הרי הוא יאמר בלבו, יחזיק לו מה שכבר חטף, ולא יתפתה לרדוף אחריו ולהפסיד את כל רכושו. וישאר לשמור את החנות מכאן ולהבא, ועל ידי כך ירוויח ויתמלא ההיזק בכפלי כפליים. כך היא גם דרכו של היצר הרע, עיקר מטרתו לבלבל את האדם, להורידו מדרך הישר. לכך מה עושה היצר? מכשיל את האדם בחטא קטן, ומפתהו בחלקות לשונו, הן כבר חוטא אתה, נכשלת, ולא יעזור לך שמירה. והיה אם ישמע לו חס ושלוש, משם דרכו מזומנת עד שאול תחתית. ובזה מבאר את הכתוב בפרשתנו, "אם יבוא עשו אל המחנה האחת והכהו", עשו הוא היצר הרע, והיה אם בא למחנהו והכהו בחטא אחד, שזוהי כל מטרתו, להכות את היהודי, עבודת היהודי היא "והיה המחנה הנשאר לפליטה" לשמור עצמו שלא להכשל בשום חטא נוסף, ולא יאבד לגמרי.

"וְהָיָה הַמַּחֲנֶה הַנִּשְׁאָר לַפְּלִיטָה" (לב, ט)

נבואת החפץ חיים על הפליטה "השואה"

יעקב אבינו שמר מרחק של יום בין מחנה למחנה, וכל זה מכיון שאמר אם יהרוג אותי עשו, גם באותו יום ימות עשו בעצמו, כדברי חכמינו (סוטה יג). שרבקה נתנבאה שיעקב ועשו ימותו ביום אחד, כמו שנאמר (בראשית כז, מה) למה אשכל גם שניכם יום אחד, וכיון שיש מרחק של יום בין המחנות, אז בודאי המחנה הנשאר יהיה לפליטה.

ראיתנו של החפץ חיים הייתה למרחוק: כשעלה היטלר יש"ו צורר היהודים לשלטון בגרמניה (בשנת תרצ"ג 1933), פנה אחד מראשי הישיבה בראדין אל החפץ חיים בשאלה, מה יהיה עתה גורל אחינו בני ישראל, נוכח כוונת הצורר הגרמני להכחיד חס ושלוש, את עם ישראל?

השיב ה"חפץ חיים" בקול רם ורועם, מטרה נפשעת זו לא תוגשם לעולם, צוררים רבים קמו עלינו לכלותינו, אך מעולם לא עלה בידיהם לגזור כליה על עמנו בארצות פזורינו, וכבר מרומז על כך בתורה: "והיה המחנה הנשאר לפליטה".

הבין השואל מתשובת החפץ חיים, שאמנם קרובה הסכנה המרחפת על קהילות ישראל באירופה, והוסיף לשאול: רבנו, באיזה קיבוץ יהודי יקוים בימינו "והיה המחנה הנשאר לפליטה"?

ה"חפץ חיים" הרהר מעט בעיניים עצומות, ואחר כך אמר, אף זאת מפורש בהפטרה לפרשת וישלח (עובדיה א, יז-יח) ובהר ציון תהיה הפליטה... והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש ודלקו בהם ואכלום (וישרפו את בית עשו) ולא יהיה שריד לבית עשו" (הובא בספר מצמיח ישועות, עמ' כ"ו).

"קִטְנֵתִי מִכָּל הַחֲסָדִים וּמִכָּל הָאֱמֶת" (לב, יא)

הפרשה השמינית בפסוק השמיני

הנה בגמ' (סוטה ה.) נחלקו רב ורב נחמן בענין מדת הגאווה דרב ס"ל שצריך האדם להתנהג במדת הענוה ולהיות שפל. אולם לתלמיד חכם, מותר להתגאות שמינית שבשמינית מהגאווה, ואילו רב נחמן סבירא ליה לא מיניה ולא מקצתיה. וכ"פ הרמב"ם (פ"א מהל' דעות ה"א). ע"ש. ושמעתי משם הגאון מווילנא זצ"ל (ס' קול אליהו סוטה אות רכ"ד ע"ש), שמפסוקנו יש רמז וסיוע לדברי רב נחמן. דהנה פרשת וישלח, היא הפרשה השמינית, והפסוק השמיני בה הוא "קטנתי מכל החסדים", וזה שאומר שמינית שבשמינית ומלמדך שאפי' אם הוא תלמיד חכם, מ"מ אפילו גאווה מועטת לא יתגאה, אלא יהיה כיעקב אבינו שהקטין עצמו ואמר קטנתי מכל החסדים, כסברת רב נחמן (שם) שחלק על רב ונקט, לא מינה ולא מקצתה, דכתיב תועבת ה' כל גבה לב. כלומר אף לתלמיד חכם אסורה הגאווה ואפי' מעט מן מעט.

הר סיני היה שמינית שבשמינית של הר תבור

בספר חנוכת התורה (השל, בליקוטים אות ר"ז, נדפס תר"ס) כתב על מאמר רז"ל (ילקוט שמעוני יתרו רמז רפ"ד) שהניח הקב"ה כל הרים וגבעות והשרה שכנינתו על הר סיני, וקשה, כיון שהענוה עיקר, אם כן מדוע השרה שכנינתו על הר סיני, הן סוף סוף הוא הר, היה לו לבורא להשרות שכנינתו על מקום מישור ונמוך שאין בו אפילו משהו גאווה? ותיריך, שההר הגבוה שבהרים הוא הר תבור, והר סיני היה שמינית שבשמינית מגובהו של הר תבור. וזהו הטעם של דברי רב בגמרא שאמר שצריך להיות לו לתלמיד חכם שמינית משמינית מגאווה, כשם שהשרה השם יתברך שכנינתו על הר סיני שהוא שמינית שבשמינית מהר תבור.

"כִּי בַמִּקְלֵי עֲבַרְתִּי" (לב, יא)

מטה זה יהיה לעתיד ביד מלך המשיח

בילקוט שמעוני (תהלים רמז תתס"ט) מובא שמטה זה היה ביד יהודה והיה ביד אהרן והיה ביד משה, והיה ביד דוד והיה ביד כל מלך, ויהיה ביד מלך המשיח. וזה לשון המדרש על

הפסוק (תהלים קי, ב) מטה עוזך ישלח ה' מציון. איזה מטה זה? מטה של יעקב, שנאמר כי במקלי עברתי את הירדן הזה. והוא המטה שהיה ביד יהודה, ומטך אשר בידך. והוא המטה שהיה ביד משה, ומטה האלהים בידו. והוא המטה שהיה ביד אהרן, וישלך אהרן את מטהו. והוא המטה שהיה ביד דוד, שנאמר ויקח מקלו בידו. והוא המטה שהיה ביד כל מלך ומלך עד שחרב בית המקדש ונגנו, ועתיד לימסר ביד מלך המשיח, ובו עתיד לרדות את אומות העולם, לכך נאמר מטה עוזך ישלח ה' מציון. אמר רבי לוי, כל פעולות טובות ונחמות שעתיד הקדוש ברוך הוא ליתן מציון. עד כאן לשונו.

"הַצִּילֵנִי נָא מִיַּד אָחִי מִיַּד עֵשָׂו כִּי יֵרָא אָנֹכִי אֶתוֹ פֶּן יָבֹא וְהִפְנִי אִם עַל בָּנִים" (לב, יב)

מהי הנהגתו של יעקב הן היה גבור וברגע יכל להכניע את עשו?

הנהגתו של יעקב אבינו בפרשתנו צריכה תלמוד, מדוע פחד יעקב כל כך, הן הלא היה גיבור חיל, כמו שדרש רבי יוחנן במדרש רבה (בראשית רבה פרשה ע', סי' י"א) על הפסוק (בראשית כט, י) ויגש יעקב ויגל את האבן מעל פי הבאר, שיעקב אבינו גלל את האבן, כמי שמעביר את הפקק מעל פי הצלוחית. למרות שלצורך הסרת האבן באופן הרגיל, היו דרושים לכך מספר רועים לרוב גודלה וכובדה, מכל מקום יעקב לבדו גלל את האבן בקלות. וכן עוד נאמר (בראשית לב, כד) ויקחם ויעבירם את הנחל, ורש"י (שם, ומקורו ממדרש בראשית רבה פרשה ע"ו סי' ט') שעשה יעקב עצמו כגשר והעביר את הבהמות ואת המטלטלים מקצה הנחל אל העבר השני. ומי גבר יוכל עשות זאת?! ומלבד כל זאת, הלא כתוב במדרש שרבקה שלחה עם יעקב כמה אנשים גבורים כשברח מעשו ואם כן מדוע פחד יעקב? וביותר יקשה והלא הקדוש ברוך הוא הבטיח לו (בראשית כח, טו) ושמרתיו בכל אשר תלך, ואם כן מה צורך בתפילה זו?

ניתן ליישב זאת בדרכו של המגיד מדובנא בספרו אהל יעקב (וישלח עה"פ ויירא יעקב) שבאמת יעקב לא חשש מעשו, כי ידע שברגע אחד יש ביכולתו לנצח את עשו ושרו. אלא שכל מעשיו וכל הנהגתו כאן, היו למען הדורות הבאים.

וכדרכו ביאר זאת על פי משל: מעשה בעיר אחת שהיו בה כמה חולים הזקוקים לרופא, אולם באותם זמנים לא היה רופא בנמצא. הרופא הקרוב ביותר עמד לשירותו של שר העיר שהיה לו רופא אישי, אך מקום מגורי השר היו הרחק מאד בעיר אחרת, כך שלא היתה דרך לשכנעו לבא לעירם. והנה בעיר זו היה גה איש שהיה יקר ונכבד ואהוב על השר. והוא הצטער

בצרתם של החולים, אך לא היה בידו לעשות מאומה. יום אחד חש בכאב ראש קל, אשר ידע שתכף יתפאק ממנו במהרה, מה עשה? הגדיל את מחלתו לעיני רואיו, והיה גונח וצועק אוי אוי, עד כי סברו שמחלתו קשה עד מאוד. השמועה על מחלתו "הקשה" עשתה לה כנפים, עד שהגיעה אל השר, ובשמוע זאת כי ידידו נפל למשכב ומצבו רע, באהבתו אותו, מיד שלח אליו את רופאו האישי, והוא "רפאהו". וכיון שהגיע אל עירם, באותה הזדמנות הרופא ביקר אצל שאר החולים, והעלה מזור למחלתם. בני ביתו של האישי, שידעו את האמת, השתוממו עליו ועל מעשהו, על שום מה הטריח את הרופא, ולשם מה התנהג בדרך זו? והלה השיבם, מטרתו היתה לא למעני, אלא כדי שהרופא יגיע לעיר, ואז כבר ירפא את אנשי העיר החולים.

והנמשל, הקדוש ברוך הוא הביט על הדורות הבאים ועל המאורעות שיבואו עליהם, וראה שלא יהיו להם הרבה זכויות כדי להושיעם מצרתם. על כן ברוב חסדו, גילגל דוגמת המאורעות האלו על האבות, כדי שהם על ידי תפילתם ישיגו ישועות מאיתו יתברך, ותפילתם תשפיע גם על הדורות הבאים.

ועל כן אמר יעקב אבינו "הצילני נא מיד אחי", כי ראה והבין שכל מקרה וצרה אשר קורה לו, הינו לנס ואות לדורות הבאים, שיקרה גם להם כמקרה הזה כדמותו וכצלמו, לכך תפילתו היתה מכוונת גם לדורות הבאים. והשם יתברך שמע את תפילתו והבטיח שהוא יושיעם בזכותו של יעקב אבינו, דהיינו שיושיע בעתיד את עם ישראל בזכות יעקב.

ובזכות כך, גם עם ישראל ניצלו מבני בניו של עשו, עמלק והמן וכיוצא בהם. וכאשר רמו בעל הטורים (כאן) שראשי תיבות "הצילני נא מיד" הן המן.

"הצילני נא מיד אחי מיד עשו כי ירא אנכי אתו פן יבוא והכני אם על בני" (לב), (יב)

גם כשהרשע נראה כאח, צריך להיזהר ממנו

יעקב מתפלל לקדוש ברוך הוא, הצילני נא מיד אחי מיד עשו כי ירא אנכי אותו פן יבוא והכני אם על בני"ם. וקשה מדוע כפל את דבריו ואמר, מיד אחי מיד עשו?

אלא ידוע שעשו הוא אדום ככתוב בתורה (בראשית לו, א), והמטרה שלו היא חס ושלום להעביר את ישראל מן העולם. לכך פעמים בא בכח הזרוע על ידי חרבות ופצצות... ופעמים כשרואה שאי אפשר לו לנצח את ישראל, כי הם הולכים בדרך ה' ושומרים תורה ומצוות, אז בא בדרך האהבה ואחזה כדי להחטיא את ישראל, ומביא להם מתנות של אופנה חדשה,

פלאפונים אייפונים אינטרנט, כדי להחטיא את הנשמה ולבטל אותם מן המצוות, ועל ידי זה יכול להכות בהם חס ושלום. ולכן כפל יעקב אבינו את תפילתו וביקש, הצילני נא מיד "אחי", היינו הצילני ממנו אף אם הוא "אחי" שנוהג עימי באהוה, והצילני ממנו "מיד עשו", גם אם הוא נוהג עימי כעשו הרשע, התפלל יעקב על שתי דרכים אלו.

ואמרו רבותינו משל למה הדבר דומה, לרוח ושמש שהתווכחו כוחה של מי רב יותר, ומי יוכל להסיר את בגדיו של האדם. הרוח אמרה הן כוחי רב ואני יסיר את בגדיו, באה הרוח בעוז אולם האדם לא הסיר בגדיו, שבה ובאה הרוח ביתר חוזק וביתר עוז, ולא יכלה, וככל שבאה בעוצמה גדולה יותר, אדרבה לא די שהאדם לא הסיר את בגדיו, אלא שעוד הוסיף להתלבש ולהתכסות יותר. באה השמש ואמרה אני לא צריכה להלחם בכח, אלא אנהג בנחת, הוציאה השמש את קרניה וחיממה את האיש, וכך לאט לאט הוריד האדם בגד אחרי בגד.

וזה שהתפלל יעקב - "הצילני נא מיד אחי מיד עשו כי ירא אנכי אותו פן יבוא והכני אם על בני". תציל אותי בעיקר מהאהבה של עשו הרשע.

עשו קרא לאחד מבניו "אָחִי" כדי שיוכור להרוג את אחיו

בדרך אחרת יש לפרש את כפילות הדברים בתפילה של יעקב "מיד אחי מיד עשו", על פי פירוש הרוקח על התורה (וישלח דף רמ"א) שכתב דבר נפלא מאד בשם מדרש אגדה:

כשברח יעקב לחרן מפני עשו, נולד לו לעשו בן, וקראו בשם 'אחי', כדי שלא ישכח מה שעשה לו יעקב. וציוה עשו לבנו, שבכל מקום שיפגע ביעקב יהרוג אותו, לכך התפלל יעקב אבינו "הצילני נא מיד 'אחי' מיד עשו", שאין זו כפילות אלא בקשה שיצילו ה' משני אנשים, מעשו ומבנו "אחי".

והנה מה שמצינו בש"ס כמה תנאים ואמוראים שנקראו בשם 'אחי', כגון רבי אחי בר חנינא (שבת דף ע"ט); רבי אחי בר יאשיה (קידושין דף ע"ב), ולכאן איך יתכן שיקראו בשם שנקרא איש רע? אלא שיש לחלק, שהתנאים והאמוראים היו שמם 'אחי', וכפי מה שהיה שגור בפי כל בר בי רב. אבל בנו של עשו היה שמו 'אָחִי', וככתוב כאן, נמצא שהם שני שמות שונים.

"וַיִּקַּח מִן הַבָּא בְיָדוֹ מִנְחָה לְעֵשָׂו אָחִיו" (לב, יד)

לקח "מן הבא בידו" מהצאן שהסכימו ללכת לעשו, וי"א שלקחם בכח

צריך להבין מהי הכוונה במילים "מן הבא בידו"? והמכוון בזה (ע"פ בית יעקב, חדאד, וישלח אות כ"ד), כי יעקב שלח לעשו צאן, אך הצאן לא רצו ללכת לעשו, כיון שהם גילגולים ולא

רצו ללכת לרשע כזה [ואמר האדמו"ר מקוונזין, אני הייתי אחד מהצאן ואני זוכר את השירה ששר יעקב אבינו, ואחרים זוכרים את השוט שהיכה בהם], ולכן יעקב לקח מהצאן רק את מי שרצה ללכת לעשו, אלו שלא היו מגולגלים, ולכך נאמר, ויקח "מן הבא בידו" מנחה לעשו אחיו, שלקח את אלו שבאו בידו, דהיינו שהסכימו ללכת.

השפת אמת (ליקוטים וישלח כאן) מפרש "מן הבא בידו", על פי הכתוב (מלכים א, יח, כג-כה) על אליהו הנביא ונביאי הבעל, שבחנו למי תרד אש מן השמים ותאכל את קרבנו הוא האלהים, ולכן לקחו שני פרים, פר אחד להקריב להקב"ה ופר אחד להקריב לבעל. ובמדרש (בראשית רבה פרשה כ"ג ס' ט') שהפר שעלה בגורל נביאי הבעל לא רצה ללכת ושיקריבו אותו על גבי המזבח של העבודה זרה, ובא אליהו ואמר לו גם אתה מקדש שם שמים, שלא יצא אש לנביאי הבעל, ושמע כך והלך.

וגם פה אומרים בדרך דרש: כשרצה לשלוח מנחה לעשו, העיזים לא רצו ללכת, כיון שעד עכשיו הם היו תחת רשות הצדיק ועכשיו ילכו לרשותו של הרשע? ולכן נאמר "ויקח מן הבא בידו", שלקחם בחזקה בעל כרחם, שאמר להם אתם חייבים ללכת בשביל שתצמח לי מזה טובה כדי שעשו יתרצה לי.

נלמד מפה, עד כמה יהא לאדם חשק להיות במחיצת הצדיקים ויראי ה', אם אפילו הצאן של יעקב לא רצו ללכת ממנו, כי התאוו להיות במחיצת הצדיק, ולכך הוצרך לקחתם בעל כרחם.

"מן הבא בידו" הוא נץ שהמלכים והשרים צדין בו ונישא ביד

בדרך נוספת שמעתי משם רבנו תם ז"ל (הובאו דבריו בדרשות מהר"י אבן שועיב פרשת וישלח כאן) לפרש מהו "מן הבא בידו", פירוש ממה שדרך האדם "להביא בידו", והוא הנץ שקורין אותו בלעז אסטוב, שהמלכים והשרים מוליכין אותו בידם לצוד בו עופות, והוא דבר חשוב מאוד בעיניהם, לפי שצדין בו בלי פריסת מכמורת ופח ומצודה, ויעקב ידע בעשו אחיו כי היה איש שדה ויודע ציד והוא דבר החשוב בעיניו לכך נתנו לו במתנה.

"הבא בידו" הוא הצאן שבאו ליעקב ע"י שפיצל המקלות "בידו"

פירוש אחר אומר רבנו יוסף חיים ע"ה בספרו עוד יוסף חי (וישלח ד"ה ויקח מן הבא) שיעקב ראה שלבן מרמה אותו ואינו נותן לו כלום מהצאן, לפיכך נהג גם הוא לרמות את לבן על ידי שפיצל את המקלות בשקתות המים, שילדו לו עקודים נקודים וברודים. והנה בראשונה

נולדו לו מצאן לבן, ואחר כך הנולדים היו גם אמותיהם שייכים לו. ויעקב אבינו דקדק לשלוח לעשו דוקא את אלו הראשונים שנולדו מצאן לבן, לפי שלא חל עליהם שם קדושה, אבל הצאן שנולד לו אחר כך, ובבעלותו היו גם האמהות כיון שחלה עליהם קדושה לא רצה לשולחם. ולפיכך דיקדק לשלוח דוקא "מן הבא בידו", דהיינו מאלו שהובאו לידו קודם שנולדו האחרים.

עוד יש לומר על דרך זו, שכיון שהצאן הזה בא לו ברמאות, לא רצה בהנאה מהם, ושלח אותם מנחה לעשו אחיו, וזה שנאמר "ויקח מן הבא בידו", את מה שהגיע לו על ידי התחבולות שעשה "בידו", אותם שלח. אבל אלו שבאו בדרך טבעית על ידי העדרים עצמם, אותם הוא השאיר אצלו כיון שהגיעו לו בהיתר גמור.

רואים מכך עד כמה זהירות צריך האדם בממון חברו, שיראה שכל ממונו יבוא לו בהיתר גמור בלי שום פקפוק.

"ויקח מן הבא בידו מנחה לעשו אחיו" (לב, יד)

יעקב שלח לעשו מת ורגליו בתוכו

איתא במדרש פליאה (מובא בبن איש חי דרושים כאן), יעקב אבינו שלח לעשו אחיו מת ורגליו בתוכו. והוא פלאי מה כוונת המדרש? שמעתי מפי מו"ר חכם יוסף עדס זצ"ל, שפירש כוונת המדרש, ששלח לו "מרגליות", שהנה המילה מרגליות מתחילה באות מ' ומסיימת באות ת', יחד יוצאת המילה "מת", וביניהן נמצאות האותיות "רגליו", וזהו ששלח לו "מת ורגליו בתוכו" היינו ששלח לו מרגליות.

"עזים מאתים ותישים עשירים" (לב, טו)

כשיבוא המשיח עשו יחזיר ליעקב הכל, ולכן נתן לו זכרים ונקבות, שיחזיר לו גם את ולדותיהם

בספר נפלאות מתורתך תמה, על שום מה בכל הדברים ששלח יעקב אבינו ע"ה הקפיד לשלוח זכרים ונקבות. וצריך להבין מה בכך אם היה שולח את כולן זכרים או כולם נקבות?

ידוע המעשה המפורסם במסכת תענית (דף כה.). בר' חנינא בן דוסא שעבר אדם ליד פתח ביתו ושכח שם תרנגולים ומצאתן אשתו של ר' חנינא בן דוסא, ואמר לה אל תאכלי מהביצים שלהם, והתרבו מהביצים תרנגולים, והיו מצערים אותם, ומכרן, ובכסף קנה עיזים. פעם אחת

עבר אותו אדם שאבדו ממנו התרנגולים ליד ביתו של ר' חנינא בן דוסא, ואמר לחברו כאן הנחתי תרנגולין שלי. שמע ר' חנינא, ואמר לו יש לך בהן סימן? אמר לו, כן! נתן לו סימן ונטל את העיזים. עד כאן.

והנה יעקב היה חייב להביא לעשו את כל המנחה הזו, כדי שלא יהרוג אותו, לפיכך מנחה זו היא גזל בידו של עשו אף שנתנה לו יעקב במתנה. לכן אמר יעקב, אמנם עכשיו אני אנוס לתת לו את המנחה והמתנה הזו, אבל בעתיד בעת בא המשיח, הוא יהיה חייב להחזיר לי את הכל כי גזל הוא בידו, לפיכך אשלח לו זכרים ונקבות, ואז כשיבוא משיח צדקנו עת יצטרך עשו להחזיר לי את הקרן, יוצרך אף להחזיר לי את כל ולדותיהן שיעשו עד אז.

וזה שאמר דוד המלך ע"ה בתהלים (פרק עב, י) מלכי תרשיש ואיים מנחה ישיבו, דהיינו, שיצטרכו להשיב את כל המנחה עם כל החשבון.

וזה שאמר הנביא (עובדיה א, כא) ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו, לפי שיצטרכו לעשות משפט וחשבון על כל הבהמות שצריך עשו להביא, מיום שנתנם לו יעקב עד אותו היום.

יעקב איש ת"ם שלח בע"ח כמנין ת"ם לעשו הנקרא מ"ת

בספר ליקוטים מפרדס (וישלה חלק הרמזו אות ד') כתב שיש רמז במה שיעקב שלח לעשו עזים מאתים, ותישים עשרים, רחלים מאתים ואלים עשרים, שהנה מנין כולם עולה בסך הכל ארבע מאות וארבעים, שהם בגימטריא "תם". כי שלח אותם יעקב איש "תם" (בראשית כה, כז), ושלחם לעשו הרשע הנקרא בהיפוך אותיות "מת", כמו ששנינו בברכות (דף יח:): שרשעים בחייהם קרואים מתים.

"וְרוּחַ תְּשִׁימוּ בֵּין עֵדֶר וּבֵין עֵדֶר" (לב, יז)

התפלל יעקב שאם יגזרו צרות על בניו ישים להם רווח ביניהן

במדרש בראשית רבה (סוף פרשה ע"ה) מהו "וְרוּחַ תְּשִׁימוּ בֵּין עֵדֶר וּבֵין עֵדֶר"? אמר יעקב לפני הקדוש ברוך הוא, רבוננו של עולם, אם יהיו צרות באות על בני, לא תביא אותן זו אחר זו, אלא הרווח להם מצרותיהם. באותה שעה נשא יעקב את עיניו וראה את עשו שהוא בא מרחוק ותלה עיניו למרום ובכה וביקש רחמים מלפני הקדוש ברוך הוא, ושמע תפילתו והבטיחו

שמושיען מכל צרותיהן בזכותו, שנאמר (תהלים כ, ב) יענך ה' ביום צרה, ישגבך שם אלהי יעקב. עד כאן לשונו.

"כְּדַבֵּר הַזֶּה תִּדְבְּרוּן אֶל עֵשׂו בְּמִצְאָכֶם אֹתוֹ" (לב, כ)

יעקב מסר לשלוחיו שם קדוש להנצל מעשו

איתא בגמרא ברכות (סא:): "בשעה שהוציאו את ר' עקיבא להריגה זמן ק"ש היה והיו סורקים בשרו במסרקות של ברזל, והיה מקבל עליו עול מלכות שמים אמרו לו תלמידיו רבינו עד כאן אמר להם כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה בכל נפשך אפילו נוטל את נשמתך אמרתי מתי יבוא לידי ואקיימנו ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו היה מאריך באחד עד שיצתה נשמתו באחד יצתה ב"ק ואמרה אשריך ר"ע שיצאה נשמתך באחד אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה זו תורה וזו שכרה ממתים ידך ה' ממתים וגו' אמר להם חלקם בחיים יצתה בת קול ואמרה אשריך ר"ע שאתה מוזמן לחיי העוה"ב".

החיד"א (בספרו פתח עינים על הגמ' שם) כתב וזה לשונו, שמעתי שפירשו המקובלים ז"ל (לבסוף מצא שכן הוא במקדש מלך סוף משפטים דף צ"ז ע"ב משם הרמ"ז), כי בפסוק (דברים ו, ה) "ואהבת את ה' אלהיך", יש שם קדוש, והוא סופי תיבות "כהת". וזה השם מועיל להציל מכל צרה. וזהו שאמרו לו תלמידי רבי עקיבא "עד כאן?" כלומר, שהיה לו להמשיך ולומר "ואהבת" וכו', ולכוון בשם הנזכר וינצל. והוא השיב, כל ימי הייתי מצטער וכו', והיה מאריך באחד, ולא רצה לכוין בשם הנזכר משום חפצו לקדש שמו.

וזה רמזו רבותינו ז"ל במאמרם בילקוט (שמעוני תהלים רמז תרמ"ג) ויבטחו בך יודעי שמך (תהלים ט, יא) מהיכן? מן "לא עזבת דורשיך השם" עד כאן, סופי תיבות "עזבת דורשיך ה'" הוא השם הנזכר ("כהת"), ובוה יבטחו הצדיקים שלא תאונה אליהם רעה.

וזהו שאמר יעקב, "כדבר הזה תדברון", ראשי תיבות שם הנזכר "אל עשו במוצאכם אותו", ועל ידי זה לא יוכל להזיק לכם.

"וַיִּקַּח אֶת שְׁתֵּי נָשָׁיו וְאֶת שְׁתֵּי שַׁפְּחֹתָיו וְאֶת אֶחָד עֶשְׂרֵי יְלָדָיו" (לב, כג)

סדר הפסוק בכוונה מכוונת

כתב החזקוני (כאן, בתוספת נופך) מי שישים לב לסדר הפסוק יראה, שבראש השיירה שם יעקב את נשיו, אחר כך את שפחותיו ואחר כך את ילדיו, ואילו בפרשת ויצא כתוב (לא, יז)

וישא את בניו ואת נשיו על הגמלים, הנה שקודם היו הבנים ואחר כך הנשים, וצריך להבין את פשר השינוי?

ויש לומר שכל מעשיו של יעקב אבינו היו מדוקדקים ומחושבים כנשר הלוקח את גוזליו על כנפיו, ולא כשאר העופות הלוקחים את גוזליהם ברגליהם, כדי שאם מישוהו יזרוק עליו חץ, החץ יפגע בו ולא בגוזליו. לכן כשבא יעקב אל מול עשו, הקדים את הנשים לילדים, לפי שהיה חס על בניו יותר מעל נשיו, שאם יבוא עשו להרוג, עדיף שיהרוג את הנשים בהתחלה. אבל כשברח מבית לבן ולבן היה מאחוריו, שם את הבנים בהתחלה והנשים לבסוף, שאם כשירדוף אחריו לבן יפגע בהם, יפגע בנשיו תחילה.

"וַיִּזְתֶּר יַעֲקֹב לְבָדוֹ וַיֵּאבֶּק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלֹת הַשָּׁחַר" (לב, כה)

מהות המלחמה של יעקב בשרו של עשו

בספר מעשה הגדולים (אבידני, וישלח סי' ג' עמ' תנ"ט) מביא שבפרשתנו מסופר שיעקב העביר את משפחתו את נחל יבק, אבל אחר כך חזר כיון ששכח פכים קטנים. באותה שעה ראה יעקב את המלאך שרו של עשו, שנברא מכיבוד אב ואם שעשה עשו, והיה מציל את עשו מכל רע. ויעקב אבינו ברכו לשלום, כי לא ידעו. אז שם המלאך אצבעו על האדמה ותגעש ותרעש הארץ ויצא ממנה אש לזהות ולהטת ולהבה בוערת. וכראות יעקב כך, אמר לו האם בזה אתה מפחידני? ואל תגע בי כי אינני מפחד מאש, וכבר זקני אברהם ניצול מאש, וגם כתוב (עובדיה א, יח) והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה, כי כבר נולד לי יוסף [והרי המשך הפסוק הוא, ובית עשו לקש, ודלקו בהם ואכלום ולא יהיה שריד לבית עשו, כי ה' דבר]. ואתה לך לך למקום אחר ותעשה לך כשפים כאלה. אז (בראשית לב, כה) ויאבק עמו במלאך ה' עד עלות השחר, ויעקב היתה לו חרב חגורה על מתנו, כי החרב ההיא היתה של מתושלח הנתונה לו מן השמים (ככתוב בילקוט ראובני פרשת בראשית משם מדרש אגדה) ששם ה' חקוק עליה. ובמותו נתנה לנח הצדיק עד אברהם, והוא נתנה ליצחק בנו, והוא נתנה ליעקב כששלחו לפדן ארם אצל לבן, כי חרב זו היתה לה סגולה גדולה מאד והורגת את כל מיני המזיקין, כי בזמנים ההם היו המזיקין הרבה, ומתושלח שמו מעיד עליו כך "מת-שלח", ושלח זה כלי זין וחרב הוא, ובה היו מפחדים בני האדם ממי שיש בידו חרב כזו. וכראות המלאך את החרב ההיא, אז פחד מאד מיעקב, וזהו שאמר יעקב על שכם (בראשית מח, כב) לקחתי מיד האמרי ב"חרבי" ובקשתי. והיה כראות המלאך כי לא יכול לו, אז נגע בכף ירכו ותקע ממקומה. ויאחזו יעקב את המלאך ולא נתנו לזוז ממנו. ובקש ממנו המלאך לעזבו, כי עלה השחר והגיע זמן לשורר לפני ה' (כדאיתא

בחולין דף צא:), ולכן הואיל נא ושלחני. ענה לו יעקב, לא אשלחך כי אם ברכתני, ותודה לי על הברכה שלי, הן גם אברהם זקני באו מלאכים אצלו וברכוהו. ואמר המלאך ליעקב אני לא באתי לברכך, ובאותו רגע התחילו המלאכים לומר שירה לפני ה' וגם הוא אמר שירה כי לא הרפה ממנו יעקב, וישמע יעקב את השירה ההיא ותחי רוח יעקב כשמעו השירה ההיא מפי המלאך, אז ירד מלאך רפאל בדבר ה' מן השמים וירפא את יעקב בירכו.

אז ענה המלאך ואמר ליעקב (כדאיתא בפרקי דר"א פרק ל"ז), הגה אתה נדרת נדר לאמר (בראשית כה, כב) שתעשר לקב"ה מכל אשר לך, ולא עשרת עד היום את בניך אשר לך. אז קם יעקב ולקח את ראובן דן גד ואת יוסף ויצים לבד כי הבכורות מקודשים. ולקח גם את לוי בנו, שהוא אחד מעשר ואמר הנה העשירי יהיה קודש לה' ונהיה לוי קודש לה'. והמלאך שרו של עשו עודנו ביד יעקב כי תפש בו, ואמר לו יעקב (בראשית לב, כז) לא אשלחך כי אם ברכתני, והכריחו והודה לו על הברכות, ואמר לו, יעקב יעקב עזוב אותי ואני שמעתי כי ה' יבא לברך אותך בבית אל ויהי שמך ישראל ולא יעקב, כי אני עשו ולבן לא יכלנו לך. וירף יעקב ממנו ויעבור את הנחל, ויבא אצל נשיו ובניו ויסדרם ללכת בדרך הלאה, וישם את השפחות וילדיהן ראשונים ואת לאה וילדיה ואת רחל ואת יוסף אחרונים כי חביבים הם יותר, והוא עבר לפניהם כי אמר טוב לי שאני אהרג ראשון ואל אראה במות הילדים, וזהו מה שאמר דוד המלך בתהלים (קג, יג) כרחם אב על בנים, ולא נאמר כרחם אם על בנים, כי האב הוא המחנך את הילדים יותר וגם מרחם עליהם יותר מהאם, והוא שתמה יואב לדוד (כדאיתא כבראשית רבתי וישלח לג, ג) למה כתב אדוני בספר תהלים כרחם אב על בנים ולא כרחם אם על בנים. עד כאן. (ועיין עוד שם).

"וְיִוָּתֵר יַעֲקֹב לְבָדּוֹ וַיֵּאָבֵק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלֹת הַשָּׁחַר" (לב, כה)

יעקב חזר על פך שמן ניסי ששימש לדורות עולם

שנינו בחולין (דף צא.) אמר רבי אלעזר שנשתייר על פכים קטנים. דהיינו יעקב שכח שם פכים קטנים וחזר עליהם ואז תפסו מלאכו של עשו ונלחם עמדו. ופך קטן זה שעליו חזר יעקב טיבו מה הוא, ועל שום מה חזר עליו ומה חשיבות יש בו? ביאר השפתי כהן (מגורי האר"י וישלח, ומקורו מהמדרש שהביא רבנו בחיי) וזה לשונו, כשסידר יעקב את האבנים תחת מראשותיו והשכים בבקר ומצאן אבן אחת. ונתבצר לו הכד של שמן ויצק על ראשה, וחזר הכד ונתמלא. אז ידע יעקב שהוא מזומן לגבוה, אמר אין זה ראוי להניחו כאן, וזהו השמן שימשחו בו את המשכן וכליו והמזבח אהרן ובניו וכל המלכים. ועדיין כולו קיים, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה

(הוריות יא: עה"פ שמות ל, לא) זה לי לדורותיכם, והוא כד השמן של הצרפית, שאמר לה אליהו (מלכים א, יז, יד) כד הקמח לא תכלה וצפחת השמן לא תחסר, והוא השמן של אשת עובדיה הנביא. וכשראה יעקב כך שכל הנסים עתידים להיות בו סיכן עצמו והביאו, כך מצאתי. עד כאן.

מדוע חזר יעקב על פכים קטנים

בדרך אחרת ביאר החתם סופר (הובא בספר להתענג, עמ' 302) על שום מה חזר יעקב על פכים קטנים? היות ויעקב אבינו מדתו מדת ה"אמת". ואמת בגימטריא 441 ואם נוסיף לאמת את ה"פך" שמספרו בגימ' 100, נקבל 541 שהוא עולה בגימטריא "ישראל". ודבר זה ראה יעקב לתקן בשונו על "פך" קטן באותו מקום. אבל בא שרו של עשו ובלבלו, לכך נאמר "ותקע כף", "כף" הן אותיות "פך", היינו שמנע ממנו להוסיף את הפך לאמת. אך ניצחו יעקב אבינו, לפיכך לא הסכים לשחרר את המלאך עד שברכו והודה לו וקרא את שמו "ישראל".

"וַיִּזְתֶּר יַעֲקֹב לְבָדוֹ וַיֵּאבֶּק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלֹת הַשָּׁחַר" (לב, כה)

אברי יעקב הם כנגד המצות ובזה רצה לפגוע

"וַיֵּאבֶּק אִישׁ עִמּוֹ", המלאך חיפש באיזה אבר מאברי יעקב יוכל לפגוע בו, ולא מצא, כי יעקב אבינו היה שלם במצוות, והמצוות הן כנגד רמ"ח אברים ושם"ה גידים ומגינות עליהן, וכמו שכתב רבנו המהר"ח"ו בס' שערי קדושה (ח"א שער א'). מה עשה? (שם לב, כו) וירא כי לא יכול לו ויגע בכף ירכו ותקע כף ירך יעקב בהאבקו עמו. ומבאר הזוהר הקדוש (ח"א דף ק"ע ע"ב) שבזה יכל לו, כיון שהשר של עשו ממונה על גיד הנשה ולכן הוא שולט בגיד הנשה, ושם היכה אותו.

עד עלות השחר עד קץ הגאולה

זהו נאבקים, "עד עלות השחר" עלות השחר רמז לקץ הגאולה, שעד אז יתאבק עשו עם יעקב, "וַיֵּאבֶּק אִישׁ עִמּוֹ" שהיו מעלים אבק עד לב השמים (זוהר ח"א דף קס"ה ע"ב עד כסא הכבוד הוא מקום המשפט, וכן פירש רש"י בשם מנחם).

זכות שמירת הברית שמרה על יעקב אבינו

עוד יש לרמוז "אבק" ראשי תיבות אות ברית קודש, לרמז שבזכות ששמר יעקב על אות ברית קודש ניצל. (וכיוצ"ב כתב החת"ס בדרשותיו ח"ג קי"ט, ב' ובעוד מקומות)

”וַיִּוְתֵר יַעֲקֹב לְבָדּוֹ וַיֹּאבֶק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלֹזַת הַשָּׁחַר” (לב, כה)

מלחמת המלאך ביעקב היתה לטובתו

ידוע שיעקב אבינו היה יפה תואר דיוקנו כעין דיוקן של אדם הראשון (ב"מ פד.) והיה לבוש בגדי מלך ומטה בידו וסיבבו מן השמים שיאבק עמו שרו של עשו. ויעקב אבינו כל הלילה נאבק עימו והתעייף מאד וכולו נתמלא באבק. ולכן כשפגש עשו את יעקב, נדמה היה לו כי נעשה יעקב איש זקן, עוטה מעיל כולו אבק, צולע על ירכו ופניו מלאות פחד ורעדה, וכל הלילה לא ישן, כי בלילה נלחם עם המלאך ונחלש מאד, ותארו מפחיד ומזועזע לב, ועשו חשב לפגוש עשיר גדול וחזק וסוסיו רצים לפניו, וכאשר ראה את יעקב כך, אמר כבר עברו עשרים שנה משקיבל את הברכות ועדיין לא התקיימו בו, אם כן כנראה כבר לא יתקיימו הברכות בו, הן אבא אמר (בראשית כז, כט) הוה גביר לאחיך, והנה הוא חלש ותשוש. אבא אמר (שם) ישתחוו לך בני אמך, והנה אדרבה הוא השתחוה לי, ואם כן אין לי לקנא בו.

עיקר מלחמת היצה"ר הוא על לימוד התורה

כתב רבנו אלחנן וסרמן זצ"ל בקובץ מאמרים ואגרות (ח"א מאמר עקבתא דמשיחא אות ה' עמ' רח"ץ) מעשה אבות סימן לבנים (עי' סוטה דף לד. ורמב"ן בראשית יב, ו) לפיכך בסיפורי התורה אגורות כל תולדות הימים של העם העברי. והנה הפרשה הזו היא כנגד עקבתא דמשיחא, עיין שם.

והחפץ חיים (על התורה, וישלח לב, כו) "וירא כי לא יכול לו ויגע בכף ירכו" עמד על דברי הזוהר (ח"ג דף נ"ב ע"א) דויגע בכף ירך יעקב, הם תמכין דאורייתא. עד כאן. וביאר את הזוהר, ששרו של עשו התאבק עם יעקב על הברכות, כי גם לו חלק בהן, הלא אח עשו ליעקב. ויעקב טען שרק לו הברכות, בשביל בניו שעתידיים לקבל את התורה. ולכך לא היה מענה לשרו של עשו. אך טען שבסוף הגלות ההמון יתעצל מלהחזיק בידי לומדי התורה, וממילא יבטלו התלמידי חכמים מלימודה. וזהו (לב, כו) ותקע כף ירך יעקב, כי כשם שהירך מעמיד את הגוף, כן מחזיקי התורה מעמידים את לומדיה. וזו כוונת הזוהר, בכף ירכו אלו תמכין דאורייתא, שכיון שתומכי התורה יפסיקו לתמוך בה, טען שרו של עשו, שגם לעשו חלק בברכות. ותשובתו (לב, כו) "בהאבקו עמו", שאף על פי שבטלו תומכי התורה, יעקב בעצמו התאבק בעצמו, היינו שלומדי התורה בעצמם יתאבקו בעוז ובתעצומות להחזיק בתורה אף ללא תומכיה. עד כאן.

ויש לעמוד ולהבין מדוע נאבק המלאך עם יעקב שהיה האחרון שבאבות, ולא נאבק כבר עם אברהם אבינו?

זאת משום שמלאכו של עשו יכל לסבול את אברהם אבינו עמוד החסד, ואת יצחק אבינו, שפשט את צוארו למזבח. אבל את יעקב אבינו שהוא עמוד התורה, את זה מלאכו של עשו אינו יכול לסבול בשום פנים ואופן. ללמדנו, כי עיקר השתדלות המלחמה של היצר הרע היא על לימוד התורה.

"ויבא יעקב שלם" - שלם ר"ת ש'בתאי ל'בנה מ'אדים

וזה שכתוב (להלן לג, יח) "ויבא יעקב שלם" אמרו רבותינו (בראשית רבה פרשה ע"ט סי' ה') "שלם" בגופו. "שלם" כממונו. "שלם" בתורתו.

ופירש רבי שמשון מאוסטרופולי (בספרו ליקוטי שושנים ליקוט מ"א) שישנם שבעה כוכבי לכת וסימנם "שצם - חנבל" והם שבתאי, צדק, מאדים, חמה, נוגה, כוכב, לבנה. ארבעה מהם מורים על הטובה וסימנם "נצכח", ראשי תיבות, נוגה, צדק, כוכב, חמה. ושלושה מהם מורים על הרעה וסימנם "שלם" ראשי תיבות, שבתאי, לבנה ומאדים. שבתאי - מענישה את הגוף, לבנה - מעניש את מי שלא עוסק בתורה, ומאדים מעניש על הממון. וזה שכתוב "ויבא יעקב שלם" שלם ראשי תיבות שבתאי לבנה מאדים, דהיינו שלם מכל מידה רעה שלא פגעה בו כלל.

סגולה להנצל מצרה

ולכן עם ישראל שעוסקים בתורה הקדושה, אין יצר הרע יכול להכנס בהם, וגם מי שהולך לעבוד, הוא מקיים מצוה להביא פרנסה לביתו, ואם הוא גם לומד תורה, אף פגע לא יכול להתקרב לנשמה שלו. כי יש לו נשמה טהורה ולה יש חשמל, ושמה "פניאל", שזה אור מיוחד השומר אותו מכל צרה. ולכן כשהאדם בצרה חס ושלום (כ"כ בספר קרן לדוד, סקלי, נפש דוד סי' קע"ז), צריך לקרוא בתהלים את הפרק (כ, ב) יענך ה' ביום צרה, לפי שבפרק זה יש "חש" אותיות, ו"מל" תיבות, יחד יוצא "חשמל", שכאמור הוא אור מיוחד לשמירה מכל צרה.

ולזה, זכה יעקב מפני שהיה איש תם יושב אהלים, היינו שיושב ולומד באהלה של תורה (כמבואר בתרגום ובמדרשים), ולכן זכה לקבל את הברכות ולהינצל מעשו אחיו.

”וַיֹּאבֶק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלוֹת הַשָּׁחַר” (לב, כה)

עיקר חפץ השטן שנתאחד עם הגשמיות ומלחמתנו לתפוס רק ברוח

המלבי”ם, מבאר שיעקב אבינו התעלה התעלות רוחנית גדולה והפשיט את החומר מעליו, עד שנעשה רוחני לגמרי והוכן לקבל את הנבואה. וזה הנאמר ”ויותר יעקב לבדו”, לפי ש”יעקב” היינו השם הרוחני שלו, והוא נשאר ”לבדו” ללא הגשמיות שלו. אולם מה ש”התאבק איש עמו” זה החומריות שהתאבקה עמו, בכדי שלא יתפשט ממנה, מפני ש”איש” זה הכוונה החומר. אך יעקב נלחם והצליח. ולכך נאמר על יעקב ”לא יכול לו”, היינו שיעקב פשט מעצמו את החומריות ובוה הצליח לנצח את השטן.

והנה מכיון שכבר אמרו חז”ל (בראשית רבה פרשה ע' אות ו') מעשה אבות סימן לבנים, ובכל דבר ודבר שבעולם יש כח עליון שמנהיג אותו, ויש שר לכל אומה ואומה. מה שנאמר (להלן לב, כו) שהמלאך תקע את כף ירך יעקב בהאבקו עמו. הרי זה רומז על זמן עקבתא דמשיחא, שבשעה הזו יהיה השטן שולט הרבה בעולם, שהרי כמו שכף הרגל היא בסוף הגוף, כך בסוף הימים יהיה הרבה יצר הרע בעולם, וצריך להשתדל הרבה כדי לנצח אותו, כי שרו של עשו ישתדל בכל כוחו להתחבר עם ישראל ולהיות עמהם עם אחד, ויצליח בכך חלקית, כנאמר ”ותקע כף ירך יעקב בהאבקו עימו”, ולפיכך בימים אלו אנו עומדים במבחן גדול לקיים בעצמנו (במדבר כג, ט) הן עם לבדד ישכון, ולבסוף נצליח, כפי שלבסוף ניצח יעקב את שרו של עשו.

ובדרך זו יש לבאר את המשך הפסוק ”עד עלות השחר” היינו, עד שיעלה השחר לישראל שתהיה ישועת ישראל, שהוא דומה לשחר, כי הגלות דומה ללילה, ובגלות אומות העולם ומלכות הרשעה הם נאבקים עם ישראל כדי להטעותם מדרך ה' כנאמר (שיר השירים ז, א) שובי שובי השולמית שובי שובי ונחזה בך, היינו שאומות העולם קוראים לנו שובו אלינו ונחטא יחד. ועם הידיעה שהסוף קרוב והנצחון שלנו קרוב, כנאמר ”עד עלות השחר” עוד נוסף חיילים לתורה ולתעודה, להתקרב יותר אל אבינו בוראנו, ולבוז לשטן ולסטרא אחרא ולאומות העולם החפצות ”להתאחד עמנו”.

”וַיֹּאבֶק אִישׁ עֲמֹז עֵלֹת הַשָּׁחַר” (לב, כה)

כל שישראל עושים ומצליחים בעולם הזה בזכות מלחמתו של יעקב אבינו

במדרש שיר השירים רבה (פרשה ג' סי' ב') רבי יודן אומר תרתי, כל הרוכלות שישראל עושין ומצליחין בעולם הזה בזכות אותו האבק של יעקב אבינו. וכל פרקמטיא שישראל עושין ומצליחים בעולם הזה בזכות אותו אבק של יעקב אבינו. רבי עזריה אמר תרתי כל המלחמות שישראל עושים ומצליחים בזכות אבק של יעקב אבינו. וכל תורה שישראל עושין בזכות יעקב אבינו. עד כאן דברי המדרש, ומה מפליאים הדברים.

”וַיֹּאבֶק אִישׁ עֲמֹז עֵלֹת הַשָּׁחַר וַיֵּרָא פִּי לֹא יָכַל לֹו וַיִּנְעַ בְּכַף יָרְכוֹ” (לב, כה-כו)

המלאך אחז בגיד הנשה

פשט הפסוק צריך ביאור מה כוונתו, והנה בפרקי דר' אליעזר (פרק ל"ז) מתוארת התאבקות זו של יעקב אבינו עם שרו של עשו, ואיתא שם: ”רצה יעקב להתגבר עם המלאך, והפילו לארץ, מה עשה המלאך אחז בגיד הנשה שעל כף הירך ונשה גיד הנשה שלו”.

על מה התאבקו

הגמרא (חולין צא.) אומרת בשעה שנאבק שרו של עשו עם יעקב העלו אבק עד כסא הכבוד, והפירוש הוא שכל אחד נאבק על דעותיו והראה את כוחו וגבורתו בפיו כדרך המתאבקים כשזה קם זה נופל.

והנה יעקב אבינו שהיה מסתכל באספקלריא המאירה, ראה מראש מה שיקרה לבניו עד סוף כל הדורות, ואז הראה לו שרו של עשו שכוונתו היא להסית ולהדיח את ישראל מאמונתם, ועל כך היתה מלחמתם וכדלהלן.

המלאך פיתה את יעקב לכפור בבורא ויעקב סתרו על ידי ”עלות השחר”

הכלי יקר (בד"ה מיד, וקדמו רבנו בחיי) פירש את המילה ”וּיֹאבֶק”, על פי הכלל שהאותיות אחה"ע מתחלפות, לפיכך האות א' כאן מתחלפת באות ח' וכאילו נאמר ”וּיַחבֶק”, ללמדנו שהמלאך שרו של עשו רצה להיות ”חבוק” בו, כדי שיעקב ימשך אחריו ויכחיש את האמונה בבורא העולם. ולכך ממשיך הפסוק ”עַד עֲלֹת הַשָּׁחַר”, כי עלות השחר מוכיח שיש מנהיג

לבירה הוא הסובב את השמש, ובוזה מכירים בחוש שיש בורא ומנהיג לעולם ויוצאים מכלל טעות, וכמו שכתוב באברהם שהכיר את בוראו על ידי שהתבונן בגלגל השמש, וכמו שנאמר (ישעיה מא, ב) מי העיר ממזרח צדק, שזה נדרש על אברהם (זוהר בראשית דף פ"ו ע"א). זוהי המרגלית הטובה שהיתה תלויה בצוארו של אברהם (ככתוב בילקוט שמעוני רמז ק"ו), שהיה מזכה הרבים ומפרסם את אלהותו יתברך ומחזיר את הבריות בתשובה שלמה על ידי שמוכיח להם את האמונה. וכשמת, לקח הקב"ה מדה זו של הוכחת האמונה ותלאה בגלגל חמה. זאת אומרת שעל ידי שיסתכלו בשמש יהיו חוזרים בתשובה, כי רואים את גדלות הכורא מהגלגל חמה. ומה משמשו כן, הוא בכבודו על אחת כמה וכמה. וזהו "עד עלות השחר", כי כשהאיר היום יעקב הסתכל בשמש שהיה בה הוכחת האמונה, ובוזה סתר את טענות המלאך, ובוזה ניצח יעקב את המלאך והוא עזבו.

"וַיֵּרָא כִּי לֹא יָכֹל לֹא וַיִּגַע בְּכַף יָרְכוֹ" (לב, כו)

יעקב נגע בכף ירכו בכדי לבדוק האם הוא מלאך

במדרש תנחומא הישן (במבוא עמ' קכ"ו, ונוכר בקצרה בבעל הטורים כאן) מובא טעם נפלא מדוע נגע המלאך בכף ירך יעקב: שבכל אותו הלילה התאבק המלאך עם יעקב, ולא יכול לו, אמר המלאך, שמא זה מלאך כמותי? אראה אם הוא מלאך או לא. מיד נגע המלאך בארכיבותיו של יעקב, להבחין אם יש לו קפיצת כף, שהרי אין למלאך לא כף ולא חוליות, לפי שאין להם ישיבה, כדכתיב (זכריה ג, ז) ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה. הרגיש המלאך שיש ליעקב קפיצת כף, אמר, ודאי אדם הוא, אלך ואקע כף ירכו.

המלאך הצליח לפגוע בכף ירך יעקב מפני שנשא שתי אחיות

טעם נוסף כתב רבנו בחיי (כאן בד"ה ודבר ידוע), שהמלאך הצליח לפגוע בכף ירך יעקב רק מפני שנשא שתי אחיות בחייהן, והיה העונש במקום החטא. ובספר שפתי כהן (מגורי האר"י, להלן לב, לג עה"פ על כן לא יאכלו) הוסיף עוד, שהרי אמרו חז"ל במסכת מגילה (דף יג.) אין אשה מתקנאה אלא בירך חבירתה, ולכן נענש בירך.

בבעל הטורים (כאן) כתב, שהמלאך נגע בכף ירך יעקב כדי להטיל בו מום ובוזה לפוסלו מן עבודת הכהונה, שקנה יעקב הבכורה מעשו, והעבודה היתה שייכת לבכורים, ורמז לדבר "בכף ירכו" בגימטריא "לפוסלו מכהונה".

**"וַיֹּתֵר יַעֲקֹב לְבַדּוֹ... וַיֹּאמֶר לֹא אֶשְׁלַחְךָ בִּי אִם בְּרַכְתָּנִי... וַיֹּאמֶר לֹא יַעֲקֹב יֹאמֶר
עוֹד שְׂמֵךְ בִּי אִם יִשְׂרָאֵל" (לב, כה-כט)**

סוד גדול טמון בחזרת יעקב לקחת פכים קטנים שעי"ז ניצח את השטן

כתב רש"י (ומקורו מהגמ' במסכת חולין דף צא). וזה לשונו: ויותר יעקב, שכח פכים קטנים וחזר עליהם. עד כאן לשונו. והדברים צריכים תלמוד על שום מה היה צריך לחזור על פכים קטנים?

ופירשו רבותינו (עי' בס' ליקוטים מפרדס וישלח דרוש ד') שעשה כן כדי לתפוס את השטן. שהנה "פכים קטנים" עולה בגימטריא שלש מאות חמשים ותשע, בדיוק גימט' שטן. אלא שדבריהם צריכים ביאור. ויראה בס"ד לבאר את דבריהם שבפכים קטנים אלו היו ניצוצי קדושה, וברגע שיעקב היה מברר אותם מיד הייתה באה הגאולה.

ולפי דרך זו יש להוסיף ש"ישראל" עולה חמש מאות ארבעים ואחד, ו"יעקב" עולה כמנין מאה שמונים ושתים, והנה ההפרש שבין יעקב לישראל, עולה שלוש מאות חמשים ותשע, כמנין "שטן", לומר שלא יאמר עוד שמך יעקב, אלא שם ישראל הכולל את השטן ומבטלו.

"וַיֹּאמֶר שְׁלַחֲנִי בִּי עֲלֵה הַשָּׁחַר וַיֹּאמֶר לֹא אֶשְׁלַחְךָ בִּי אִם בְּרַכְתָּנִי" (לב, כז)

המלחמה על החודשים

בספר אמרי נועם (הורויץ, דרוש לחנוכה עמ' שכ"ה) מבאר שעשו לקח את חודשי תמוז ואב שהם בחינת נצח והוד [דנוק'] שהם כנגד העיניים, ורצה לקחת גם את חודשי טבת ושבת, שהם בבחינת נצח והוד [דז"א] ובבחינת העינים, ולכן רדף אחרי יעקב, וזה שכתוב (לב, כז) ויאמר לא אשלחך כי אם ברכתני, "אם ברכתני" עולה בגימטריא שבע מאות עשרים ושלש, כמנין גימטריא "טבת שבט", והיינו שיעקב דרש משרו של עשו לוותר על חדשים אלו.

עוד נאמר בתורה (לב, כט) "לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל", והנה מילות הפסוק "יעקב" "ישראל" גם הן עולות בגימטריא כמנין "טבת שבט", דהיינו ששרו של עשו הסכים עמו שחדשים אלו לא ישלוט בהם.

"וַיִּזְרַח לוֹ הַשֶּׁמֶשׁ כַּאֲשֶׁר עָבַר אֶת פְּנּוֹאֵל וְהוּא צָלַע עַל יָרְכּוֹ" (לב, לב)

השקיעה לצורך הזריחה

רש"י (כאן) מפרש את הפסוק בשם מדרש אגדה (והובא בכראשית רבה פרשה ע"ח ס' ה') ויזרח לו, לצרכו, לרפאות את צלעות... ואותן שעות שמיהרה לשקוע בשבילו כשיצא מבאר שבע, מיהרה לזרוח בשבילו. עד כאן. דהיינו שהקב"ה היטה את השמש ממסלולה פעמיים לצורכו של יעקב, בראשונה כשיצא מבאר שבע, הקדים את שקיעת החמה כדי שישן בבית מלונו של הבורא בהגיעו אל הר המוריה (כפי שכתב רש"י בראשית כח, יא). ובשנית כאן, שהקדים להוציא את החמה, כדי לרפאות את יעקב, ובזה השלים את השעות שהיו חסרות לעולם.

רמז נפלא בפסוקנו מובא בשם בעל ה"שבט מוסר", שיש בו כדי להטיף טללי תחיה וחיוזוק לכל אלו שנראה להם כי שקעה עליהם החמה שלא בעונתה, אנשים שהיו להם זמנים טובים יותר, וכיום כל מצבם ומעמדם חושך ואפילה, ואינם רואים כל אור בחייהם. שהרי אצל יעקב אבינו ראינו ששקעה החמה, ולמראית העין היה נראה שהפסיד ב' שעות מאור היום. ברם לפי האמת אותה השמש ששקעה וחדלה מהאיר על הארץ, הייתה בוקעת ועולה לו כש"ותקע כף ירכו", כשהוא בעצמו היה צריך לה בסוף הכ"ב שנה, כשהיה צולע על ירכו אז הקדימה לזרוח ב' שעות קודם זמנה כדי לרפאותו. נמצא שמה שהיה נראה לעינינו כרעתו, היה בעצם לטובתו ולעזרתו. ובאמת כך הם כל הקשיים, הם הם בעצמם "זריחה" עבורו.

אריה טורף במסיכה

שמענו על כך משל שהביא הגה"צ רבי פינחס רוזנבוים זצ"ל. באחד מבתי ישראל, בשעה שהסבו בני הבית לסעודתם בהשקט ובכטחה, הגיע לביקור ללא כל הודעה מוקדמת, מלך החיות, האריה בכבודו ובעצמו. למותר להאריך בגודל הפחד והבהלה שנפלו על בני הבית, הכל חיפשו מחסה ומגן מפני פחד המוות. זה נכנס לארון הספרים וזה לארון הבגדים. זה קפץ על הארון וזה כמעט נפל מהחלון... והנה ממקום מסתורם הנם רואים את אחיהם הקטן יושב לו בשלווה, לא קם ולא זע, ואדרבה מביט לאריה בעיניו, כשכולו אומר שלוות הנפש וישוב הדעת. המה ראו כן תמהו, כיצד יתכן מעמד נורא כזה. ביותר גדלה פליאתם משראו שהאריה מתקרב אליו מתוך נהמת הארי והחל מחבקו ומגפפו מכל צדדיו והוא אינו מתפעל כלל, משל מחבקו אביו באהבה רבה... אחר זמן מה הסיר האריה את המסווה מעל פניו ונתגלה אליהם אביהם ברוב פארו והדרו. אחר ששקטו הרוחות, שאלו האחים את אחיהם הקטן על מעשהו

וגבורתו, כיצד לא רעד גופך מפחד? כיצד זה נשארת לעמוד בסמוך לאריה מבלי להניד עפעף ועוד יספת להביט לו בפניו? ויען ויאמר, חשבתי לעצמי, הנה דירתנו ניצבת בקומה השלישית, גם הבית נעול על מנעול ובריח ואם כן כיצד נכנס האריה דרך דלת הבית, וכי יש בידו מפתח לביתנו? גם לו היה בידו מפתח, וכי ביד מהלך על ארבע לתחוב מפתח בחור הדלת לסובב את המנעול ולפתחו?! על כן הבנתי שאין כאן אריה ולא חיה טורפת, אלא הוא אבינו אוהבנו שהוא "בעל הבית", רק בידו ה"מפתח" לבא הביתה, והוא המסתתר תחת עור האריה ואין כל מוזיק בא עלינו. אם כן ממה יש לי לחשוש ולפחד? על כן הבטתי ל"אריה" בעיניו, כאומר לו להדיא "ידעתי אבי ידעתי" כי אתה המסתתר תחת עור האריה, וחפץ אני בקרבתך גם בזו העת ואזעק לפיך "ידיד נפש אב הרחמן", רחם עלי וקבל רצוני להתקרב אליך כמאז. ואכן האב השיב לי באהבה כפולה ומכופלת, ואף בעודו לכוש בעור אריה, המסתיר את "אבהותו" חיבקני ונישקני...

הנמשל הינו, פעמים נראה לנו כי "אריה" טורף ושואג בא לקראתנו, זה בחולי קשה, וזה בהמתנה לזרע של קיימא, זה ב"מיעוט" נחת דקדושה מבניו או בנותיו, וזה בקושי הפרנסה או בקושי שבין איש לרעהו... ועתה בינו נא זאת, מי עשה כל אלה, הן אב אחד לכולנו ואין עוד מלבדו וזולתו בשמים ובארץ, ורק בידו ה"מפתח" לעשות בעולם ובבריותיו ככל רצונו. ואם כן בעל כרחך שה"אריה" הטורף, אינו אלא אבינו אב הרחמן, תחת לבושים והסתרות. ועל כן אין לך אלא להביט "בעיניו" ולומר לו, הנה אבי אתה, מכיר אני בכך אף מתחת לעור האריה הנראה כמחשיך ומסתיר ולא אעזבך. ובזה יפתחו בפניו שערי רחמים ויצא מאפילה לאורה ומשעבוד לגאולה, ואף בטרם בא הישועה הנגלית, לא יהא חושך בעדו בראותו את אביו מביט עליו ברחמים וחמלה.

"עַל בֶּן לֹא יֵאָכְלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת גִּיד הַנֶּשֶׁה אֲשֶׁר עַל בֶּף הַיָּרֵךְ עַד הַיּוֹם הַזֶּה כִּי נִגַע בְּכַף יָרֵךְ יַעֲקֹב בְּגִיד הַנֶּשֶׁה" (לב, לג)

כמה טעמים באיסור אכילת גיד הנשה

בחזקוני (כאן) כתב טעם נפלא לאיסור אכילת גיד הנשה, שבדין הוא שיש לקנוס ולענוש את בני ישראל שלא לאכול גיד הנשה, מפני שהניחו את אביהם לילך יחידי, כדכתיב (לעיל לב, כה) ויותר יעקב לבדו. והם היו גבורים, והיה להם להמתין על אביהם, ולסייע אותו אם יצטרך. ומפני שלא עשו כן, שלא ליוו אותו, ניזק אביהם על ידם, לכן נאסר עליהם לאכול את

הגיד הנשה, שיהיה זה להם לזכר עולם להיות זרזים במצות לוייה. עד כאן. וכעין זה כתבו תוס' בהדר זקנים ובפירוש משנת הרא"ש (כאן).

ורבנו יוסף אנגילוני ז"ל (אחד מבעלי התוס'), כתב בס' חצי מנשה (גרסברג, עמ' ל"א) גיד הנשה מפוזר בירך, וממנו הזרע, ולכך נגע המלאך באותו המקום שלא יוליד, ולא הוליד עוד, ועל כן לא יאכלו.

בספר החינוך (מצוה ג) מבאר את טעם מצות איסור גיד הנשה בזה הלשון, משרשי מצוה זו, כדי שתהיה רמז לישראל שאף על פי שיסבלו צרות רבות בגלות מיד העמים ומיד בני עשו, שיהיו בטוחים שלא יאבדו, אלא לעולם יעמוד זרעם ושמם, ויבוא להם גואל ויגאלם מיד צר. ובזכרם תמיד ענין זה על ידי המצוה שתהיה לזכרון, יעמדו באמונתם ובצדקתם לעולם. ורמז זה הוא לפי שאותו מלאך שנלחם עם יעקב אבינו, שהיה שרו של עשו, רצה לעקרו ליעקב מן העולם הוא זורעו ולא יכול לו, וציערו בנגיעת הירך, וכן זרע עשו מצער לזרע יעקב, ולבסוף תהיה להם ישועה מהם, כמו שמצינו באברהם שזרחה לו השמש לרפואתו ונושע מן הצער. כן יזרח לנו השמש של משיח וירפאנו מצערנו ויגאלנו, אמן במהרה בימינו. עד כאן.

"עַל כֵּן לֹא יֵאָכְלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת גִּיד הַנֶּשֶׂה" (לב, ג)

יעקב החביא את שטר קניית הבכורה בירך ולכך הירך טומאה

בספר כסא רחמים (מלמד, כאן) הביא את מה שהקשו רבותינו ז"ל למה המלאך נגע דווקא בכף ירך יעקב, ולא בידו או בזרועו או בראשו? ומתריצים, כי בזמן שקנה יעקב את הבכורה לקח מעשו שטר מכירה ולא היה יודע באיזה מקום ישמור את השטר בכדי שלא יגנוב אותו עשו. מה עשה? חתך את כף ירכו והניח את השטר בתוכה, ושב ותפרה ונתן מעט שמן על החתך ושב ונתרפא ונעשה כבתחלה. ובהיות ושרו של עשו ידע את כל זאת, לכך נגע בכף ירכו, כדי ליקחה מאתו. אך יעקב לא הניחו ליקח ממנו, ושפך שרו של עשו את קליפתו על ירך יעקב.

ולכך מובן שמכיון שהטומאה הגיעה אל גיד הנשה, ישראל שנקראים צאן ובהמה טהורה, נאסרו לאכול גיד הנשה מבהמה טהורה וכמו שנאמר בתורה על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה. וזה שאמר הנביא (ישעיה ט, ז) דבר שלח ה' ביעקב ונפל בישראל, רצונו לומר, שלח גיד הנשה ליעקב ונפל איסורו על כל ישראל.

להזהר בגיד הנשה

והנה כל מי שרוצה לידע עד כמה קשה קליפתו של גיד הנשה, יראה שאם ח"ו יניח בלילה ידו על כף ירכו ויישן, ויראה כמה חלומות רעים יחלום בר מינו, וכמו שמצאנו בפירוש רבנו אפרים (בפסקונו) שכתב וזה לשונו, כל אדם יזהר שלא ישים ידו כשישן על גיד הנשה, מפני שבעלי חלומות יבהלוהו, כי שם חצי הגוף. ע"כ. השם יצילנו מכל מיני איסורים ובפרט ממאכלות אסורים ומחלומות רעים ומהרהורים רעים אמן כן יהי רצון. עד כאן.

מעשה נורא במת שאחזו בגיד הנשה

ובספר חסידים (סימן תש"ח) הובא מעשה פלא, בשני בני אדם שהיו שונאים זה את זה, ומת אחד מהם, ורצה המת לנקום בשונאו החי שלא תהא לו מנוחה. בא ואמר לו בחלומו, מה אתה סבור, שאין המתים יכולים להזיק? תפש המת בגיד הנשה של החי, ולמחר בהקיצו משינתו כאב לו המקום של גיד הנשה.

"על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה" (לב, לג)

האוכל בתעניות כאילו אכל גיד הנשה

כתב בספר כסא רחמים (מלמד, כאן) אמרו רבותינו ז"ל (עקידת יצחק וישלח שער כ"ו עין שם), כל מי שאוכל ביום צום של ארבע תעניות, כאילו אכל את גיד הנשה. וצריך להבין, מה שייכות יש בין ארבעה צומות לגיד הנשה? ויש לומר, כמו שיש איסור וקליפה על גיד הנשה, כך ישלטו הקליפות על מי שאוכל בארבעה צומות, ואינו זוכה לראות בנחמת ציון שיהיו לששון לשמחה ולמועדים אלו ארבעה צומות. וזה שנרמז על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה, "את" ראשי תיבות תשעה אב, "גיד" בגימט' י"ז, כנגד י"ז בתמוז, עוד מרמזים אותיות המילה "גיד", ג' בתשרי, י' בטבת, והאות ד' מרמזת על ד' צומות הנזכרים. עוד מרמזת המילה "הנשה" שעולה בגימט' שס"ד יחד עם ד' האותיות, כמנין ימות החמה חסר יום אחד, הוא יום הכיפורים יום מיוחד בשנה שאין שטן יכול לקטרג בו. לפיכך כל מי שאוכל באלו הימים, כאילו אכל "את גיד הנשה" שהוא אסור מן התורה. וזהו שכתוב, על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה. עד כאן.

"על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנֶשֶׁה" (לב, לג)

שאלה שהרעישה את העולם, האם גיד הנשה נוהג גם בנקבות

הגאון רבי יהונתן אייבשיץ בספרו כרתי ופלתי, הסעיר בשעתו את העולם התורני, בדין גיד הנשה, עקב היותם של הדברים תמוהים עד למאוד.

זכה הם דברי הכרתי ופלתי (יורה דעה סימן סט ס"ק טז) וזה לשונו, בזמני היה מנקר אחד אפילו בעל תורה ומומחה למאוד, ונשתבש בדעתו לומר על גיד אחר שהוא הגיד האמיתי, ועד היום הזה טעינו אנחנו ואבותינו בגיד שאינו גיד שאסרה התורה. והיה הולך ושב בכל ארץ אשכנז ומרעיש הבריות. עד שבא לפראג והציע דבריו לפני חכמי העיר הגאונים, ואני חקרתי ובדקתי את הדבר, ומצאתי שזה הגיד [שלדעתו של המנקר], אינו רק בבהמות זכרים ולא בבהמות נקבות, ואז הראיתי לו סמ"ג שכתב דגיד הנשה נוהג בזכרים ובנקבות, ועל ידי כך אישתקל מילוליה. עד כאן לשונו.

והנה כאשר יצא הספר לאור, נרעש עולם התורה עד למאוד, וכלשון הגאון בעל החתם סופר (שו"ת חתם סופר ח"ב יו"ד ר"ס אות ט) "ורבים תמהו על שגגה גדולה שיצאה מהשליטים", שהרי דברי הסמ"ג שמצות גיד הנשה נוהגת בזכרים ובנקבות, הכוונה היא שהאיסור חל בין על ישראלים זכרים ובין על ישראליות נקבות, וכדרכו של הסמ"ג לכתוב בכל שאר המצוות, ובלי ספק אין הכוונה לבהמות זכרים ונקבות, כפי שטען הכרתי ופלתי!

עד כדי כך היתה התמיהה גדולה, שבספר תולדות אדם להגר"ז (חלק ב' סימן ס"ה) כתב שמכאן יש להוכיח שהשגיאה מצודתה פרוסה על כל החיים, ואף על גאון וקדוש כרבי יהונתן אייבשיץ.

ואולם, היו שניסו ליישב את הדברים בדרכים שונות.

החתם סופר (שם בשו"ת, יו"ד סי' ס"ט) מפלפל בדברים וכתב, "ואני אומר דברי חכמים קיימים" וביאר, שהרי יש לחקור מדוע באמת לא נפטור את הנשים מאיסור גיד הנשה, שהרי הכתוב (כאן) אומר בפירוש "על כן לא יאכלו בני ישראל וגו'", ואם כן היה לנו ללמוד "בני ישראל" ולא בנות ישראל? ואף שלכאורה יש ליישב, שלא מצינו חילוק בין אנשים לנשים אלא במצוות שהן בקום ועשה, אבל במצוות לא תעשה, השווה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה. מכל מקום הרי מצינו גם בלא תעשה בטהרת כהנים שלא יטמאו למתים שנאמר

(ויקרא כא, א) אמור אל הכהנים בני אהרן, ודרשו חז"ל (יבמות פה). ולא בנות אהרן, הנה לנו שגם בלא תעשה ממעטים נשים, ואם כן בגיד הנשה, מדוע נוהגת מצוה זו בנשים ובנקבות? ובעל כרחך צריך לומר, שלגבי טהרת כהונה יש סברא לחלק בין אנשים לנשים לענין קדושת כהונה, ולכך למדו דוקא שם בני אהרן ולא בנות אהרן, מה שאין כן בשאר לא תעשה שאין סברא לחלק בין זכרים לנקבות, לא מחלקים. ומעתה כשכתוב בתורה "בני ישראל", תלוי הדבר בסברא האם יש לחלק בין נשים לגברים, או לאו, ואילו גיד הנשה הוא אותו גיד הנשה שטען המנקה ולא כאשר ידוע לכל העולם, והנה נבדק ונמצא שזה הגיד ישנו רק בבהמות זכרים ולא בבהמות נקבות, אם כן שוב יש סברא לחלק בין אנשים לנשים, ויש לנו לומר שיהיה אסור גיד זה רק באנשים, ומדוע כתב הסמ"ג שהוא אסור בין בזכרים ובין בנקבות? אין זאת אלא שגיד הנשה הוא המוחזק ביד כל ישראל לגיד הנשה והוא נמצא בין בבהמות זכרים ונקבות ולפיכך אין מקום לחלק במצוה זו בין זכרים לנקבות, ולא כטענת המנקה. וזו היתה הוכחתו הניצחת של הכרתי ופלתי, ודברי חכמים קיימים. עד כאן יישובו של הגאון חתם סופר בדרך פלפול.

אולם הגאון בעל "משמרת שלום" מבערימליא (פרדס יוסף פרשת וישלח) כששמע על כך כתב שלחנים הרעישו על הכרתי ופלתי, כי טעות סופר נפלה בדבריו ובמקום סמ"ג יש לגרוס סה"ג, דהיינו ספר הלכות גדולות, ושם אכן מבואר שצריך לנקר גיד הנשה גם בבהמות נקבות.

פתרון אחר התפרסם בקובץ הפרדס (חלק ד' חוברת א'), שם העיד רבי שלמה נכס מלוס אנג'לס שבידו "כרתי ופלתי" מן המהדורה שהודפסה בחיי רבי יהונתן אייבשיץ, ובכתב ידו תיקן ר' יהונתן מסמ"ג לסה"ג - והוא "סדר הלכות ניקור" מקדמון אחד, ושם אכן נכתב בפירוש כי יש לנקר הגיד מבהמות נקבות. עד כאן. הובא כל זה בספר ממוצא שלל רב (פרשת וישלח. וראה קובץ וילקט יוסף שנה י"ד תרע"ב, קונטרס י"ח סימן קע"ח).

"וַיִּשֶׂם אֶת הַשְּׁפָחוֹת וְאֶת יְלִדֵיהֶן רֵאשֻׁנָה וְאֶת לֵאָה וְיְלִדֶיהָ אַחֲרָנִים וְאֶת רַחֵל וְאֶת יוֹסֵף אַחֲרָנִים" (לג, ב)

נבואת הגר"א שמתגשמת אל מול עינינו

מובא בשם הגר"א (בקונטרס הנדפס מהגר"א וסרמן זצ"ל על עקבתא דמשיחא) שכל הפרשה מרמזת על זמן הגאולה, אז יהיו הערב רב המנהיגים, והם בבחינת "השפחות ואת ילדיהן ראשונה", ו"לאה וילדיה", אלה המון בית ישראל שינהרו אחריהם ויהיו במדרגה שניה. "ואת רחל ואת יוסף אחרונים" אלו התלמידי חכמים שיהיו מושפלים מכל.

והנה נתקיימו דברי הגר"א זצ"ל בזמננו, וזה מראה כי קרובה ישועתנו לבוא, וכל מי שיעמוד
בנסיון האחרון הזה, יתרומם לעתיד למדרגה גבוהה מאוד.

"וְהוּא עֵבֶר לַפְּנִיָּהִם וַיִּשְׁתַּחוּ אֶרְצָה שִׁבְעַת פְּעָמִים עַד גִּשְׁתּוֹ עַד אָחִיו" (לג, א)

כיצד יתכן שיעקב השתחוה לעשו

ידועה הקושיה איך יעקב אבינו שהיה בחיר שבאבות וכמו שאמרו חז"ל במדרש רבה (בראשית,
פרשה ע"ו), והוא אחד מארבעה דיוקנות שנמצאים תחת כסא הכבוד, הוא יעקב אבינו.
(עיין חגיגה וסוטה יג; ובבראשית רבה פרשה פ"ג סי' ג', ובזוהר הקדוש פקודי דרמ"ב ע"א). כיצד יתכן
שהשתחוה לעשו אחיו שהוא עבודה זרה וסטרא אחרא?

ומצאתי בזוהר הקדוש (וישלח דף קע"א ע"ב), על פסוקנו שבאר כך וזת"ד: והוא עבר לפניהם
וישתחו ארצה שבע פעמים, וקשה, הן יעקב שהוא המושלם שבאבות והקדוש ברוך
הוא בחר אותו לחלקו, ואיך השתחוה לעשו הרשע, שהוא מצד אל אחר, וכל המשתחוה לו
משתחוה לאל אחר, וכתוב (שמות לד, יד) לא תשתחוה לאל אחר כי ה' קנא שמו? ואם תאמר
שיעקב השתחוה לעשו בגלל שאמרו תעלא בעדיניה סגיד ליה [שועל בזמנו, דהיינו כשזמנו
טוב, כשעלה לגדולה, תשתחוה לו]. זה אינו כך, מאחר שעשו כאל אחר היה? אלא שיעקב לא
השתחוה לעשו ולחלקו כלל, וככתוב (שמות כג, ב) וישתחו ישראל על ראש המטה, וכי ליוסף
בנו השתחוה? אלא למקום השכינה השתחוה. גם כאן ביעקב שכתוב והוא עבר לפניהם, מי זה
והוא? זו השכינה העליונה שהיתה הולכת לפני יעקב, וזו השמירה העליונה. כיון שראה יעקב
שהשכינה עברה, אמר, זה הזמן להשתחוות לפני הקדוש ברוך הוא שהלך לפניו. כרע והשתחוה
שבע פעמים עד גשתו עד אחיו. ולא כתוב וישתחו לעשו, אלא כיון שראה שהקדוש ברוך הוא
עבר לפניו, השתחוה לעומתו, שלא ראוי להשתחוות לאחר חוץ ממנו.

"והוא" היינו הקדוש ברוך הוא

ומבואר מדברי הזוהר הקדוש שהפירוש של "והוא עבר לפניהם", מהו "והוא", זו השכינה
העליונה שהיתה הולכת לפניו, וכיון שראה אותה יעקב, אמר עתה הגיעה השעה
להשתחוות אל הקב"ה, שהיה הולך לפניו ע"ש. ובאמת שכך איתא בזוהר הקדוש (נה דף פ"ז
ע"א) על הפסוק בתהלים (כד, ב) כי "הוא" על ימים יסדה, שהקשה הזוהר מאן "הוא", דא

קודשא בריך הוא. [מיהו "הוא" הנאמר בפסוק? זהו הקדוש ברוך הוא.] וכך נאמר בספר איוב (כה, כד) כי "הוא" לקצות הארץ יביט, עיין שם.

וכיוצא בזה כך גם שנו חכמים בגמרא נדה (לא.) על הפסוק (בראשית ל, טז) בלילה "הוא", מלמד שהקב"ה סייע באותו מעשה עיין שם. הנה גם כאן פירשו חז"ל את המילה "הוא" שהכוונה אל הקדוש ברוך הוא. וכיוצא בזה כתבו התוספות (סוכה מה. ד"ה אני והו) שתיבות התפילה בהושענות "אני והו" עולים בגימטריא "אנא ה", עיין שם.

ולפי זה יובן שאף על פי שכביכול היה נראה שיעקב משתחוה אל מול עשו אחיו, באמת היה משתחוה לצד השכינה העליונה. וכיוצא בזה ראיתי בספר אגרא דפרקא (אות קס"ה) שיעקב אבינו במה שהשתחוה לעשו לא התכוין אלא לקודשא בריך הוא עיין שם. ולכך גם נאמר "עד גשתו עד אחיו", ולכאורה היה נכון לכתוב עד גשתו לאחיו? אלא שמבאר הזוהר הקדוש הנ"ל, שכיון שראה יעקב שהקב"ה הולך לפניו, לכן השתחוה כנגדו שבע פעמים עד שהגיע אל עשו אחיו, כדי שלא לתת כבוד ולהשתחוות לאחר זולתו יתברך עיין שם.

ויש להוסיף שהנה יעקב אבינו בכל השתחויה היה מבקש שיזרהו השם יתברך להנצל מעשו אחיו. ולכך נאמר וישתחו ארצה, "וישתחו" עולה בגימטריא "שמע קולנו ה' אלהינו", היינו שהתפלל יעקב שהקב"ה יעזור לו וישמע תפילתו כדי להנצל מעשו.

"והוא עבר לפניהם" בגימטריא מלך מלכי המלכים

והנה המילים "והוא עבר לפניהם" הם בגימטריא "לפני מלך מלכי המלכים", ללמדנו את האמור, שיעקב אבינו השתחוה לפני מלכו של עולם דוקא. רמז נוסף לכך יש במילים "והוא עבר לפניהם", שהם עולים בגימטריא כמספר "אור פני מלך חיים" בדיוק (וכיוצ"ב כתב בס' ברית דוד להגר"ד ברדא שליט"א, עמ' קי"ט).

"והוא עבר לפניהם וישתחו ארצה שבע פעמים עד גשתו עד אחיו" (ג, א)

השתחוה שבע פעמים, כנגד שבע שמות הויה העולים יעקב

יש להתבונן למה השתחוה יעקב אבינו ז' פעמים ולא הספיק השתחויה אחת. וראיתי להגאון המקובל האלהי, הדיין המצויין, רבי רפאל יעקב בן שמחון זצ"ל, חד מחברייתא מרבני עי"ת פאס אשר במרוקו, בספרו סובר הרזים (כללי חכמת הקבלה, דנ"ד ע"ב, אות ו', ג'רבא התשי"ד) שכתב, כי יעקב בא מייחוד הספירות הגדולה והגבורה שהם אברהם ויצחק, זה ימין זה שמאל,

ויעקב אב הרחמן סוד התפארת הכוללת שבע ספירות, ולכן שבע פעמים שם הוי"ה עולים בגימטריא יעקב, עיין שם. ולפי זה מובן מדוע השתחוה יעקב לפני עשו שבע פעמים דוקא, כי כאמור בזוהר (פרשת וישלח סח"א דף קע"א ע"ב) השתחוה כלפי שכינה, ושבע פעמים שם הוי"ה עולים כמנין שמו יעקב.

ויש לרמוז זאת כי "שבע פעמים" עולים בגימטריא "וישמע אלהים", שכיון שהקדוש ברוך הוא ראה שכל כוונתו של יעקב היתה רק לכבודו יתברך, לכן שמע אל קולו ולבקשתו והצילו מעשו אחיו. וזהו שאמר "עד גשתו עד אחיו", מרמז שה' ענה לתפלתו, לפי שמילים אלו עולים בגימטריא מספר ה' כבר נשבע ליעקב". לרמוז למה שאמר הקב"ה ליעקב (בראשית כח, טו) ושמתוך בבל אשר תלך, והשיבותיך וגו' כי לא אעזבך וגו'. וכן אמר הפייט "נשבע ה' ליעקב, אל תירא עבדי יעקב".

השתחוה ז' פעמים כנגד ה' לבטל את ז' כוחות הטומאה של עשו

אולם עדיין צריכים אנו למודעי, מדוע בחר יעקב להשתחוות שבע פעמים בדוקא לא פחות ולא יותר.

ומצאתי להגאון הקדוש אריה דבי עילאי, הרב מגלה עמוקות (פ' ואתחנן אופן קצ"ב) שביאר, מפני שיש לקליפת עשו שבעה כוחות טומאה, וכמו שמצינו על היצר הרע שהוא שרו של עשו (סוכה נב). שיש לו ליצר הרע שבעה שמות, שהם רומזים על שבעה כוחות הטומאה שיש ליצר הרע. וכדי להכניע את שבעת כוחות הטומאה של הנחש, לכן הוצרך יעקב אבינו להשתחוות שבע פעמים לפני הקב"ה, קודם הגיעו אל עשו, שעל ידי שבע השתחויות אלו, הכניע את שבעת הכוחות של קליפת עשו והחליש אותו עיין שם.

ועל פי זה יובן היטב מדוע דוקא יעקב הוא שהשתחוה שבע פעמים, משום שדוקא בכוחו היה לבטל את שבעת כוחות הטומאה, כיון שיעקב הוא מדת תפארת, והתפארת כוללת "שבע" ספירות כנודע. גם "תפארת" היא מלשון "פאר", ו"פאר" אלו תפילין כמו שנאמר (יחזקאל כד, יז) פארך חבוש עליך. וכפי שהיה נוהג רבנו הרא"ש לומר ברכות השחר עד ברכת "עוטר ישראל בתפארה" ורק אז היה מניח תפילין, כדי לרמוז לתפילין שנקראים פאר. ויבואו הדברים יפה עם דברי הרב שלמי ציבור (דיני תפילין דף ל"ח ע"ב) שכתב שהטעם שכורכים שבע כריכות ברצועות התפילין של יד על הזרוע, כנגד שבע נערות הראויות לתת לה מבית המלך. עיין שם.

ונראה לומר שהטעם לדבריו כמו שמצאתי בזוהר חדש (ח"ב שיר השירים דף ז' ע"א) שבע הנערות הראויות לתת לה, המקשטות את המלכות להביאה לפני המלך, הן שבעה מלאכים, (מיכאל, גבריאל, רפאל, אוריאל, צדקאל, יופיאל, רזיאל) עיין שם. וכן כתב הרב אגרא דפרקא (אות ק"ט). ולכן היה כח ביעקב אבינו להכניע את שבעת כוחות הטומאה של עשו, כי הוא מסוד תפארת שרמוזים בספירה זו שבע ספירות.

ולכן מה שצינונו הקב"ה להניח תפילין על יד שמאל, הוא כדי לנקות את הזוהמא שנמשכה על יד שמאל, שאחזו יעקב אבינו בעקב עשו שהוא כנגד צד השמאל של הלב. וגם יש ענין גדול לכרוך שבע כריכות עם הרצועה של התפילין על יד שמאל, כי זהו בבחינת שבע השתחויות שהשתחוה יעקב אבינו לפני הקב"ה כדי להכניע בזה שבעת כוחות הטומאה שנמשכו מעקב עשו.

רב אחא בר יעקב למד מיעקב אבינו כיצד להכניע את כוחות הטומאה

וראיתי עוד להרב מגלה עמוקות (שם) שהביא את המסופר בגמרא קידושין (דף כט:): שבבית מדרשו של אביו הסתובב מזיק אחד, שאפילו כשנכנסו בבית המדרש שני אנשים יחד, ואפילו אם היה זה באור היום, היו ניזוקים ממנו. לימים שמע אביו שרב אחא בר יעקב מתכוון לבוא לעירו כדי לעסוק בתורה בבית מדרשו של אביו, לכן הכריז שאף אדם לא יתן לרב אחא בר יעקב מקום ללון בביתו, כדי שיהיה מוכרח ללון בבית המדרש, ובזכותו יתרחש נס שיהרוג את המזיק. אכן רב אחא בר יעקב הגיע לעירו של אביו, והיות ולא היה לו מקום ללון, לן בבית המדרש. כאשר נכנס לבית המדרש, התגלה אליו המזיק בצורת נחש עם שבעה ראשים. התחיל רב אחא להתפלל ולהשתחוות לפני הקב"ה שיצילו מהנחש, ועל כל השתחווייה שהיה משתחוה נפל ראש אחד של הנחש, עד שלאחר שבע השתחויות נפלו שבעת הראשים של הנחש ונהרג.

ומבאר הרב מגלה עמוקות, שרב אחא בר יעקב למד לעשות כן מיעקב אבינו, שהכניע את שבעת כוחות הטומאה של עשו הרשע על ידי שבע השתחויות להקב"ה, וכך גם הכניע רב אחא בר יעקב את שבעת הראשים של הנחש שהוא מסטרא דעשו, שהם כנגד שבעת כוחות הטומאה, על ידי שבע השתחויות שהשתחוה לקדוש ברוך הוא, עיין שם.

עוד מצאתי להרב מגלה עמוקות (בפרשת וישלח ד"ק ע"ב) שכתב, דרב אחא בר יעקב קרא שבע פעמים "שמע ישראל" כשבא אליו המזיק בשבעה ראשים, ובכל פעם שקרא "שמע" נפל ראש אחד. והדבר רמוז בשמו מהיכן למד עשות זאת, ששמו נקרא רב אחא בר יעקב דהיינו, שלמד זאת מיעקב.

ועל רב אחא בר יעקב שהכניע את סטרא דעשו, רמו עשו באמרו ליעקב (בראשית לג, ט) יש לי "רב, אחי" וגו', עשו ניבא ולא ידע מה ניבא, שהצמיד את המילים "רב אחי", לרמוז אל רב "אחא" שסופו להפיל את השבעה ראשים, של סטרא דעשו. עיין שם.

"וְהוּא עָבַר לְפָנֵיהֶם וַיִּשְׁתַּחֲוֶה אֶרְצָה שְׁבַע פְּעָמִים עַד גִּשְׁתּוֹ עַד אַחִיו" (לג, ג)

יעקב הסיר מעשו את הטומאה ובכך נעשה "אחיו"

לכאורה התיבות "עד אחיו" מיותרות והיה הפסוק צריך לומר "עד גשתו אליו"? אלא ידוע שישנם שבעה כוחות טומאה, כמו שגם ראינו במעשה הנ"ל ברב אחא בר יעקב (קידושין דף כט:): שיצא המזיק בצורת נחש עם שבעה ראשים, ובכל כריעה שכרע ר' אחא הפיל ראש אחד, וכתב המהרש"א (שם) כי שבעת הראשים מורים על שבעת כוחות הטומאה, ויש בכל כח מהטומאה, חמישים שערי טומאה, ובסך הכל יש שלש מאות וחמישים שערי טומאה.

"עשו" עולה בגימטריא שלש מאות שבעים ושש, לפי שיש בו כמנין שלש מאות וחמישים, כנגד שערי הטומאה, ועוד עשרים ושש, שהם כנגד שם הוי"ה, לפי שהיה בעשו גם צד קדושה, כיון שהיה מכבד את אביו. נמצא שיש בעשו את כל שערי הטומאה וחלק אחד של הקדושה. אבל יעקב אבינו היה כולו מן הקדושה, ולכך "יעקב" עולה בגימטריא מאה שמונים ושתים, כנגד שבע פעמים שם הוי"ה. כיון שזה כנגד זה עשה האלהים וכוחות הקדושה הם גם כן שבע, ולכן השתחוה יעקב שבע פעמים והכניע את שבעת כוחות הטומאה שהיו מקובצים כולם בעשו, כך שנשאר לעשו רק חלק הקדושה, ואז נאמר, עד גשתו עד "אחיו", לפי שאז נהיו באחוה של קדושה.

"וַיִּרְץ עֶשָׂו לִקְרָאתוֹ וַיִּחַבְקֵהוּ וַיִּפֹּל עַל צְוָאָרוֹ וַיִּשְׁקָהוּ וַיִּבְכּוּ" (לג, ד)

על מה בכו יעקב ועשו

כתב הרב ישמח ישראל (סופר, כאן) אפשר לרמוז שיעקב בכה על שעתיד עשו שהוא אדום, להחריב את בית המקדש ולהגלות את ישראל מעל אדמתו. ואילו עשו בכה, על שידע כי בסוף הימים יתקיימו הברכות ביעקב שברכו אביו, והוא יאבד מן העולם.

"וַיִּרְץ עֶשָׂו לִקְרֹאתוֹ וַיַּחְבְּקֵהוּ וַיִּפֹּל עַל צְוֹאָרוֹ וַיִּשְׁקֵהוּ וַיִּבְכּוּ" (לג, ד)

הטעם שעשו רץ לקראת יעקב ונשקו

הנה כאשר נפגשו יעקב ועשו, יעקב השתחוה לו שבע השתחויות, ותחילה סידר את הילדים ואת השפחות ראשונה, ואת לאה וילדיה אחרונים ואת רחל ואת יוסף אחרונים, ויוסף היה מגן על רחל אמו. ומאידיך עשו בא עם כוחות גדולים של שבעת כוחות הטומאה הם שבעה ראשים כמו שכתבנו לעיל. ולכן השתחוה יעקב שבע פעמים, ובכל פעם ירד לעשו ראש אחד כנ"ל. והנה אילו יעקב היה משתחוה עוד פעם אחת, היה מוריד את כל כוחות הטומאה של עשו, ולא היה נשאר לעשו שום כח בעולם, ועשו פחד מכך עד מאוד, לכן לפני שיעקב השתחוה בפעם האחרונה, רץ עשו לקראתו ויחבקהו וישקהו כדי שלא יצליח להשתחוות לו ולהזיקו יותר. ועל כן מה שחבקו ונשקו לא היה זה מתוך אהבה ואחוה, אלא היה זה רק מתוך שנאה ופחד, וכמו שמובא בזהר הקדוש (ח"א דף קע"א סוע"ב) שעשו רצה לנשוך את יעקב בצוארו.

"וַיִּפֹּל עַל צְוֹאָרוֹ וַיִּשְׁקֵהוּ" (לג, ד)

וישקהו" בר"ת למפרע ויאמר ה'כי ק'רא ש'מו י'עקב ו'יעקבני

בספר ילקוט חמישאי (כאן) כתב בשם ספר מנחת יהודה, המילה "וישקהו" מנוקדת בתורה, דהיינו בספר התורה יש נקודות מעל אותיות המילה וישקהו. וניקוד זה בא ללמד שעשו לא נשקו מכל לבו (כמו שכתוב בספרי בהעלותך ס"ט), וזאת כיון שזכר שגנב ממנו יעקב את הברכות ושלקח ממנו את הבכורה.

ויש לכך רמז בפסוק, שהמלה "וישקהו" בראשי תיבות למפרע היא, ויאמר הכי קרא שמו יעקב ויעקבני. דהיינו שבשעה שנשקו, זכר לו את אשר עשה לו יעקב למפרע.

"וַיִּשָּׂא אֶת עֵינָיו וַיִּרְא אֶת הַנָּשִׁים וְאֶת הַיְלָדִים וַיֹּאמֶר מִי אֵלֶּה לָּךְ" (לג, ה)

פירוש הויכוח שבין יעקב לעשו עולם הזה או עולם הבא על דרך המוסר

ידוע שטען עשו ליעקב הרי אנחנו חילקנו את העולמות, אתה לקחת את העולם הבא ואני לקחתי את העולם הזה, אם כן איך יתכן שאני רואה שלך ארבע נשים שאין כיופיין בעולם, ואיזה ילדים יש לך כל אחד חזק ויפה. גם איזה צאן ובקר מובחרים וטובים יש לך, הרי שכל העולם הזה יש לך? ולפי החלוקה כל זה שלי, ולא שייך לך.

ביאור ההפטר

הקשר בין ההפטר לפרשה

נבואה זאת נאמרה לאחר זמן בית שני שהרעו בני אדום לישראל בחורבן בית שני והתנבא הנביא שעתידי הקב"ה להפרע מהם באחרית הימים (רד"ק) עובדיה ניבא על אדום ולא ניבא נבואה אחרת (שכל ספר עובדיה הוא רק פרשה זו) אמרו חז"ל (סנהדרין לט:): עובדיה גר אדומי היה, אמר הקב"ה מהם ובהם אבוא עליהם, יבוא עובדיה שדר בין שני רשעים אחאב ואיזבל ולא למד ממעשיהם ויפרע מעשו הרשע שדר בין שני צדיקים יצחק ורבקה ולא למד ממעשיהם. (רש"י).

תוכן ההפטר

עובדיה שהיה גר אדומי ומכיר את אדום היטב, התנבא על הפורענות שתגיע לאדום שכל האומות יעלו למלחמה על אדום.

ובגלל שאדום מתגאה יושפל עד עפר, והנביא משתומם על גודל נפילתו ותבוסתו באומרו: שאפילו הגנבים, השודדים והבוצרים הלא משאירים דבר מה, ואילו את אדום שדדו לגמרי, מבלי להשאיר לו כל.

ומחמת חוסר תבונתו, הנה ידידיו ומריעיו שבטח בהם, הוליכו אותו שולל ומסרו אותו בידי אויביו. ובגלל החמס שעשה ליעקב אחיו, יכרת לעולם כי הוא עמד ולא עזר בעת בוא האויב בשערי ירושלים, ולא די בכך אלא גם הוא עזר לאויבי ישראל, ובמקום שישתדל שלא יראה את עצמו לפני אחיו בעת צרתו, הנה עשה להיפך ששמח על מפתלם, וגם הכרית את שארית הפליטה שיצאה לגלות, לכן גמולו ישוב בראשו, שהמשיח וחבריו יעלו להר שעיר לשפוט אותו, ישמידו אותו, ירשו את ארצו, ואז והיתה לה' המלוכה.

עובדיה א'.

א. חֲזוֹן עֹבְדֵיָה [א] מראה הנבואה של עובדיה [שהיה גר אדומי] **בְּהֵאמֹר אֲדָנָי יְהוִה (קרי אלהים) לְאֲדוֹם** על אדום **שְׂמוּעָה שָׁמְעָנוּ** אני ושאר נביאים **מֵאֵת יְהוָה** על חורבן אדום **וְצִיר שְׁלִיחַ בְּגוֹיִם שְׁלַח** זה לזה שיאמרו **קוֹמוּ וּנְקוּמָה עִלְיָהּ** על ארץ אדום **לְמַלְחָמָה** (מ"ד): **ב. הִנֵּה** בתחילת ממשלתך באדום בארץ **שְׂעִיר**, היית גוי **קָטָן** בזוי ושפל **נְתַתִּיךָ בְּגוֹיִם בְּזוּי אֶתָּה מְאֹד** [ב] מושפל עד

עיונים והארות

ומזה נמשך דמדת רחמים שהוא שם הוי"ה כביכול נהפך לדין וזהו שמועה שמענו מאת ה' שהוא רחמים נהפך להם למדת הדין וזהו חזון עובדיה חזות קשה (החיד"א).

ב. הִנֵּה קטן נתתיך בגויים... כאשר רואה אדום, כי ניתנה בידו הממשלה (הרשות), לנגוש ביהודים ולמרר את חייהם, מיד משתלטת עליו גאוה והוא משלה את עצמו, כי אכן כה גדול וחשוב הוא בשמים. אולם באמת, הרי דבר זה כשלעצמו מוכיח, עד כמה בזוי ודלֵעָרֵךְ הוא, שדוקא הוא נבחר להיות נוגשם וצוררם של ישראל עם קדושים. וזה דומה למלך, שהיה לו בן יחיד, ואהבו אהבה יתירה והעמיד לרשותו שומרים ומשרתים נאמנים. הבן חלה במחלה אנושה והיה זקוק לטיפול רפואי חמור ביותר. הרופא הביע את רצונו לרפא את הבן, אולם בתנאי אחד להרחיק מאותו הבן את אביו המלך והמשרתים הנאמנים, ובמקומם להעמיד לרשותו אדם גסֵרוֹחַ ואכזר, אשר לא יכיר לחלוטין את טיבו של בן המלך, את חשיבותו ואצילותו, וללא רגשי חמלה יכריחו לקחת את התרופות החריפות ולשמור על ההוראות שלי, וכן היה.

א. חֲזוֹן עובדיה אמר לו הקב"ה לאליפז, אתה הוכחת לאיוב (ג/ד) בחזון בשעפים [במחשבות] מחזיונות לילה, אני אעמיד ממך בן נביא שיפרע מבית אביך בחזון, שנאמר חזון עובדיה. כה אמר ה' אלקים לאדום, מה שנא עובדיה לאדום, א"ר יצחק אמר הקב"ה יבא עובדיה הדר בין שני רשעים ולא למד ממעשיהם, ויפרע מעשו הרשע שדר בין שני צדיקים ולא למד ממעשיהם. אמר אפרים מקשאה תלמידו של רבי מאיר, עובדיה גר אדומי היה, והיינו דאמרי אינשי מיניה וביה אבא ליזיל ביה נרגא, כי אתא רב דימי אמר ירך מתוכה מסרחת (נתחומא, סנהדרין ל"ט).

כה אמר ה' אלקים אוי למלכות רביעית שהקב"ה נוקם בעצמו ממנה, במצרים פרע על ידי מלאך, וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים, באשור ויצא מלאך ה"... אימתי היתה מלחמה זו, בימי יהושפט מלך יהודה, אין מלך באדום נצייב מלך, משנפלו אדומיים בימי אמציהו לא העמיד מלך במקומו עד היום הזה (סדר עולם).

שְׂמוּעָה שמענו מאת ה' וכו' אפשר לרמוז לאדום"ג" א"ף ועידן רתחא מדת הרחמים מתהפכת לדין וז"ש לאדום רשעים וע"כ חרה אף

מאוד, ולא יחושו לך שאר הגויים אם תאבד (רד"ק): גועתה שנתגדלת למשול ממשל רב זָדוֹן לְבָךְ
הַשִּׁיאֲךָ אתה אדום, הִרְשַׁע שבלבך פיתה אותך להתגאות (ת"י) **שָׁכַנִי בְּחַגְוֵי-סַלַע מְרוֹם**
שְׁבַתוֹ מרוב גאותך אתה מרגיש וחושב כאילו אתה שוכן בבקיעי וחריצי הסלעים **אִמַר בְּלִבִּי**
מִי יוֹרִידֵנִי אֶרֶץ לכן אתה אומר בלבך מי יורידני לארץ (מ"ד): ד אומר לו השי"ת, דע כי גם
אִם-תִּגְבִּיָהּ אפילו אם תגביה מקום מושבך במקום גבוה **בְּנֶשֶׁר** שערף גבוה יותר מכל העופות
וְאִם-בֵּין פּוֹכְבֵים שָׁיִם קִנְךָ [ג] מדורך **מִשָּׁם אוֹרִידְךָ** לארץ ותהיה נמסר

עיונים והארות

מתעטף בטליתו ובא ויושב אצל יעקב, שנאמר ואם בין כוכבים שים קנך, ואין כוכבים אלא יעקב, שנאמר דרך כוכב מיעקב... ויעקב אומר, אחי, לא תהא כיוצא בו, שנאמר אהי דברך מות אהי קטבך שאול, גזרות שהיית גוזר עלי לעבוד אלילים, אלו הייתי עושה נתחייבתי מיתה בידי שמים, ואם לא אעבוד אתה הורג אותי, כיון שירד עשו לשאול נשתייר יעקב לעצמו (תנחומא).

דברי הכתוב יובנו על פי משל: אדם פשוט מפשוטי העם עשה רעה לבן המלך, וכולם חשבו שעבור זה יחייב ראשו אל המלך. אבל להפתעת כולם לא די שהמלך לא המיתו, אלא אדרבה נישאו למעלה רמה. ואותו אדם חשב לתומו שהמלך לא יענישו יותר, אולם פתאום באה פקודה מהמלך להורידו מגדולתו. והסיבה לכך, כיון שבתחילה לא היה מכבודו של המלך להתעסק עם אדם פשוט ושפל ולהענישו, לכן הערים המלך להגביה אותו למעלה, כדי שאחר כך מפלתו תהיה גדולה.

זדהו שאומר הכתוב: "אם תגביה כנשר ואם בין כוכבים שים קנך" אל לך לחשוב שלא אעניש אותך, אלא "משם אורידך נאום ה'" מהגדולה והחשיבות עצמה אורידך מטה מטה (פתח השער).

אותו אדם גם רוח, משראה כי סולקו כל אנשי החצר ורק הוא המשיגח היחיד על הנסיך החולה החל להתגאות ולהתיימר כי הוא האדם החשוב ביותר בעיני המלך. אמרו לו הבריות: שוטה שכמותך! דוקא משום שאתה שפל ונבזה, גם רש ואכזר, ללא רגש של עדינות וחמלה נמסר לידך תפקיד זה, אשר כל אדם בעל נפש ולב, לא היה מסוגל לבצעו, אתה עכשיו בתפקיד זה, עד אשר יתרפא הנסיך על ידי אכזריותך, אולם לאחר מכן תשוב להיות בין האנשים השפלים והנבזים.

כיוצא בזה אומר הנביא אל אדום: "זדון לבך השיאך" באת לכלל גאוה על אשר ניתנה בידך המשימה להצר לישראל, אבל באמת דבר זה כשלעצמו מוכיח כי "קטון נתתיך בגויים, בזוי אתה מאוד" לפיכך נבחרת אתה, האכזר, חסר הלב, קהה המוח וגסיהרוח, להיות צוררם של ישראל, בשעה שזוקקים הם לרפואה, ואביהם הנאמן שבשמים נאלץ להעלים עין מהם ולהניחך לעשות בהם כרצונך. אולם, זכור מה יעלה בסופך "משם אורידך נאום ה'" (כוכב מיעקב).

ג. אם תגביה כנשר. אם תגביה כנשר לעתיד לבא, כשהקב"ה זן את עשו הרשע מה עשו עושה,

ביד האומות (מ"ד) וי"א אל עמק יהושפט (מלבי"ם) **נְאֻם יְהוָה:** עתה הנביא לועג לאדם על הפורענות שתבא להם עוד קודם אחרית הימים (מלבי"ם) ה **אִם-גִּנְנָבִים בָּאוּ לָךְ** עליך **אִם-שׂוֹדְדֵי לַיְלָה** המפחדים לגזול ביום **אֵיךְ נִדְמִיתָה** למה נרדמת וישנת (רש"י) וניכרת ממך הכל (רד"ק) ומדוע לא גירשת אותם **הֲלֹא** הרי סתם גנבים **יִגְנְבוּ דַיִם** יגנבו די סיפוקם וכן **אִם-בְּצָרִים** התולשים את הענבים **בָּאוּ לָךְ** לגנוב **הֲלֹא יִשְׁאִירוּ עַלְלוֹת** היו צריכים להשאיר גרגירים קטנים (מצודות), ומדוע א"כ לא השאירו לך מאומה: ו תמה אני עליך **אֵיךְ נִחַפְּשׂוּ עֵשׂוֹ** איך נבחנו ונבדקו מטמוני עשו (מ"ד) **נִבְעוּ מִצְפְּנָיו** נתגלו כל הדברים הצפונים והמוחבאים שלו (ת"י):

עַד-הַגְּבוּל שְׁלַחֲוֹךְ אותם אשר הבטיחו לבוא לעזרתך במלחמה באו וליוו אותך רק עד גבול ארצך **כֹּל אַנְשֵׁי בְרִיתְךָ הַשִּׁיאֲוֹךְ** כל אנשי בריתך המחוייבים לעזור לך בעת צרה הם הסיתו אותך **יָבִלוּ לָךְ אַנְשֵׁי שְׁלֹמֹךְ** והצליחו לפתות אותך ללכת למלחמה, ולא רק שלא עזרו לך אלא אוכלי **לַחֲמֹךְ** הם **יִשִּׁימוּ לָךְ מִזֹּר תַּחְתִּיךָ** [ד] מכה במקומך, כי הכינו לך כליון ואבדון שיעצו עליך רעה **אֵין תְּבוּנָה בּוֹ** באדם להרגיש מה עושים לו אנשי בריתו (רד"ק):

ה **הֲלֹא בַיּוֹם הַהוּא** באחרית הימים (רד"ק פסוק י') ביום הפורענות **נְאֻם יְהוָה** **וְהֶאֱבַדְתִּי חֲכָמִים מְאֹדִים וְתְבוּנָה** מכל אלו שגדלו ויצאו **מִהָר עֵשׂוֹ** שלא יתחכמו בתחבולות להציל נפשם מן המלחמה: ט **וְתָתִינוּ גְבוּרֶיךָ תִּימָן** אתה שמקור מחצבתך מאדם שיושבת בדרומה של ארץ ישראל ישברו גבורתך במלחמה **לְמַעַן יִפְרֹת-אִישׁ** כל גבור **מִהָר עֵשׂוֹ מִקְּטֵל** מרוב ההרג שיבוא עליהם לא ישאר בהם איש אלא כולם יכרתו (מ"ד):

עיונים והארות

ד. לחמך ישימו מזור תחתך. כל הנותן פת למי שאין בו דעה יסורין באין עליו, שנאמר לחמך ישימו מזור תחתך ו אין תבונה בו ואין מזור אלא יסורין (סנהדרין צב/א).

מַחֲמֵם אַחִיךָ יַעֲקֹב [ה] כל זה יגיע לך בגלל החמס ששעית ליעקב, ועל כן תִּבְכֶּנּוּ בַּיּוֹם וְנִכְרַתְּ לְעוֹלָם וּתְהִיָּה נִכְרַת לְעוֹלָם וְלֹא תוֹסִיף לָקוּם (מיד): יא בַּיּוֹם עִמְדָךְ מִן־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל [ו] ביום שעמדת מנגד כאשר החריב נבוכדנצר את ביהמ"ק ולא באת לעזרת אחיך בַּיּוֹם שְׁבוֹת זָרִים חִילוֹ בַּיּוֹם שְׂזָרִים שְׂדָרו עוֹשֵׂרִים וְנִכְרַ"ם בָּאוּ שְׂעָרוֹ (שְׂעָרָיו

עיונים והארות

וזהו "אל תרא ביום אחיך ביום אידו", שלא היה לך לראות ולהביט ברעתו שהיית בא לעשות לו שתהיה כיום אידו... ואחר שנתמעטו לא היה לך להסגיר את שרידיו ביום צרה. לשום אותם במסגר ובבתי כלואים... ועוד כי עונשך וכלי משחיתך להשחיתך כבר הוא במציאות מזמן עשותך הרעה. והוא דבר ידוע כי כל עוון אשר יעשה האדם נברא בו משחית, והמשחית עצמו הוא המייסרו. וזהו "גמולך ישיב בראשך". שהגמול רע אשר גמל לישראל הוא עצמו ישוב על ראשו. וזהו שלא אמר ישיב. אלא ישוב בראשו. (אלשיך).

ו. ביום עמדך מנגד. בשעה שהקיף נבוכדנצר את ירושלים בא עשו הרשע ועמד לו רחוק מן הכשדים מיל, והיה הורג כל מי שנמלט מן הכשדים, שנאמר ביום עמדך מנגד, אימתי, ביום שבות זרים חילו, ולא היה החורבן זה שלך, אלא של בבל, שנאמר שבות זרים חילו, וגם אתה כאחד מהם בקש להמנות עם מחריבים ראשונים... זה שאמר הכתוב "שמעו כי נאנחה אני ואין מנחם לי", בני קיני שמעו אף על פי שלא באו יצא שכרם בהפסדם, למה שלא באו להזדווג לי, אבל עשו הרשע לא די שלא בא לנחמני, אלא בא לסייע את אויבי... אמר עשו הרשע הרניני עומד כאן, אם אראה שישראל נוצחים אומר לסייע אתכם באתי, ואם ינצחו אותם בבל הופך אני והורג בישראל, ורוח הקדש צוחת ואל תעמוד על הפרק (ילמדנו).

ה. מחמם שחמסת כל ממונו, כמו שאמרו ז"ל על פסוק "בקברי אשר כריתי לי". מלמד שנטל כל ממונו ועשה ממנו כרי, כדי שלא ישאר לו חלק במערת המכפלה. והיה חמס. כי חלק לא היה לו. ומבריא העולם היתה של ד' זוגות. מה שאמרתי ששדוד תישדד הוא מחמס אחיך יעקב שחמסת אותו. ונכרת לעולם כי הרעות הרבה את בניו, וזהו אומרו "ביום עמדך מנגד" וגו'. כי בעוד היה עומד מנגד להכרית את פליטיו, אמר כי גם אחר שנכנסו ובאו שעריו נבוכדנצר ושאר אומות עוזריו, "ועל ירושלים ידו גורל". איזה חלק יחריב כל אחר מהנכרים ההם. גם אתה נכנסת עמהם בגורל. וזהו "גם אתה כאחד מהם". וכן גלות מדי שנעשו ישראל נכרים לקונם, שהשתחוו לצלם ובסעודת אחשורוש. אמר "ביום אחיך ביום נכרו", הוא יום שנעשה נכרי. "ואל תשמח לבני יהודה" שיצא המן ביום ההוא שמח וטוב לב ביום אבדם, שהיה גמר הגזירה לאבדם. וכן "ואל תגדל פיך ביום צרה", שהוא כי הוא לא אמר למלך רק "יכתב לאבדם" בלבד, שהיה אפשר לפרש על איבוד נכסים, אך בראות המן בשער עזרתו הגדיל פיו, ואמר לסופרים לכתוב להשמיד ולהרוג ולאבד. וכן בגלות יון שנכנסו להיכל ופרצו פרצות, לא היה לך לבא "בשער עמי ביום אידם" לשמוח לאיד אחיך. וכן בגלות הרביעי שהוא שלך הכבדת הצרה. בקשת גם איזה יום מוכן לצרת ישראל הוא תשעה באב,

(קרי) של יעקב וְעַל-יְרוּשָׁלַם יָדוֹ גּוֹרֵל וְעַל יְרוּשָׁלַם הפילו גורל וחלקו אותה ביניהם (רד"ק)
 גַּם-אַתָּה אָדוּם כְּאַתֶּר מִהֶם לֹכֵן מַעֲלָה אֲנִי עֲלֶיךָ כִּאִילוֹ הֵייתָ כֹּאחַד מִהַנְּלֹחֲמִים וְהַשׁוֹדְדִים (מ"ד):
 יב וְאַל-תִּרְא בַיּוֹם-אַחִיךָ לֹא הִיָּה לְךָ לִרְאוֹת אֶת אַחֶיךָ בַּיּוֹם צִרְתּוֹ בַּיּוֹם נִכְרְוּ בַּעַת
 שְׂגָלָה וְנִתְנַכַּר מֵאַרְצוֹ וְאַל-תִּשְׁמַח לְבַנְיָ-יְהוּדָה בַּיּוֹם אֲבָדְכֶם וְלֹא הִיָּה לְךָ לִשְׂמֹחַ
 בַּעַת שְׂבַנֵי יְהוּדָה אֲבָדוּ וְנִשְׁמְדוּ וְאַל-תִּגְדֵּל פִּיךָ בַּיּוֹם צָרָה וְלֹא הִיָּה לְךָ לְהַגְדִּיל וְלִהְרַחֵב
 פִּיךָ בַּלַּעַג וּבֹזוֹ בַּיּוֹם צָרָה שֶׁל מַפְלַת יִשְׂרָאֵל (רד"ק מ"ד): יג אַל-תָּבֹא בְּשַׁעַר-עַמִּי בַּיּוֹם
 אִיְדָם וְכִי־שׁ שְׂלֹא הִיָּה לְךָ לְבֹא בְּשַׁעֲרֵי הָעָרִים שֶׁל עַמִּי בַּעַת צִרְתֶּם לְכַבּוֹשׁ אוֹתָם אַל-תִּרְא
 גַּם-אַתָּה לֹא הִיָּה רְאוּי לְךָ לִרְאוֹת בְּרַעְתּוֹ בַּיּוֹם שְׂבֵא עֲלָיו אִיְדוֹ צִרְתּוֹ
 וְאַל-תִּשְׁלַחְנָה וְכִי־שׁ שְׂלֹא הִיָּה לְךָ לִשְׁלֹחַ יָדֶיךָ בְּחִילוֹ בַּיּוֹם אִיְדוֹ בְּנִכְסָיו לְגַנוֹב
 וּלְבֹזוֹ בַּיּוֹם צִעְרוֹ וְאַבְלוּ (מ"ד): יד וְאַל-תַּעֲמֹד לֹא הִיָּה לְךָ לַעֲמֹד עַל-הַפֶּרֶק בְּמִקּוֹם פְּרִשְׁת
 דְּרָכִים לְהַכְרִית אֶת-פְּלִיטָיו לְהַסְגִּיר לְאוֹיֵב אֶת הַיְהוּדִים הַנִּמְלִטִים לְהַכְרִיתָם (רד"ק) וְאַל-
 תִּסְגֵּר וְלֹא הִיָּה לְךָ לִתֵּת לְמַאֲסָר אֶת שְׂרִידָיו הַנִּשְׁאָרִים בַּיּוֹם צָרָה (מ"ד): טו כִּי-קָרַב
 יוֹם-יְהוּדָה יוֹם הַתְּשׁוּמִים מִדֵּי עַל-כָּל-הַגּוֹיִם שֶׁהֲרֵעוּ לְיִשְׂרָאֵל, וְגַם אֶתָּה אָדוּם כְּאַשֶׁר
 עָשִׂיתָ לְיִשְׂרָאֵל כֵּן יַעֲשֶׂה לְךָ גְּמֻלָּה הַגְּמוּלָה הֲרֵאוּי לְךָ יָשׁוּב בְּרֵאשֶׁיךָ (מ"ד):
 טז כִּי כְּאַשֶׁר שְׂתִיתֶם עֲשִׂיתֶם מִשְׁתֶּה וְשִׂמְחָה עַל-הַר קָדְשִׁי עַל חוֹרְבֵן בֵּית מִקְדָּשִׁי,
 כֵּן יִשְׂתּוּ אָדוּם וְכָל-הַגּוֹיִם שֶׁהֲרֵעוּ לַעַם יִשְׂרָאֵל תִּמְיֹד אֶת כּוֹס הַתְּרַעֲלָה וְשָׂתוּ וְלָעוּ
 יְהִיו מְבֹלְבָלִים וְנִשְׁחַתְּתִים מִן הַפּוֹרְעַנְיּוֹת וְהָיוּ כְּלוֹא הָיוּ יְהִיו כְּלוֹא הָיוּ יְהִיו כְּלוֹא הָיוּ מְעוֹלָם (רד"ק):
 יז וּבְהֵרָצִיחוֹן תִּהְיֶה פְּלִיטָה יִשְׂאָרוּ בֵּה יִשְׂרָאֵל וְנִדְחֵי יִשְׂרָאֵל יִתְקַבְּצוּ מֵעַט מֵעַט וְהָיָה
 קָדְשׁ וְלֹא יוֹסִיף לְבֹא בֵּה שׁוּם טִמָּא וְיִרְשׁוּ בֵּית יַעֲקֹב אֶת מוֹרְשֵׁיהֶם אֶת אוֹתָם

עכו"ם שירשו אותם (רד"ק): **יְהִי וְהָיָה בַּיַּת-יַעֲקֹב אֵשׁ** הבער מקרוב **וּבַיִת יוֹסֵף**
לְהַבֵּה [ז] שלהבת הבערת למרחוק יותר מן האש (מלבי"ם) **וּבַיִת עֵשָׂו לְקֵשׁ** הנשרף מיד
וּדְלָקוּ בָהֶם ישראל ידליקו את בית עשו **וְאֶכְלֹם** וישרפום **וְלֹא-יְהִיָּה שָׂרִיד**
 שום שארית **לְבַיִת עֵשָׂו כִּי יִהְיֶה דְבַר** ובודאי כך יהיה (מ"ד): **יֵט וַיִּרְשׁוּ הַתְּנֹבֹת**
 ישראל שיושבים בנגב ירשו **אֶת-הָר עֵשָׂו** שהוא בצד דרום **וְהַשְּׂפֵלָה** ובני ישראל היושבים
 בעמק **אֶת-פְּלִשְׁתִּים** ירשו את ארץ פלישתים **וַיִּרְשׁוּ** גם **אֶת-שָׂדֵה אַפְרַיִם**
וְאֶת שָׂדֵה שְׁמֶרֶן וּבְנֵימָן ובני מנשה **אֶת-הַנְּגִלָּה** שהיא היתה שלהם (רש"י):

עיונים והארות

אֵשׁ, כמו"ש בס' יערות דבש דף ע"ד כי אין מגרש כח הנחש כי אם האש כי ארס הנחש שרשו מיסוד עפר ונחש עפר לחמו והאש תכלית הריחוק מן העפר זה מטה מטה וזה מעלה מעלה ולכן אש מגרש ארסו של נחש והאריך בזה. ובספרי הקטן דברים אמרים דרוש י"ד העמדתי הקדמה זו על בוריה ע"ש ואפשר דלכך המשיל הקב"ה ליעקב ויוסף לאש ולהבה דעשו נחש הקדמוני אשר בעפר יסודו כל קבל דנא נמשלו יעקב ויוסף לאש ולהבה לכלה ולהתם ולא יהיה שריד לבית עשו.

וּבַזֶּה יש בנותן טעם למשז"ל הקול קול יעקב והידיים ידי עשו בזמן שהקול יעקב שעוסקים בתורה אין הידיים ידי עשו וכו' והטעם כי עשו נחש עפר וכשעוסקים בתורה שהיא אש מבטלים לעשו דהאש מגרש ארסו של נחש. וזה טעם משז"ל דאמר הקב"ה בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין דהיצר גונדא דחימה משרש נחש יצא ולכן התורה שהיא אש מגרשת כח הנחש שהוא מן העפר (החיד"א).

ז. וְהָיָה בַּיַּת יַעֲקֹב אֵשׁ. שואל הג"ר יונתן אייבישיץ ז"ל: "למה לא גילה הקב"ה את קץ הפלאות על-ידי עבדיו הנביאים?" והוא אומר: "לפי דאם הנביא מוציא הדיבור מכוח לפועל על הפורענות שוב אינו חוזר, ואם יזכו ישראל בתשובה קול התור נשמע בארצנו קודם זמן הקצוב, וכל היום זמנו הוא, כי הדבר תלוי בתשובה והיום אם בקולו תשמעו. א"כ אלו היה השי"ת מגלה הקץ ע"י עבדיו הנביאים שוב אינו יכול לחזור, לכן הסתיר השי"ת את הקץ, ולדניאל הראה רק במראה, בבחינת הלב מבין, דהיינו לא בבחינת דיבור, ולבא לפומא לא גליא וכו'."

וּבַיִת עֵשָׂו לְקֵשׁ וכו'. אפשר דהתורה נמשלה לאש ובגלות זה אנו נגאלים בזכות התורה וז"ש והיה בית יעקב אש דע"י עסק התורה שנמשלה לאש, וגם מכוח יוסף שאחיו גמלו לו לרעה והוא פייסם וככלכסם כיד המלך לכן בית יוסף הבה תלהט את בית עשו שהיא קש ולא יהיה שריד לבית עשו וכמו"ש בפסיקתא בטעם שאין עשו נופל אלא ביד בניה של רחל.

וַיִּגְלַת הַחֵלֶּה הַזֶּה ובני הגולה של העם הזה [י"א, שהם בני דן שגלו קודם כל השבטים הם ירשו את
הכנענים שהם צור וצידון (מלבי"ם)] **לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל** מעשרת השבטים **אֲשֶׁר־יָשְׁבוּ עִם כְּנַעֲנִים**
שברחו מארצם בימי יהושע והגיע מקום מושבם **עַד־צַרְפָּת וַיִּגְלַת יְרוּשָׁלַם** ובני הגולה של
שבט יהודה שהיו בירושלים **אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בְּגִלּוֹת בְּסַפְרָד** שהיא אספמיא **יִרְשׁוּ אֶת עָרֵי**
הַנֶּגֶב את הר עשו ארץ אדום (רש"י וי"ד): **כֹּא וְעָלוּ מִזְעֵיִם** שהוא מלך המשיח שבעה רועים
וה' נסיכי אדם **בְּהַר צִיּוֹן לְשֹׁפֵט אֶת־הָרַ עֵשׂו [ח]** על מה שהרעו לישראל, ואז
וְהִיְתָה לִיהוֹנָה הַמְּלוּכָה הכל יודו במלכותו יתברך (רד"ק):

עיונים והארות

ח. ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו - ועלו מושיעים כתיב עד אשר אבא אל אדוני שעירה, חזרנו על כל המקרא ולא מצינו שהלך יעקב לשעיר, אלא אימתי ילך אצלו, לעתיד, הדא הוא דכתיב ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר

עשו. והיתה לה' המלוכה - לפי שנאמר כי יד על כס י"ה, שאין הכסא שלם ולא השם שלם עד שיכירת זרע של עשו, שנאמר האויב תמו חרבות לנצח ועמם נתשת וגו', וה' לעולם ישב כוננו למשפט כסאו (ב"ר ע"ח).

